

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

แนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะ สำหรับการบริหารจัดการน้ำ และที่ดิน
เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม

โดย
ผศ. อธิพล ศรีเสาวลักษณ์
และคณะนักวิจัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ประจำปีงบประมาณ 2564

มกราคม 2565

(รายงานศึกษาภายใต้โครงการขับเคลื่อน แผนงานวิจัยเข้มมั่งด้านการจัดการน้ำ วช. ปีที่ 2)

รายงาน

แนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะ สำหรับการบริหารจัดการน้ำ และที่ดิน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม

คณะนักวิจัย

ผศ. อธิพล	ศรีเสาวลักษณ์	หัวหน้านักวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร. เปี่ยมจันทร์	ดวงมณี	นักวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ผศ.ดร.สุภัทรา	วิเศษศรี	นักวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นางสาว ภาวิณี	อุดมใหม่	ผู้ช่วยนักวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดร. พรหมมณฑ์	ศรีนวลนัด	ที่ปรึกษาโครงการ คณะกรรมการการแก้ปัญหา ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา

มกราคม ๒๕๖๕

(รายงานศึกษาภายใต้โครงการขับเคลื่อน แผนงานวิจัยเข้มมั่งด้านการจัดการน้ำ วช.)

คำนำ

รายงานแนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะ สำหรับการบริหารจัดการน้ำ และที่ดิน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม ภายใต้โครงการขับเคลื่อน แผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการจัดการน้ำ วช. โดยคณะผู้วิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และคณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา ได้สรุปผลการศึกษาของโครงการ รวมระยะเวลา ๖ เดือน (มิ.ย. ๖๔ – ธ.ค. ๖๔) ซึ่งประกอบด้วยการรวบรวมข้อมูล ในประเด็นที่ดิน แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน รวมถึงความยากจนและเหลื่อมล้ำ แนวปฏิบัติที่ดีในประเด็นที่ เกี่ยวข้องทั้งในระดับสากล และในประเทศ รวมถึงวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานในการบริหารจัดการ ฯ และ เสนอแนวทางเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม (ลด ความยากจนและเหลื่อมล้ำ)

ทางทีมวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานเล่มนี้ จะมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐราชการ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งสามารถนำผลการศึกษามาใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการน้ำให้ บรรลุตามยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสร้างความยั่งยืนได้

หัวหน้าคณะผู้วิจัยโครงการ ฯ

มกราคม ๒๕๖๕

แนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการน้ำ และที่ดิน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม

สารบัญ

หน้า

สารบัญ	ก
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๒
๑.๓ ขอบเขตการศึกษา	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๔
บทที่ ๒ สถานการณ์ปัจจุบัน และการทบทวนเอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๕
๒.๑ ภาพรวมข้อมูลด้านที่ดิน และด้านน้ำของประเทศไทย	๕
๒.๒ สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย	๑๑
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีและตัวอย่างการปฏิบัติที่ดี	๑๗
๒.๓.๑ ในระดับสากล	๑๗
๒.๓.๒ ในประเทศ	๓๑
๒.๔ ยุทธศาสตร์ แผน และนโยบายที่เกี่ยวข้อง	๖๕
๒.๔.๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)	๖๕
๒.๔.๒ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)	๖๕
ประเด็นด้านน้ำและที่ดิน	๖๕
ประเด็นด้านความยากจนและเหลื่อมล้ำ	๖๕
๒.๔.๓ แผนการปฏิรูปประเทศ	๖๖

๒.๔.๔ แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี(พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)	๖๗
๒.๔.๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	๖๘
๒.๔.๖ นโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง	๖๘
๒.๕ งานวิชาการที่เกี่ยวข้อง	๗๘
๒.๖ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	๑๐๒
บทที่ ๓ ผลวิเคราะห์	๑๐๙
๓.๑ ผลวิเคราะห์ด้านที่ดิน และน้ำ	๑๐๙
๓.๒ ผลวิเคราะห์ด้านสังคม (ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ)	๑๑๐
๓.๓ ผลการวิเคราะห์พื้นที่เป้าหมาย (ระดับจังหวัด)	๑๑๒
๓.๔ ผลการวิเคราะห์จากตัวอย่างที่ดี (Best Practice) ในระดับสากลและระดับประเทศ	๑๑๓
๓.๕ ผลการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะ ฯ	๑๑๕
บทที่ ๔ บทสรุป และข้อเสนอแนะ	๑๑๗
๔.๑ สรุปผลการศึกษา	๑๑๗
๔.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๐
บรรณานุกรม	๑๒๔
ภาคผนวก ก แหล่งน้ำขนาดเล็กในประเทศไทย	
ภาคผนวก ข รายได้ประชาชาติต่อหัวเฉลี่ยของประเทศไทย ในปี ๒๕๖๒	
ภาคผนวก ค งบประมาณรายจ่าย รายจังหวัด ปี ๒๕๖๒	
ภาคผนวก ง หนังสือเปรียบเทียบอาชีพและรายได้ของเกษตรกรทั้งก่อนและหลัง การดำเนินโครงการก่อสร้างฝาย แกนซอยซิเมนต์	
ภาคผนวก จ ปริมาณน้ำเฉลี่ยต่อหัว (ลบ.ม.) และรายได้ประชาชาติต่อหัว (GPP per Capita)	

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ ปริมาณความต้องการใช้น้ำ (น้ำผิวดินและน้ำบาดาล) พ.ศ. ๒๕๖๒/๖๓	๖
๒.๒ ปริมาณน้ำทำในประเทศไทย จำแนกตามภูมิภาค พ.ศ. ๒๕๖๐/๖๑ และ พ.ศ. ๒๕๖๑/๖๒	๖
๒.๓ ปริมาณน้ำบาดาลในบ่อสังเกตการณ์ ๒๗ แอ่งน้ำบาดาล พ.ศ. ๒๕๖๒	๗
๒.๔ จังหวัดที่มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็กต่อคน ๑๐ อันดับแรก สูงสุด และ ๑๐ อันดับสุดท้าย ต่ำสุด	๘
๒.๕ สระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน (บ่อจี้ว) รายจังหวัด ปี ๒๕๕๘- ๖๓	๑๐
๒.๖ รายได้ประชาชาติต่อหัว (GPP per Capita)ปี ๒๕๖๒	๑๓
๒.๗ จังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่ำที่สุด ๑๐ อันดับแรก ในปี ๒๕๕๘ -๒๕๖๒	๑๓
๒.๘ จังหวัดที่มีสัดส่วนความยากจนสูงสุด ๑๐อันดับ	๑๔
๒.๙ จังหวัดที่ได้รับงบประมาณต่อหัวน้อยที่สุด ๑๐อันดับแรก ในปี ๒๕๕๙ -๒๕๖๓	๑๖
๒.๑๐ การจัดการที่ดินในพื้นที่ภาคเหนือ จังหวัดลำพูน จำนวน ๔ ชุมชน	๓๗
๒.๑๑ พื้นเป้าหมายในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓	๘๗
๒.๑๒ ข้อมูลการดำเนินงานจัดที่ดินให้กับชุมชนตามนโยบาย คทช. ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒	๘๘
๓.๑ จังหวัดและจำนวนคนจน สูงสุด ๑๐ อันดับแรก และต่ำสุด ๑๐ อันดับแรก	๑๑๒
๔.๑ มาตรการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในพื้นที่นำร่อง ๔ พื้นที่	๑๑๘
๔.๒ หน่วยงานรับผิดชอบในพื้นที่นำร่อง ๔ พื้นที่	๑๑๙

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒- ๑ โครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน	๙
๒- ๒ ผลผลิตสัมพัทธ์มูลรวม และเส้นความยากจนของไทย ในช่วงปี ๒๕๒๙ - ๒๕๕๙	๑๑
๒- ๓ เส้นความยากจน สัดส่วนคนจนและจำนวนคนจน ตั้งแต่ ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๓	๑๒
๒- ๔ จังหวัดที่มีผลผลิตสัมพัทธ์รวมประชาชาติต่ำที่สุดในช่วงปี ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒	๑๔
๒- ๕ แผนที่ความยากจน ปี ๒๕๖๒	๑๕
๒- ๖ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ ๑ และ ๑๐	๑๘
๒- ๗ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ ๖ (SDG ๖) น้ำสะอาดและสุขอนามัยสำหรับทุกคน	๑๘
๒- ๘ ค่าดัชนี SDG เฉลี่ยของประเทศสมาชิก UN	๑๙
๒- ๙ กรอบแนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ ADB	๒๐
๒- ๑๐ สัดส่วนความยากจนโลก และคาดการณ์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙	๒๓
๒- ๑๑ จำนวนยากจนของโลก ประเทศจีน และอินเดีย	๒๓
๒- ๑๒ สัดส่วนประชากรยากจนต่อประชากรทั้งหมดในประเทศจีน	๒๔
๒- ๑๓ การแก้ไขความยากจนในประเทศจีนด้วยนวัตกรรม	๒๙
๒- ๑๔ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอินเดีย ในช่วงปี 2022 -2023	๓๐
๒- ๑๕ ค่าดัชนี SDG ของประเทศไทย	๓๒
๒- ๑๖ กรอบคิด กรอบงาน และเทคโนโลยี ตามแนวพระราชดำริ	๓๓
๒- ๑๗ การจัดการน้ำ กลุ่มน้ำแม่ละอูบ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่	๔๙
๒- ๑๘ แนวทางการจัดการน้ำ กลุ่มน้ำแม่ละอูบ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่	๕๐
๒- ๑๙ การจัดการน้ำ ชุมชนบ้านลิ้มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	๕๑
๒- ๒๐ แนวทางการจัดการน้ำ ชุมชนบ้านลิ้มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	๕๒
๒- ๒๑ ข้อมูลผลตอบแทน ชุมชนบ้านลิ้มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	๕๓
๒- ๒๒ แนวทางการจัดการน้ำ ชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี๕๓	
๒- ๒๓ ชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี	๕๔

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒- ๒๔ พื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอ ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น	๕๖
๒- ๒๕ การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก พื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอ ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น	๕๗
๒- ๒๖ เกษตรกร ตำบลทำนางแนว อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น	๕๘
๒- ๒๗ แนวคิดโครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดงจังหวัดกำแพงเพชร	๖๒
๒- ๒๘ การขับเคลื่อนทางสังคม โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ น้ำในระดับพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดงจังหวัดกำแพงเพชร	๖๓
๒- ๒๙ กระบวนการมีส่วนร่วม โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร จัดการน้ำในระดับพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดงจังหวัดกำแพงเพชร	๖๔
๒- ๓๐ แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี(พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)	๖๗
๒- ๓๑ หลักการ และเป้าหมายการขับเคลื่อนภาคเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	๖๙
๒- ๓๒ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)	๗๐
๒- ๓๓ แหล่งข้อมูลในโครงการ TPMAP	๗๑
๒- ๓๔ ภาพรวมคนจน โครงการ TPMAP	๗๒
๒- ๓๕ แพลตฟอร์ม ระบบการแก้ไขปัญหาคนยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ	๗๓
๒- ๓๖ ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.)	๗๔
๒- ๓๗ สัดส่วนการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๑	๗๙
๒- ๓๘ เปรียบเทียบประเภทการใช้ที่ดินของภาคต่าง	๘๐
๒- ๓๙ พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางการเกษตร	๘๑
๒- ๔๐ สัดส่วนการถือครองที่ดินของเกษตรกร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐	๘๒
๒- ๔๑ การถือครองที่ดินของเกษตรกร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐	๘๓
๒- ๔๒ สัดส่วนการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ปี ๒๕๖๒	๘๔

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒- ๔๓ จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนไร้ที่ดินทำกิน ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑	๘๕
๒- ๔๔ ข้อมูลผู้ลงทะเบียนผู้ไม่มีเอกสารสิทธิและต้องการถือครองที่ดินของรัฐ	๘๕
๒- ๔๕ พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลาย	๘๖
๒- ๔๖ โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนด้วยเกณฑ์ SDGs	๙๔
๒- ๔๗ โครงการการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้น้ำในระดับท้องถิ่นด้วยกระบวนการฝึกอบรม -กรณีศึกษาพื้นที่โครงการชลประทานทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร	๙๕
๒- ๔๘ ตัวอย่างความสำเร็จของแปลงเกษตรด้วยการชุดบ่อบาดาลน้ำตื้น	๙๕
๒- ๔๙ ตัวอย่างความสำเร็จเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำด้วยการทำสระข่อยซีเมนต์	๙๖
๒- ๕๐ ตัวอย่างความสำเร็จของแปลงกลุ่มเกษตรกรด้วยการติดตั้งชุดสูบน้ำโซล่าเซลล์	๙๗
๒- ๕๑ สถานการณ์น้ำประเทศไทยปี ๒๕๖๔ ปริมาณฝนรายปีประเทศไทย	๙๙
๒- ๕๒ การบริหารจัดการน้ำ และการใช้นวัตกรรม ตำบลสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี	๑๐๐
๒- ๕๓ การบริหารจัดการน้ำ และการใช้นวัตกรรม อบต.กุดลาด จังหวัดอุบลราชธานี	๑๐๑
๒- ๕๔ แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำด้วยโครงการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ๔ โครงการ	๑๐๒
๓- ๑ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัว กับปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็ก	๑๑๐
๓- ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวกับความยากจน	๑๑๑
๓- ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวกับค่า Gini	๑๑๑
๓- ๔ ความสัมพันธ์ของรายได้ต่อหัว (GPP per Capita) และงบประมาณต่อหัว	๑๑๒

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ที่ดิน และแหล่งน้ำเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญในภาคเกษตร จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สศช. ๒๕๖๓) ระบุว่าประชาชนที่มีฐานะยากจนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในภาคการเกษตร ดังนั้น การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินและน้ำพอเพียงและมีประสิทธิภาพส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกรไทย

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๓๒๐.๖ ล้านไร่ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเกือบร้อยละ ๕๐ ในทางการเกษตร (สถิติเกษตร ๒๕๖๒) เกษตรกรใช้ที่ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานในการประกอบอาชีพและเป็นที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างรายได้หรือโอกาสทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีวิต ดังนั้นปัญหาที่ดินในภาคการเกษตรจึงเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งของประเทศที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ปัญหาที่ดินมีหลายลักษณะ เช่น ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน ปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการถือครองที่ดิน ปัญหาคุณภาพของที่ดิน ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน (เช่น ปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ ปัญหาที่ดินรกร้างว่างเปล่าหรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างราษฎรกับรัฐ) นอกจากปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินแล้ว ปัญหาที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการถือครองที่ดินซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นมานานในสังคมไทย และมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นในอนาคต จากการศึกษาของ ดวงมณี เลาวกุล ในปี ๒๕๕๖ พบว่ามีประชากรเพียงร้อยละ ๑๐ ที่มีการถือครองที่ดินสูงสุด โดยถือครองที่ดินมากกว่าร้อยละ ๖๐ ของจำนวนที่ดินทั้งหมด สาเหตุที่การถือครองที่ดินถูกเปลี่ยนมือ จากการศึกษาของอิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ และคณะ (๒๕๖๑) ระบุว่าเกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะยากจนนำที่ดินไปค้ำประกันสินเชื่อ และเมื่อไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้จึงสูญเสียที่ดินให้กับกลุ่มนายทุน นอกจากนี้ นอกจากนี้ จำนวนคนจนและกลุ่มเปราะบาง (bottom ๔๐) กว่าร้อยละ ๖๘ อยู่ในกลุ่มลูกจ้างภาคเกษตรที่ไม่เป็นเจ้าของที่ดินและไม่ได้เช่าที่ดิน (สศช. ๒๕๖๓) จากจำนวนเกษตรกรยากจนเหล่านี้ที่ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินได้สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดิน ส่งผลให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินต้องเช่าที่ดินจากผู้อื่น รวมถึงการเข้าบุกรุกที่ดินของรัฐโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

นอกจากปัญหาด้านที่ดินแล้ว ปัญหาด้านน้ำเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรของไทย ประเทศไทยประสบปัญหาภัยพิบัติด้านน้ำเป็นประจำทุกปี ทั้งน้ำแล้ง น้ำท่วม ปัญหาด้านคุณภาพน้ำ ปัญหาการรุกรานของน้ำเค็ม ปัญหาประสิทธิภาพในการจัดสรรน้ำ ประเทศไทยมีพื้นที่ทางการเกษตร ร้อยละ ๔๖.๕ ของเนื้อที่ทั้งหมด (๓๒๐.๗ ล้านไร่) ในจำนวนนี้ ประมาณ ร้อยละ ๗๖.๘ เป็นพื้นที่การเกษตรอยู่นอกเขตชลประทานจึงต้องอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ จึงมักเผชิญกับความเสี่ยงจากการขาดแคลนน้ำเมื่อเกิดภัยแล้ง ในขณะเดียวกันเกษตรกรในพื้นที่ในเขตชลประทานประสบกับปัญหาสำคัญในด้านประสิทธิภาพในการใช้น้ำ (สศช., ๒๕๖๒) รวมถึงภัยพิบัติด้านน้ำอื่นๆ ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ปัญหาด้านน้ำส่งผลให้เกิดความสูญเสียในเชิงเศรษฐกิจต่อประเทศทุกปี ในปี ๒๕๖๒ มูลค่าความเสียหายจากภัยแล้งที่เกิดขึ้นเท่ากับ ๗๙๖.๖๗ ล้านบาท

พื้นที่การเกษตรเสียหาย ๑๘.๖ ล้านไร่ เพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่มีมูลค่าความเสียหาย ๗๓.๔ ล้านบาท พื้นที่การเกษตรเสียหาย ๐.๐๖๔ ล้านไร่ สำหรับปัญหาน้ำท่วม มีมูลค่าความเสียหาย ๑๗๙.๔๒ ล้านบาท ในปี ๒๕๖๒ ลดลงจาก พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่มีมูลค่าความเสียหาย ๕๔๒.๐๖ ล้านบาท (ปภ. ๒๕๖๓)

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดิน แหล่งน้ำ ปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำมาโดยตลอด โดยยึดกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ที่ทางองค์การสหประชาชาติวางแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศของตน โดยอยู่ในเป้าหมายที่ ๑ การหลุดพ้นจากความยากจน (SDG ๑) และเป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ (SDG ๑๐) และเป้าหมายที่ ๖ น้ำสะอาด สุขอนามัย เมื่อเปรียบเทียบการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทยกับในระดับสากลด้วยค่าดัชนี SDG พบว่า ประเทศไทยได้ดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวไปแล้ว ประมาณ ร้อยละ ๗๐ ทั้งนี้เป้าหมาย ๑ (SDG ๑) สามารถทำได้ดี ส่วน เป้าหมาย ๑๐ (SDG ๑๐) ยังต้องปรับปรุงเพราะมีความเหลื่อมล้ำที่สูงขึ้น เมื่อพิจารณาสถานการณ์ภายในประเทศ พบว่า สัดส่วนคนจน ในปี ๒๕๖๒ เท่ากับ ร้อยละ ๖.๒๔ แต่ในปี ๒๕๖๑ สัดส่วนคนจน เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๖.๘๔ สำหรับจำนวนคนจน ในปี ๒๕๖๒ เท่ากับ ร้อยละ ๖.๒๔ เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๙.๘๕ ในปี ๒๕๖๑ ส่วนค่าความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่าย เพิ่มขึ้นจาก ๐.๓๔๘ ในปี ๒๕๖๒ เป็น ๐.๓๕๐ ในปี ๒๕๖๑ ทั้งนี้ ค่าที่เพิ่มขึ้นเป็นผลกระทบมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙

ถึงแม้ว่ารัฐบาลให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ดิน แหล่งน้ำ ความยากจนและเหลื่อมล้ำมาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม ยุทธศาสตร์ นโยบาย หรือมาตรการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำเป็นแผนการดำเนินงานที่มาจากส่วนกลาง ทั้งนี้ในพื้นที่แต่ละแห่งจะมีปัญหาที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่ดิน และบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างโอกาส และความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ได้อย่างตรงเป้า

๑.๒ วัตถุประสงค์

ในงานศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑.๒.๑ เพื่อรวบรวมสถานการณ์ที่ดิน แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน รวมถึงความยากจนและเหลื่อมล้ำ

๑.๒.๒ เพื่อรวบรวมแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการที่ดิน แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน ความยากจนและเหลื่อมล้ำทั้งในระดับสากล และในประเทศ

๑.๒.๓ วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานในการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ

๑.๒.๔ เสนอแนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ

๑.๓ ขอบเขตการศึกษา

๑.๓.๑ กำหนดขอบเขตการศึกษา

(๑) ขอบเขตในเชิงพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดในประเทศไทย ๗๖ จังหวัด

(๒) ขอบเขตในเชิงประเด็น ได้แก่ (๑) การจัดการทรัพยากรที่ดิน และ(๒) ทรัพยากรน้ำ (๓)

ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในภาคการเกษตร

๑.๓.๒ ระยะเวลาในการศึกษา ระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๓.๓ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

(๑) ประชากร ประชากรที่อยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจน ในพื้นที่ ๗๖ จังหวัด

(๒) กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเกษตรกรยากจนในจังหวัดยากจน ตามโครงการ TPMap (ระดับจังหวัด)

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary research) กระบวนการให้ได้มาซึ่งข้อมูลในงานศึกษานี้ ได้ทบทวนวรรณกรรมงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิชาการ บทความ ข่าว หนังสืออ้างอิง เว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน แหล่งน้ำ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ข้อมูลตัวอย่างที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีทั้งในประเทศและในระดับสากล รวมถึงข้อมูลจากการจัดประชุม สัมมนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน แหล่งน้ำ การลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำจากผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ

๑.๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ผลการศึกษา และเสนอแนะแนวทางการจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ ได้นำตัวอย่างที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีทั้งในประเทศและในระดับสากล เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

๑.๔.๓ สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น จึงใช้รูปแบบการพรรณนาในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทราบสถานะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน รวมถึงปัญหาและสาเหตุความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศ

๑.๕.๒ ทราบแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการที่ดินและน้ำในระดับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนและเหลื่อมล้ำ

๑.๕.๓ ทราบแนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ

บทที่ ๒ สถานการณ์ปัจจุบัน และการทบทวนเอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ภาพรวมข้อมูลด้านที่ดิน และด้านน้ำของประเทศไทย

๒.๑.๑ ทรัพยากรที่ดิน

๑. เนื้อที่ใช้ประโยชน์

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด ๓๒๐.๖๙ ล้านไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 46 (๑๔๙.๒๕ ล้านไร่) เป็นเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร รองลงมา ร้อยละ ๓๒ (๑๐๒.๑๕ ล้านไร่) เป็นพื้นที่ป่าไม้ นอกจากนั้นเป็นเนื้อที่ใช้ประโยชน์นอกการเกษตร

๒ เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ประกอบด้วย (๑) นาข้าว (๒) พืชไร่ (๓) สวนไม้ผลและไม้ยืนต้น (๔) สวนผักและไม้ดอก และ (๕) เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรอื่น ๆ

ในปี ๒๕๖๒ เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่ ร้อยละ ๔๖ เป็นพื้นที่นาข้าว รองลงมา ร้อยละ ๒๕ เป็นพื้นที่สวนไม้ผลและไม้ยืนต้น

๓. พื้นที่ชลประทาน

ประเทศไทยมีพื้นที่ทางการเกษตร ประมาณ ๑๔๙.๒ ล้านไร่ เป็นพื้นที่ชลประทานจำนวน ๓๒.๗๙ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๙ ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด (สถิติการเกษตร ๒๕๖๒)

๔. ลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตร

ลักษณะการถือครองที่ดินทางการเกษตร แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) เนื้อที่ของตนเอง (ของตนเอง จำนวนของผู้อื่น ขายฝาก จำนวน/ขายฝากผู้อื่น) และ (๒) เนื้อที่ของผู้อื่น (เช่าผู้อื่น รับจ้าง รับขายฝาก รับจ้าง/รับขายฝาก/ได้ทำฟรี ได้ทำฟรี)

ในปี ๒๕๖๓ ประเทศไทยจำนวนครัวเรือนเกษตรประมาณ ๘.๑ ล้านครัวเรือน (สสช ๒๕๖๓) โดยถือครองที่ดินใน ๒ ลักษณะคือ เนื้อที่ของตนเอง ร้อยละ ๔๘ (๗๑.๕ ล้านไร่) โดยส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มเป็นของตนเอง และเนื้อที่ผู้อื่น ร้อยละ ๕๒ (๗๗.๖ ล้านไร่) โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๖๘) จะอยู่ในกลุ่มที่ดินที่เป็นการรับจ้าง/รับขายฝาก/ได้ทำฟรี

๒.๑.๒ ภาพรวมข้อมูลด้านน้ำของประเทศไทย

๑. ความต้องการใช้น้ำของประเทศไทย

ภาพรวมการใช้น้ำในภาคส่วนต่าง ๆ ในปี ๒๕๖๒/๖๓ ประเทศไทยมีความต้องการใช้น้ำทั้งน้ำผิวดินและน้ำบาดาล เท่ากับ ๖๒,๔๕๗ ล้านลบ.ม. แบ่งเป็นการใช้น้ำทางการเกษตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๕ รองลงมา คือ การรักษาระบบนิเวศ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓ (กรมทรัพยากรน้ำ, ๒๕๖๓)

ตารางที่ ๒.๑ ปริมาณความต้องการใช้น้ำ (น้ำผิวดินและน้ำบาดาล) พ.ศ. ๒๕๖๒/๖๓

การใช้น้ำ	ความต้องการใช้น้ำ (ล้าน ลบ.ม.)	ร้อยละ
อุปโภคบริโภค	2,037.63	3.26
เกษตรกรรม	51,527.62	82.50
อุตสาหกรรม	1,177.40	1.89
การรักษาระบบนิเวศ	7,715.02	12.35
รวม	62,457.67	100.00

ที่มา: กรมทรัพยากรน้ำ (๒๕๖๓) ONEP (๒๕๖๓)

๒. ปริมาณน้ำท่า

ปริมาณน้ำท่าในประเทศไทยทั้ง ๒๕ ลุ่มน้ำ ใน พ.ศ. ๒๕๖๑/๖๒ มีปริมาณน้ำท่า โดยธรรมชาติเฉลี่ยทั้งปี รวม ๑๙๗,๓๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ลดลงร้อยละ ๑๔.๒ จาก พ.ศ. ๒๕๖๐/๖๑ ที่มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยทั้งปีรวม ๒๓๐,๐๔๑ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยภาคใต้ ที่มีปริมาณน้ำท่ามากที่สุด

ตารางที่ ๒.๒ ปริมาณน้ำท่าในประเทศไทย จำแนกตามภูมิภาค พ.ศ. ๒๕๖๐/๖๑ และ พ.ศ. ๒๕๖๑/๖๒

ภาค	พื้นที่ลุ่มน้ำ *	ปี (พ.ศ.)	
	(ตร.กม.)	2560/2561	2561/2562
เหนือ	128,448.00	41,661.01	35,715.50
ตะวันออกเฉียงเหนือ	176,602.00	54,741.39	42,989.80
กลาง	98,473.00	36,936.23	32,834.91
ตะวันออก	36,438.00	24,433.49	22,098.08
ใต้	71,401.00	72,269.64	63,682.63
รวมทั้งประเทศ	511,362.00	230,041.76	197,320.92

ที่มา: กรมชลประทาน (๒๕๖๓) สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒๕๖๓)

๓. ปริมาณน้ำบาดาล

ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ แหล่งน้ำบาดาลในประเทศจากข้อมูลบ่อสังเกตการณ์ จำนวน ๑,๑๖๒ สถานี ๒,๐๘๘ บ่อ กระจายอยู่ใน ๒๗ แอ่งน้ำบาดาล มีปริมาณน้ำบาดาลกักเก็บรวมทั้งประเทศ ๑,๑๓๗,๕๘๗ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ซึ่งเป็นปริมาณน้ำบาดาลที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างปลอดภัย ๔๕,๓๘๖ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี คิดเป็นร้อยละ ๓.๙ ของปริมาณน้ำบาดาลที่กักเก็บทั้งหมด โดยภาคกลางมีปริมาณน้ำกักเก็บมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๓ ของปริมาณน้ำบาดาลที่กักเก็บทั้งหมด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือคิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓ ของปริมาณน้ำบาดาลที่กักเก็บทั้งหมด (กรมทรัพยากรน้ำบาดาล, ๒๕๖๓)

ตารางที่ ๒.๓ ปริมาณน้ำบาดาลในบ่อสังเกตการณ์ ๒๗ แอ่งน้ำบาดาล พ.ศ. ๒๕๖๒

ภูมิภาค	จำนวนสถานี	จำนวนบ่อ	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	ปริมาณน้ำ (ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี)		
				ปริมาณน้ำกักเก็บ	ปริมาณน้ำเพิ่มเติมรายปี	ปริมาณน้ำที่ใช้ได้อย่างปลอดภัย
เหนือ	84	149	87,396	167,957	12,122	5,315
ตะวันออกเฉียงเหนือ	246	338	167,141	220,538	22,763	16,104
ตะวันออก	196	293	31,958	61,745	5,881	4,095
กลาง	422	907	110,720	435,806	11,732	7,938
ตะวันตก	31	57	45,371	52,369	5,392	2,590
ใต้	183	354	71,308	199,172	15,093	9,344
รวมทั้งประเทศ	1,162	2,098	513,894	1,137,587	72,983	45,386

ที่มา: กรมทรัพยากรน้ำบาดาล (๒๕๖๓) สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒๕๖๓)

๔. แหล่งน้ำขนาดเล็ก

ประเทศไทยมีแหล่งน้ำขนาดเล็ก (ความจุน้อยกว่า ๒ ล้านลูกบาศก์เมตร) กระจายอยู่ทั่วประเทศ จำนวน ๑๔๒,๒๓๔ แห่ง มีปริมาตรรวม ๕,๑๐๐ ล้าน ลบ.ม. ในจำนวนนี้เป็นอ่างเก็บน้ำ ๗๑๖ แห่ง และแหล่งน้ำธรรมชาติ ๑๔๐,๖๑๘ แห่ง อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ ๑๐ หน่วยงาน ดังนี้ กรมพัฒนาที่ดิน (๔,๐๑๕ แห่ง) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (๑,๘๒๕ แห่ง) กรมชลประทาน (๙๗๕ แห่ง) กรมทรัพยากรน้ำ (๓๘๗ แห่ง) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม. (๑๐๕ แห่ง) การประปาส่วนภูมิภาค (๗๕ แห่ง) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (๒ แห่ง) และกรมพัฒนาพลังงานทดแทนฯ (๑ แห่ง)

จังหวัดที่มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็กต่อหัวมากที่สุดคือ จังหวัดนครนายก มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็กเท่ากับ ๓๑๗.๙ ลบ.ม.ต่อคน ส่วนจังหวัดที่มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็กต่อหัวต่ำที่สุดคือ จังหวัดชุมพร มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็ก เท่ากับ ๘.๘ ลบ.ม. ต่อคน ทั้งนี้ ค่าเฉลี่ย ทั่วประเทศ เท่ากับ ๗๗.๓ ลบ.ม. ต่อคน

หมายเหตุ สททช. ได้กำหนดเกณฑ์การแบ่งขนาดของแหล่งน้ำ โดยใช้ความจุแหล่งน้ำ ดังนี้

- (๑) แหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีความจุมากกว่า ๑๐๐ ล้าน ลบ.ม.
- (๒) แหล่งน้ำขนาดกลาง ความจุ ๒ ล้าน – ๑๐๐ ล้าน ลบ.ม.
- (๓) แหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุน้อยกว่า ๒ ล้าน ลบ.ม. (ตาม พรบ.ถ่ายโอน)

รายละเอียดดั่งภาคผนวก ก แหล่งน้ำขนาดเล็กในประเทศไทย

ตารางที่ ๒.๔ จังหวัดที่มีปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุต่อคน (ลบ.ม.) ๑๐ อันดับแรก สูงสุด และ๑๐ อันดับสุดท้าย ต่ำสุด

๑๐ อันดับแรก สูงสุด		๑๐ อันดับสุดท้าย ต่ำสุด	
จังหวัด	แหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุต่อคน (ลบ.ม.)	จังหวัด	แหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุต่อคน (ลบ.ม.)
นครนายก	317.93	ชุมพร	8.89
ชัยนาท	187.89	ปัตตานี	9.54
พิจิตร	182.27	แม่ฮ่องสอน	11.20
อุทัยธานี	164.75	พัทลุง	13.26
สุโขทัย	163.41	สตูล	15.92
บึงกาฬ	161.16	ตรัง	16.98
พิษณุโลก	159.30	ยะลา	17.70
นครสวรรค์	158.74	กระบี่	17.83
พังงา	149.97	สงขลา	20.01
หนองคาย	143.18	นราธิวาส	21.36

๕. สระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน (บ่อจั่ว)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มอบหมายให้ กรมพัฒนาที่ดินจัดทำโครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน โดยการขุดสระน้ำในไร่นา ขนาด 1,260 ลูกบาศก์เมตร และให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่าย 2,500 บาท/บ่อ มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการบรรเทาสภาพปัญหาภัยแล้ง การขาดแคลนน้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำในพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร เพื่อเกษตรกรในพื้นที่นอกเขตชลประทานได้มีแหล่งน้ำที่เหมาะสม กับการเกษตร เป็นการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสานตามหลักทฤษฎีใหม่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ภาพที่ ๒-๑ โครงการแหล่งน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน กรมพัฒนาที่ดิน
ที่มา กรมพัฒนาที่ดิน

พื้นที่ก่อสร้างต้องเป็นของเกษตรกรที่เป็นผู้ถือครองที่ดิน หรือเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดิน โดยต้องมีหลักฐานเอกสารสิทธิ์ที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ออกให้ ได้แก่ โฉนด น.ส.3 น.ส.3 ก. น.ส.2 น.ส.2 ก. ส.ป.ก. 4-01 ส.ป.ก. 4-14 ส.ป.ก.4-18 น.ค.3 ก.ส.น.5 ส.ค.1 คทช. และพื้นที่โครงการพระราชดำริ ที่มีการจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกร

ปัจจุบัน ปี 2563 มีสระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน (บ่อจั่ว) จำนวน 221,150 บ่อ จังหวัดที่มีจำนวนบ่อจั่วมากเป็นอันดับ 1 ของประเทศ คือจังหวัดสกลนคร มีจำนวนบ่อจั่ว จำนวน 13,471 บ่อ

ตารางที่ ๒.๕ สระน้ำในไร่นานอกเขตชลประทาน (บ่อจืด) รายจังหวัด ปี ๒๕๕๘- ๖๓

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนบ่อ ปี 2558 -63
1	สกลนคร	13,471
2	ร้อยเอ็ด	12,807
3	นครราชสีมา	11,808
4	อุบลราชธานี	10,819
5	ขอนแก่น	10,380
6	กาฬสินธุ์	10,171
7	มหาสารคาม	9,094
8	อุดรธานี	9,078
9	ชัยภูมิ	8,812
10	ยโสธร	8,766
11	บึงกาฬ	8,434
12	หนองบัวลำภู	7,234
13	อำนาจเจริญ	6,356
14	สุรินทร์	6,180
15	หนองคาย	5,818
16	เพชรบูรณ์	5,676
17	นครพนม	5,407
18	กำแพงเพชร	5,335
19	มุกดาหาร	4,807
20	พิษณุโลก	4,536
21	เลย	4,445
22	บุรีรัมย์	4,402
23	เชียงใหม่	4,300
24	ตาก	4,241

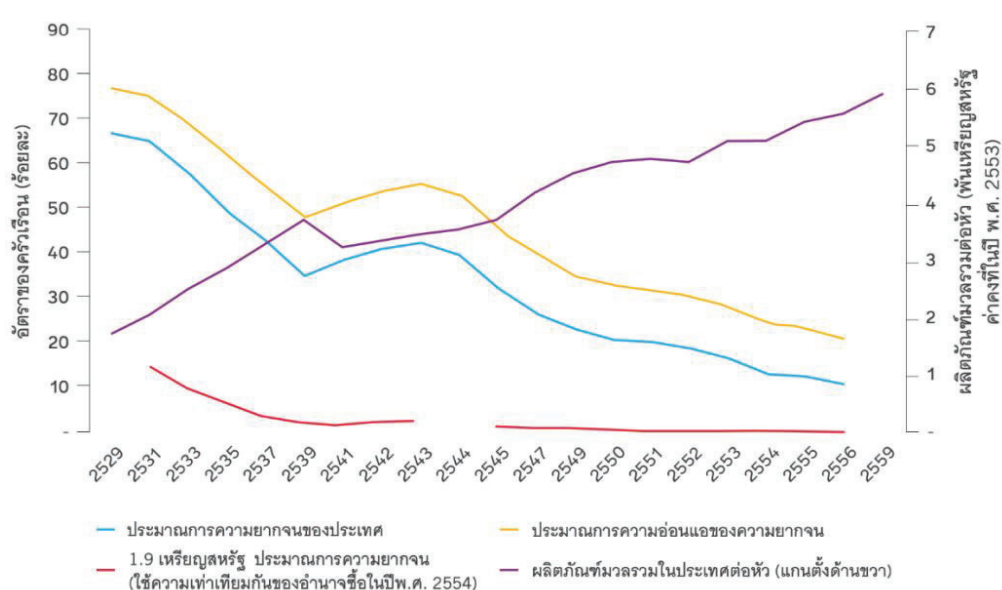
25	สระแก้ว	3,793
26	นครสวรรค์	3,653
27	พะเยา	3,219
28	พิจิตร	2,107
29	ฉะเชิงเทรา	1,885
30	สุโขทัย	1,761
31	เขียงราย	1,646
32	อุดรดิตถ์	1,634
33	อุทัยธานี	1,423
34	ศรีสะเกษ	1,220
35	แพร่	1,185
36	จันทบุรี	1,157
37	ลำปาง	1,053
38	น่าน	1,040
39	ลพบุรี	1,013
40	ชัยนาท	980
41	กาญจนบุรี	929
42	สระบุรี	704
43	กระบี่	688
44	ปราจีนบุรี	618
45	ลำพูน	552
46	สุราษฎร์ธานี	550
47	เพชรบุรี	536
48	แม่ฮ่องสอน	501

49	ประจวบคีรีขันธ์	484
50	ราชบุรี	482
51	ตรัง	479
52	ชลบุรี	381
53	สุพรรณบุรี	377
54	นราธิวาส	372
55	สตูล	333
56	ระยอง	326
57	สงขลา	251
58	ยะลา	233
59	ชุมพร	232
60	ปัตตานี	232
61	ตราด	198
62	พัทลุง	161
63	พังงา	160
64	นครศรีธรรมราช	143
65	นครนายก	39
66	ภูเก็ต	16
67	ระนอง	15
68	กรุงเทพมหานคร	5
69	พระนครศรีอยุธยา	3
70	อ่างทอง	3
71	นนทบุรี	1
รวม		221,150

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน https://www.data.go.th/th/dataset/item_58db1499-1c0e-4afa-8988-bd2df36e22ed

๒.๒ สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย

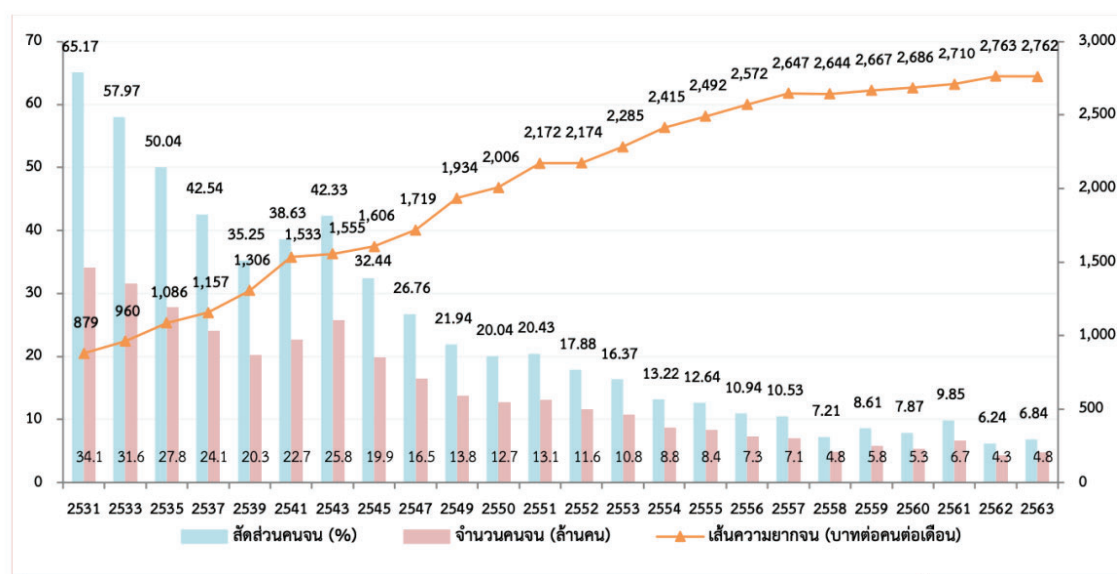
นับจากวิกฤตเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่แนวโน้มอัตราการเติบโตที่ชะลอตัวลง จากเดิมในช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างมากที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยที่มากกว่าร้อยละ ๙ ต่อปี มาอยู่ที่ร้อยละ ๕ ต่อปีในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๐ และลดลงต่ำกว่าร้อยละ ๓ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๕๙ ส่งผลให้การลดความยากจนและกระจายความมั่งคั่งชะลอตัวลงตามไปด้วย จนถึงในช่วงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๓) วิกฤตโรคระบาดโควิดทำให้สถานการณ์ความยากจนที่มีแนวโน้มลดลงกลับเพิ่มสูงขึ้น (สศช. ๒๕๖๓)

ภาพที่ ๒- ๒ ผลิตภัณฑ์มวลรวม และเส้นความยากจนของไทย ในช่วงปี ๒๕๒๙ - ๒๕๕๙
ที่มา ธนาคารโลก

เมื่อพิจารณาจากเส้นความยากจน สัดส่วนคนจนและจำนวนคนจน ตั้งแต่ ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๓ ที่ผ่านมามีจำนวนคนจน สัดส่วนคนจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยมีแนวโน้มที่ลดลง ในปี ๒๕๖๒ มีจำนวนคนจน เท่ากับ ๔.๓ ล้านคน ลดลงจาก ๖.๗ ล้านคนในปี ๒๕๖๑ และ สัดส่วนคนจน ในปี ๒๕๖๒ เท่ากับ ร้อยละ ๖.๒๔ ลดลงจากร้อยละ ๙.๘๕ ในปี ๒๕๖๑ นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำของไทยก็มีแนวโน้มที่ลดลงเช่นกัน ในการพิจารณาความเหลื่อมล้ำในด้านตัวเงิน ใช้ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคหรือ ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) เป็นตัวชี้วัด จากข้อมูลของ สศช. (๒๕๖๒) พบว่าค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ด้านรายจ่ายของประเทศไทย มีแนวโน้มที่ลดลงตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา โดยในปี ๒๕๖๒ มีค่า ๐.๓๔๘ ลดลงจาก ๐.๓๖๑ ในปี ๒๕๖๑ (สศช., ๒๕๖๒)

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายปี ๒๕๖๒ จนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้น โดยทำให้ระดับเส้นความยากจน ในปี ๒๕๖๓ ลดลงเป็น ๒,๗๖๒ บาทต่อคนต่อเดือน สัดส่วนคนจนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๖.๒๔ (ปี ๒๕๖๒) เป็นร้อยละ ๖.๘๔ และจำนวนคนจนเพิ่มขึ้นจาก ๔.๓ ล้านคน (ปี ๒๕๖๒) เป็น ๔.๘ ล้านคน ในปี ๒๕๖๓ สำหรับความเหลื่อมล้ำที่วัดจากค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ด้านรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมเท่ากับ ๐.๓๔๘ ในปี ๒๕๖๒ เพิ่มเป็น ๐.๓๕๐ ในปี ๒๕๖๓ (สศช., ๒๕๖๒)

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ภาพที่ ๒-๓ เส้นความยากจน สัดส่วนคนจนและจำนวนคนจน ตั้งแต่ ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๓

ที่มา รายงานความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓

ในปี ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีรายได้ประชาชาติต่อหัวเฉลี่ย เท่ากับ ๒๓๔,๘๐๖ บาทต่อปี จังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำที่สุดคือ จังหวัดนราธิวาส มีรายได้ประชาชาติต่อหัวเฉลี่ย เท่ากับ ๕๙,๔๙๘ บาท ส่วนจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวสูงที่สุดคือ จังหวัดระยอง มีรายได้ประชาชาติต่อหัวเฉลี่ย เท่ากับ ๘๘๘,๗๔๘ บาท เห็นได้ว่าจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวสูงที่สุดมีรายได้แตกต่างจากจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำที่สุดประมาณ ๑๗ เท่า ตารางที่ ๒.๖ แสดงจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำที่สุด ๑๐ จังหวัด และจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวสูงที่สุด ๑๐ จังหวัด ในประเทศไทย ปี ๒๕๖๒

รายละเอียดดังภาคผนวก ข รายได้ประชาชาติต่อหัวเฉลี่ยของประเทศไทย ปี ๒๕๖๒

ตารางที่ ๒.๖ รายได้ประชาชาติต่อหัว (GPP per Capita) ปี ๒๕๖๒

10 อันดับแรกสูงสุด		10 อันดับสุดท้ายต่ำสุด	
1. ระยอง	988,748	1. นราธิวาส	59,498
2. กรุงเทพมหานคร	637,397	2. ยโสธร	62,623
3. ชลบุรี	571,234	3. หนองบัวลำภู	63,002
4. ปราจีนบุรี	551,150	4. แม่ฮ่องสอน	63,370
5. ฉะเชิงเทรา	459,005	5. สกลนคร	65,900
6. พระนครศรีอยุธยา	439,159	6. มุกดาหาร	66,599
7. ภูเก็ต	428,351	7. บึงกาฬ	68,727
8. สมุทรสาคร	388,372	8. ชัยภูมิ	70,159
9. สมุทรปราการ	349,406	9. อำนาจเจริญ	71,815
10. สระบุรี	336,393	10. อุบลราชธานี	72,607

ที่มา https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=๑๑๕๓๙&filename=gross_regional

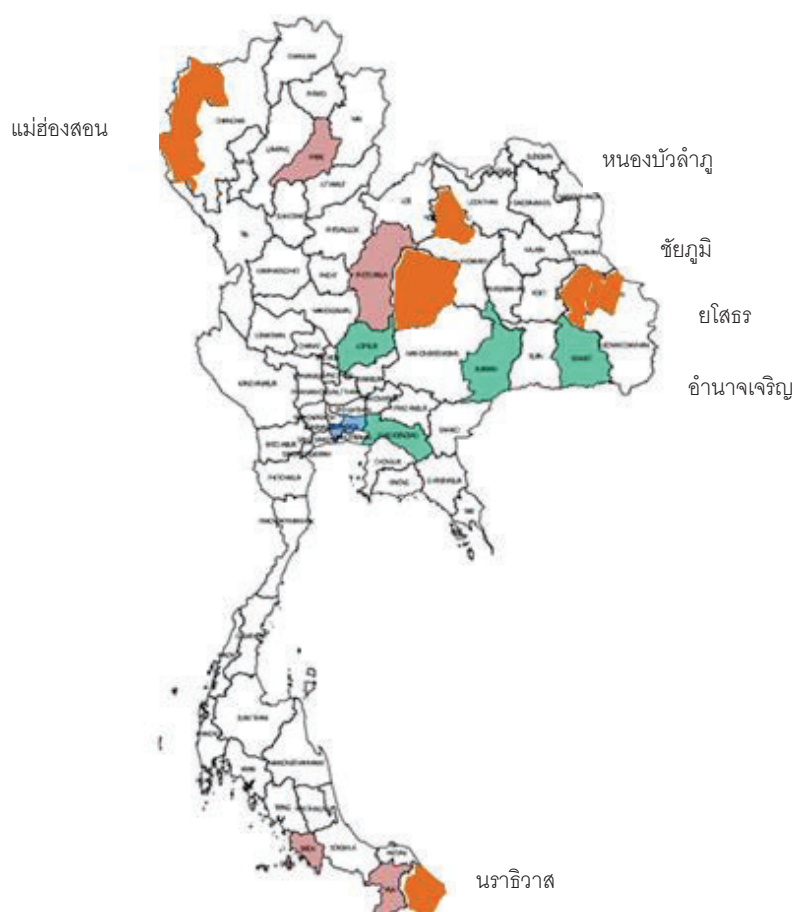
ในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา (ปี ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒) จังหวัดที่ติดอันดับจังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำที่สุด ๑๐ อันดับแรก มีจำนวน ๖ จังหวัดได้แก่ นราธิวาส ยโสธร หนองบัวลำภู แม่ฮ่องสอน ชัยภูมิ อำนาจเจริญ ดังแสดงในตารางที่ ๒.๗

ตารางที่ ๒.๗ จังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัวต่ำที่สุด ๑๐ อันดับแรก ในปี ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒

ปี	ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3	ลำดับที่ 4	ลำดับที่ 5	ลำดับที่ 6	ลำดับที่ 7	ลำดับที่ 8	ลำดับที่ 9	ลำดับที่ 10
2562	นราธิวาส 59,498	ยโสธร 62,623	หนองบัวลำภู 63,002	แม่ฮ่องสอน 63,370	สกลนคร 65,900	มุกดาหาร 66,599	บึงกาฬ 68,727	ชัยภูมิ 70,159	อำนาจเจริญ 71,815	อุบลราชธานี 72,607
2561	แม่ฮ่องสอน 58,370	ยโสธร 60,055	หนองบัวลำภู 60,776	นราธิวาส 62,066	มุกดาหาร 62,766	สกลนคร 64,084	อำนาจเจริญ 65,742	บุรีรัมย์ 67,142	บึงกาฬ 67,476	ชัยภูมิ 69,730
2560	หนองบัวลำภู 53,416	ยโสธร 54,183	กาฬสินธุ์ 61,084	นราธิวาส 61,765	ชัยภูมิ 63,010	อำนาจเจริญ 63,860	แม่ฮ่องสอน 65,448	สุรินทร์ 65,810	แพร่ 67,057	ศรีสะเกษ 67,362
2559	หนองบัวลำภู 49,443	ยโสธร 54,047	กาฬสินธุ์ 57,798	อำนาจเจริญ 59,319	นราธิวาส 61,115	แม่ฮ่องสอน 61,255	ชัยภูมิ 61,826	สุรินทร์ 63,462	ร้อยเอ็ด 64,052	ศรีสะเกษ 64,298
2558	หนองบัวลำภู 41,963	ยโสธร 47,333	กาฬสินธุ์ 51,147	อำนาจเจริญ 51,221	นราธิวาส 54,922	ชัยภูมิ 55,665	ร้อยเอ็ด 55,982	ศรีสะเกษ 56,137	สุรินทร์ 56,159	แม่ฮ่องสอน 56,862

ที่มา ผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัดแบบปริมาณลูกโซ่ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒

ในประเทศไทย จังหวัดที่ติดอันดับมีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำที่สุด ๑๐ อันดับแรก มีจำนวน ๖ จังหวัด แสดงในภาพที่ ๒-๔

ภาพที่ ๒-๔ จังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่ำที่สุดในช่วงปี ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒

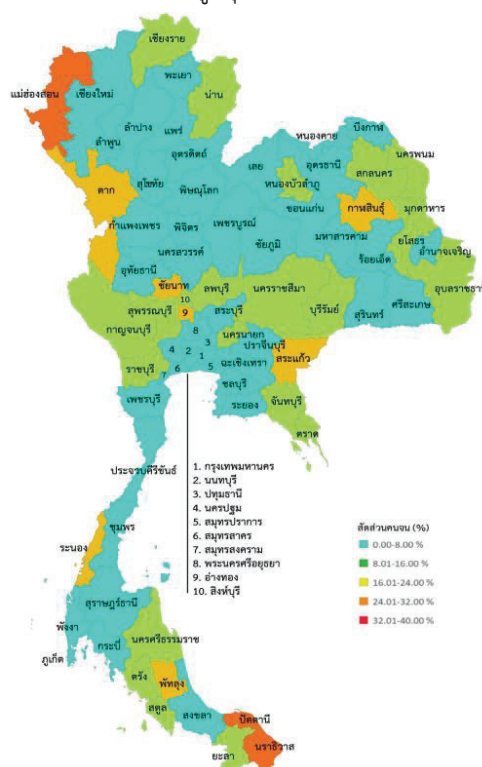
สำหรับความยากจนในระดับจังหวัด พิจารณาจากสัดส่วนความยากจน ในระยะเวลา ๕ ปี (๒๕๕๘ - ๒๕๖๒) จังหวัดที่มีสัดส่วนความยากจนสูงสุด ๑๐ อันดับทุกปี มีจำนวน ๕ จังหวัดได้แก่ ปัตตานี นราธิวาส แม่ฮ่องสอน ตาก กาฬสินธุ์ ดังแสดงในตารางที่ ๒.๗

ตารางที่ ๒.๘ จังหวัดที่มีสัดส่วนความยากจนสูงสุด ๑๐ อันดับ

ปี	ทั่วประเทศ	ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3	ลำดับที่ 4	ลำดับที่ 5	ลำดับที่ 6	ลำดับที่ 7	ลำดับที่ 8	ลำดับที่ 9	ลำดับที่ 10
2562		ปัตตานี	นราธิวาส	แม่ฮ่องสอน	ตาก	กาฬสินธุ์	สระแก้ว	ชัยนาท	อ่างทอง	ระนอง	สตูล
	6.24	29.72	25.53	25.26	21.13	20.21	18.74	17.89	17.32	16.43	14.83
2561		แม่ฮ่องสอน	ปัตตานี	กาฬสินธุ์	นราธิวาส	ตาก	ชัยนาท	สระแก้ว	พัทลุง	อำนาจเจริญ	อ่างทอง
	9.85	49.13	39.27	31.26	30.10	28.97	27.72	26.68	24.93	23.55	23.40
2560		ปัตตานี	นราธิวาส	แม่ฮ่องสอน	กาฬสินธุ์	นครพนม	ตาก	ชัยนาท	บุรีรัมย์	สระแก้ว	พัทลุง
	7.87	34.20	34.17	33.33	32.96	27.78	27.18	26.21	20.99	19.03	18.67
2559		แม่ฮ่องสอน	นราธิวาส	ปัตตานี	กาฬสินธุ์	นครพนม	ชัยนาท	ตาก	บุรีรัมย์	อำนาจเจริญ	น่าน
	8.61	39.21	37.30	35.98	31.99	30.24	28.34	27.54	24.32	24.00	22.73
2558		ปัตตานี	แม่ฮ่องสอน	ตาก	บุรีรัมย์	ยะลา	น่าน	ชัยนาท	นราธิวาส	กาฬสินธุ์	กาญจนบุรี
	7.21	34.91	32.19	24.48	23.34	21.04	21.01	19.64	19.50	17.78	17.63

ที่มา สศช., ๒๕๖๒

จังหวัด ๑๐ จังหวัดที่มีสัดส่วนความยากจนสูงสุด ในปี ๒๕๖๒ แสดงในภาพที่ ๒-๓

ภาพที่ ๒- ๕ แผนที่ความยากจน ปี ๒๕๖๒
ที่มา สศช., ๒๕๖๒

งบประมาณจังหวัด

เมื่อพิจารณางบประมาณหรือแผนการใช้จ่ายของจังหวัด พบว่างบประมาณที่จัดสรรไปยังจังหวัดต่าง ๆ มีความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัดสูง จังหวัดที่ได้รับจัดสรรงบประมาณต่อหัวเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้รับจัดสรรงบประมาณเฉลี่ยน้อยกว่างบประมาณเฉลี่ยของประเทศ ๔ เท่า และน้อยกว่าจังหวัดที่ได้รับจัดสรรงบประมาณต่อหัวเฉลี่ยสูงที่สุด ๓๙ เท่า (วุฒิสภา, ๒๕๖๔) ดังนั้น จังหวัดที่ได้รับงบประมาณต่ำ ส่งผลให้ความสามารถในการดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาจังหวัด รวมถึงนโยบายเพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำมีข้อจำกัด

ในช่วงปี ๒๕๖๓ จังหวัดที่ได้รับงบประมาณต่อหัวน้อยที่สุด ๑๐ อันดับแรก ได้แก่ สมุทรปราการ ศรีสะเกษ หนองบัวลำภู อุตรธานี ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ ราชบุรี บุรีรัมย์ กำแพงเพชร ทั้งนี้ จังหวัดสมุทรปราการ ศรีสะเกษ และหนองบัวลำภู เป็น ๓ จังหวัด ที่ได้รับงบประมาณต่อหัวน้อยที่สุดมาตลอด ๕ ปี (ปี ๒๕๕๙ - ๒๕๖๓)

รายละเอียดดังภาคผนวก ค งบประมาณรายจ่าย รายจังหวัด ปี ๒๕๖๒

ตารางที่ ๒.๙ จังหวัดที่ได้รับงบประมาณต่อหัวน้อยที่สุด ๑๐ อันดับแรก ในปี ๒๕๕๙ - ๒๕๖๓ (บาทต่อคน)

ปี	ทั่วประเทศ	ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2	ลำดับที่ 3	ลำดับที่ 4	ลำดับที่ 5	ลำดับที่ 6	ลำดับที่ 7	ลำดับที่ 8	ลำดับที่ 9	ลำดับที่ 10
2562		สมุทรปราการ	ศรีสะเกษ	หนองบัวลำภู	อุดรธานี	ร้อยเอ็ด	สมุทรสาคร	ชัยภูมิ	ราชบุรี	บุรีรัมย์	กำแพงเพชร
	45,073	4,204	5,072	5,077	5,174	5,337	5,418	5,445	5,505	5,578	5,683
2561		สมุทรปราการ	หนองบัวลำภู	ร้อยเอ็ด	อุดรธานี	สมุทรสาคร	ยโสธร	เพชรบูรณ์	ชัยภูมิ	ศรีสะเกษ	สกลนคร
	43,666	4,105	4,276	4,464	4,512	4,816	5,084	5,116	5,177	5,355	5,455
2560		ราชบุรี	หนองบัวลำภู	บุรีรัมย์	ยโสธร	ศรีสะเกษ	สุรินทร์	สกลนคร	ชัยภูมิ	สมุทรสาคร	ร้อยเอ็ด
	41,291	3,159	3,375	3,440	3,603	3,725	3,865	4,066	4,095	4,110	4,150
2559		สมุทรปราการ	หนองบัวลำภู	บุรีรัมย์	ร้อยเอ็ด	สมุทรสาคร	อุดรธานี	สุรินทร์	ราชบุรี	สกลนคร	ศรีสะเกษ
	41,255	5,255	6,172	6,230	6,396	6,418	6,787	7,075	7,170	7,190	7,217
2558		ร้อยเอ็ด	หนองบัวลำภู	บุรีรัมย์	สมุทรปราการ	อุดรธานี	ศรีสะเกษ	สุรินทร์	สมุทรสาคร	กาฬสินธุ์	ราชบุรี
	39,176	4,574	4,589	4,631	4,677	5,124	5,360	5,377	5,588	5,634	5,936

ที่มา งบประมาณลงพื้นที่จังหวัด (Area) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ -๒๕๖๒

https://www.bb.go.th/web/budget/province/province_bud๖๔/index๒.html

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติที่ดี

๒.๓.๑ ในระดับสากล

๒.๓.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี

๑. แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นเป้าหมายที่องค์การสหประชาชาติ (UN) เผยแพร่ให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาประเทศของตนเอง SDGs ประกอบด้วยเป้าหมายสำคัญ ๑๗ เป้าหมาย

สำหรับเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการแก้ไขปัญหาคความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ เป้าหมายที่ ๑ (SDG ๑) ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่ และเป้าหมายที่ ๑๐ (SDG ๑๐) ลดความไม่เท่าเทียมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ สำหรับเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านทรัพยากรน้ำ ได้แก่ เป้าหมายที่ ๖ (SDG ๖) สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all)

เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบทุกที่

SDG ๑ มีเป้าหมายที่จะขจัดความยากจนในทุกรูปแบบให้หมดไปภายในปี ๒๕๗๓ เป้าหมายนี้เกี่ยวข้องกับการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่อาศัยอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงทรัพยากรและการบริการขั้นพื้นฐาน รวมถึงช่วยเหลือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ

เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความไม่เท่าเทียมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

ความไม่เท่าเทียมด้านรายได้เป็นปัญหาระดับโลกที่ต้องการการแก้ไข ซึ่งปัญหานี้เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับ การตรวจสอบของตลาดการเงินและสถาบันด้านการเงิน การส่งเสริมการช่วยเหลือด้านการพัฒนา และการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติไปยังภูมิภาคที่มีความจำเป็นมากที่สุด การอำนวยความสะดวกในการอพยพย้ายถิ่นที่ปลอดภัยและการเคลื่อนย้ายของผู้คนก็เป็นสิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาการแบ่งเขตแดน

ภาพที่ ๒-๖ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ ๑ และ ๑๐

ที่มา: <https://thailand.un.org/th/sdgs/17>

เป้าหมายที่ ๖ (SDG ๖) น้ำสะอาดและสุขอนามัยสำหรับทุกคน

สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคนและมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน มีเป้าประสงค์ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงน้ำดื่มที่ปลอดภัย (6.1), การเข้าถึงสุขอนามัยที่พอเพียงและเป็นธรรม และยุติการขับถ่ายในที่โล่ง (6.2), มลพิษทางน้ำและการบำบัดน้ำเสีย (6.3), ประสิทธิภาพการใช้น้ำ และแก้ปัญหามลพิษทางน้ำ (6.4), การบริหารจัดการน้ำแบบองค์รวมทั้งในและระหว่างประเทศ (6.5), และการปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง (6.6) คุณภาพน้ำ การบำบัดน้ำเสีย การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์รวม (IWRM)

ภาพที่ ๒-๗ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ ๖ (SDG ๖) น้ำสะอาดและสุขอนามัยสำหรับทุกคน

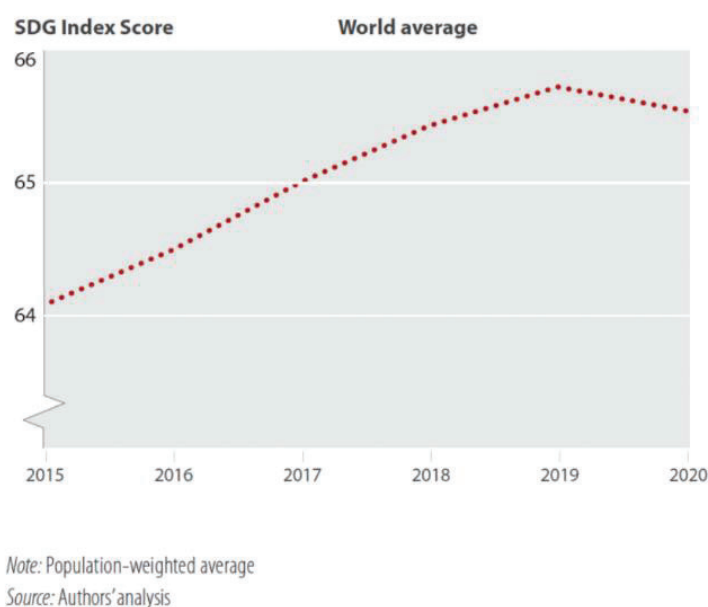
ที่มา: <https://thailand.un.org/th/sdgs/17>

สำหรับการประเมินการบริหารจัดการน้ำแบบองค์รวมทั้งในและระหว่างประเทศ (6.5) ดำเนินการ
บริหารจัดการน้ำแบบองค์รวมในทุกระดับ รวมถึงผ่านทางความร่วมมือระหว่างเขตแดนตามความเหมาะสม
ภายในปี ๒๕๗๓ ประกอบด้วย

๖.๕.๑ ระดับการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ IWRM (0-100)

๖.๕.๒ สัดส่วนของพื้นที่ลุ่มน้ำที่ข้ามเขตแดนมีการจัดการดำเนินงานเพื่อความร่วมมือด้านน้ำ

ตัวชี้วัดระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ใช้ค่าดัชนี SDG เป็นตัวชี้วัด ที่ผ่านมา ค่าดัชนี SDG เฉลี่ยทั่วโลก (ประเทศสมาชิก UN จำนวน ๑๙๓ ประเทศ) มีแนวโน้มที่สูงขึ้น แสดงให้เห็นเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ของประเทศต่าง ๆ เข้าใกล้เป้าหมายที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๖๓ ค่าดัชนี SDG เฉลี่ยทั่วโลกลดลงเป็น
ครั้งแรกนับตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ ทั้งนี้ คะแนนที่ลดลงนี้มาจากอัตราความยากจนและการว่างงานที่เพิ่มขึ้นตามมาหลัง
การระบาดของโควิด ๑๙

ภาพที่ ๒-๘ ค่าดัชนี SDG เฉลี่ยของประเทศสมาชิก UN

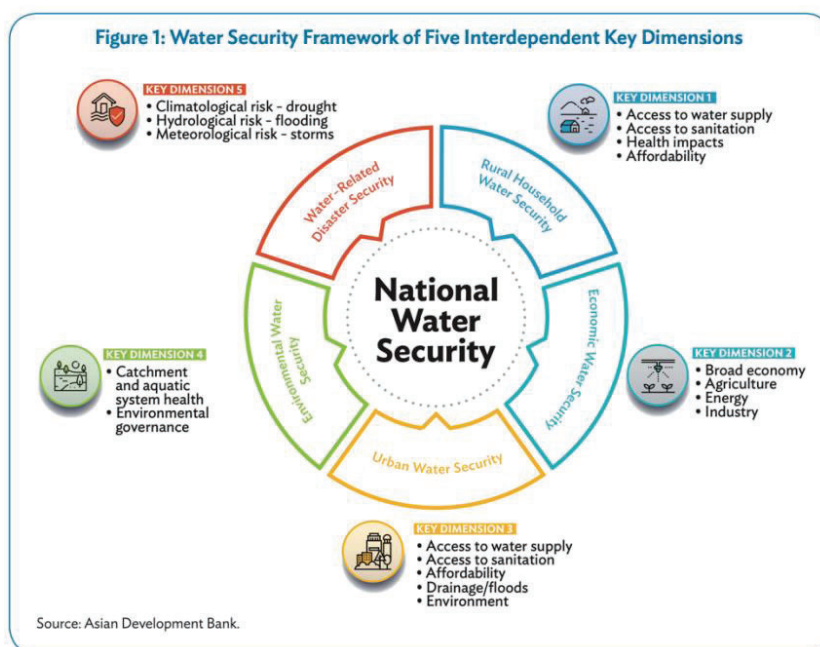
ที่มา: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>

๒. แนวคิดความมั่นคงด้านน้ำ โดย Asian Water Development Outlook

(AWDO)

ในการประเมินความมั่นคงด้านน้ำในเชิงปริมาณ แนวคิดของการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงด้านน้ำได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยธนาคารแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ซึ่งรายงานอยู่ใน Asian Water Development Outlook (AWDO) 2007 ในการประชุม First Asia Pacific Water Summit ที่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 3-4 ธันวาคม พ.ศ. 2550 (ADB, 2007) จากนั้นในปี 2013 ADB ได้เผยแพร่รายงาน AWDO 2013 Measuring Water Security in Asia and the Pacific ซึ่งมีการเสนอการคำนวณดัชนีความมั่นคงด้านน้ำ และให้แนวทางในด้านธรรมาภิบาล การลงทุน การเสริมสร้างศักยภาพ การติดตามและการรายงาน (ADB, 2013) จากนั้นได้มีการทบทวนกรอบและวิธีการประเมินความมั่นคงด้านน้ำในปี 2016 โดยทำการประเมินประเทศในเอเชีย 48 ประเทศ

AWDO เสนอแนวคิดการประเมินความมั่นคงด้านน้ำที่ครอบคลุมหลายมิติ เพื่อสะท้อนความมั่นคงด้านน้ำ 5 มิติ ซึ่งประกอบด้วยความมั่นคงน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค (Household Water Security) ความมั่นคงน้ำเพื่อเศรษฐกิจ (Economic Water Security) ความมั่นคงน้ำสำหรับเมือง (Urban Water Security) ความมั่นคงน้ำด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Water Security) และความมั่นคงน้ำด้านการฟื้นตัวจากภัยพิบัติจากน้ำ (Resilience to Water-Related Disasters)

ภาพที่ ๒- ๙ กรอบแนวคิดความมั่นคงทางน้ำของ ADB

ที่มา AWDO 2020 Framework for Water Security (ADB, 2020)

๓. แนวทางการขับเคลื่อนจากการประชุมกรุง Bonn ๒๐๒๑

การประชุม Water Dialogues for Results Bonn 2021: Accelerating cross-sectoral SDG 6 Implementation เป็นการหารือเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนประเทศสมาชิกในการเร่งรัดการดำเนินการ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้านน้ำภายใต้วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ และเป็นข้อริเริ่มของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีเอกสารผลลัพธ์การประชุมในรูปแบบสารทางการเมือง (political message) ที่ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายระหว่างประเทศที่เข้าร่วมการประชุม และเอกสารผลลัพธ์การประชุมดังกล่าวจะเป็นหนึ่งในข้อเสนอแนะที่จะนำเสนอต่อที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติในการทบทวนการดำเนินงานภายใต้ทศวรรษแห่งการลงมือปฏิบัติด้านน้ำอย่างจริงจัง (United Nations Conference on the Midterm Comprehensive Review of the Implementation of International Decade for Action, “Water for Sustainable Development”, 2018 - 2028) ซึ่งจะมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๖

ร่างสารทางการเมือง From Dialogues to Results - Key messages for Accelerating Cross - Sectoral SDG 6 Implementation เป็นเอกสารแสดงเจตนารมณ์ทางการเมืองของประเทศที่ให้การรับรองอยู่ด้านท้ายสารทางการเมือง มีวัตถุประสงค์ เพื่อยืนยันความมุ่งมั่นในการเร่งรัดการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านน้ำภายใต้วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ ซึ่งครอบคลุมความร่วมมือในการดำเนินงานของภาครัฐ ผู้ให้บริการ องค์กรพหุภาคีและระบบสหประชาชาติ และมีเนื้อหาครอบคลุมแนวทางการดำเนินงาน ๕ ด้าน ดังนี้

๑) เงินทุน กระบวนทัศน์ใหม่ในทางการเงิน โดยรัฐบาล สถาบันการเงินในประเทศและระหว่างประเทศ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำเป็นต้องปรับปรุงการกำหนดเป้าหมาย และการใช้เงินที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ ระดมทรัพยากรในประเทศ และดึงดูดการลงทุนเพิ่มเติมจากแหล่งภาครัฐและเอกชน

๒) ข้อมูล การตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล ช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจสามารถเข้าถึงข้อมูลและใช้งานข้อมูลที่มีคุณภาพ เข้าถึงได้ ทันเวลา และเชื่อถือได้ สำหรับการวิเคราะห์ การวางแผน และการดำเนินการตามการดำเนินการข้ามภาคส่วนที่มีประสิทธิผล เพื่อที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

๓) ชีตความสามารถ การพัฒนาขีดความสามารถที่จำเป็นต้องถ่ายทอดความรู้แบบองค์รวม นอกเหนือจากการฝึกอบรม เพื่อส่งเสริมการตัดสินใจข้ามภาคส่วน การวางแผน และการดำเนินงาน เสริมสร้างความร่วมมือในทุกระดับทั้งในแนวนและแนวตั้ง

๔) นวัตกรรม ผู้มีอำนาจตัดสินใจจำเป็นต้องประสานองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัย และแนวทางที่เป็นนวัตกรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและประกันการจัดหาน้ำที่ดีอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคที่มีปัญหาเรื่องน้ำและบริเวณข้ามพรมแดน

๕) ธรรมชาติทางธรรมชาติทางธรรมชาติ โดยความร่วมมือกันและแนวทางข้ามภาคส่วน โดยความต้องการน้ำที่เพิ่มขึ้นเมื่อเผชิญกับความไม่แน่นอนของน้ำที่เพิ่มขึ้น ต้องการธรรมชาติในทุกระดับ และความ

ร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคส่วน และประเทศต่าง ๆ

รองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประวิตร วงษ์สุวรรณ) ได้เข้าร่วมกล่าวปาฐกถาโดยบันทึกเทปไว้ล่วงหน้า และโดยภาพรวม ผู้เข้าร่วมประชุมได้กล่าวปาฐกถา และถ้อยแถลงแสดงเจตนารมณ์ ในการเร่งขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านน้ำภายในปี ค.ศ. 2030 รวมถึงนำเสนอความท้าทาย และแนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงาน โดยเฉพาะในช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) โดยมีประเด็นที่มีความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย ดังนี้

๑) รองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประวิตร วงษ์สุวรรณ) ได้กล่าวถึงประเด็นดังต่อไปนี้

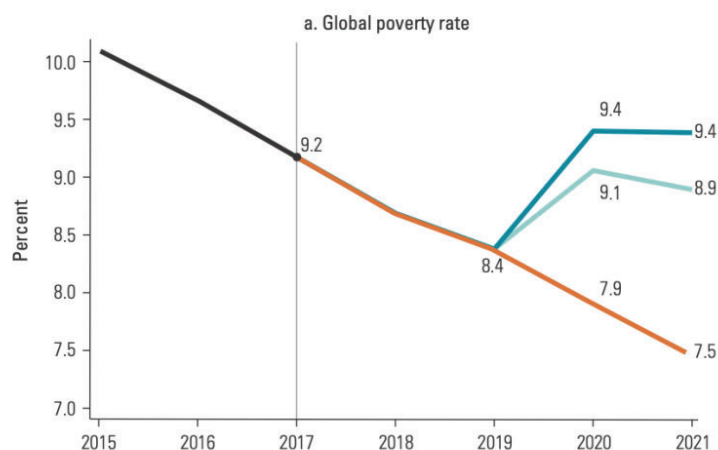
- ๑.๑) ไทยมีความพร้อมจะขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืนด้านน้ำภายในปี ค.ศ. 2030 โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้
- ๑.๒) ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาภายใต้ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้าถึงทรัพยากรน้ำโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง
- ๑.๓) นำหลักธรรมาภิบาล นวัตกรรม และประยุกต์ความรู้ เทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงาน และบูรณาการการมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุกระดับ

๒.๓.๑.๒ ตัวอย่างที่ดี ในระดับสากล

การจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ให้หมดไปภายในปี ๒๕๗๓ เป็นเป้าหมายสำคัญเป้าหมายหนึ่งจาก ๑๗ เป้าหมาย ในการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs) ที่นานาประเทศทั่วโลกนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ โดยใช้เกณฑ์ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพรายวันต่ำกว่า ๑.๙๐ ดอลลาร์สหรัฐ เป็นเกณฑ์วัดความยากจน

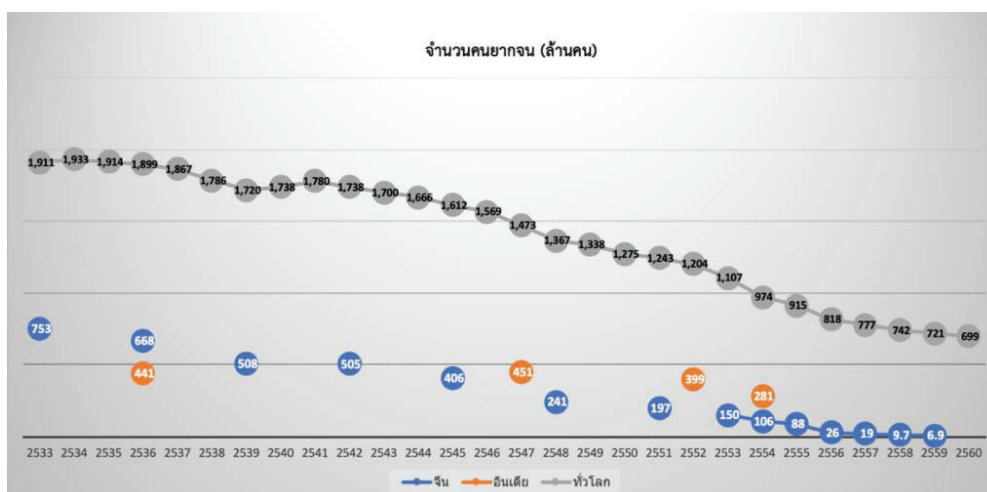
ในช่วง ๔๐ ปีที่ผ่านมา (ปี ๒๕๒๔ – ๒๕๖๓) สัดส่วนความยากจน (Poverty headcount ratio) ของโลกมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี ๒๕๒๔ สัดส่วนความยากจน เท่ากับร้อยละ ๔๒.๗ (World Bank, ๒๐๒๑) ต่อมา ในปี ๒๕๕๘ สัดส่วนความยากจน เท่ากับร้อยละ ๑๐.๑ และลดลงเป็นร้อยละ ๘.๔ ในปี ๒๕๖๒ อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙ คาดว่าทำให้สัดส่วนความยากจนของโลก (baseline) เพิ่มขึ้น เป็นร้อยละ ๙.๑ (World Bank ๒๐๒๑)

FIGURE 1.4 Nowcasts of the Global Poverty Rate and Number of Poor at the US\$1.90-a-Day Poverty Line, 2015–21

ภาพที่ ๒- ๑๐ สัดส่วนความยากจนของโลก และคาดการณ์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด ๑๙
ที่มา World Bank ๒๐๒๑

สำหรับจำนวนประชากรยากจนทั่วโลกมีแนวโน้มที่ลดลงเช่นกัน ในปี ๒๕๓๓ จำนวนประชากรยากจนทั่วโลก มีประมาณ ๑,๙๑๑ ล้านคน และในปี ๒๕๖๐ ลดลงเหลือประมาณ ๖๙๙ ล้านคน เมื่อพิจารณาจำนวนคนยากจน ในปี ๒๕๓๖ ประเทศจีน และอินเดีย มีจำนวนประชากรยากจน เท่ากับ ๖๖๘ ล้านคน และ ๔๔๑ ล้านคน ตามลำดับ ต่อมาในปี ๒๕๕๔ จำนวนประชากรยากจนในประเทศจีน ลดลงเหลือ ๑๐๖ ล้านคน และอินเดีย มีจำนวนประชากรยากจน ลดลงเหลือ ๒๘๑ ล้านคน ส่งผลให้ภาพรวมประชากรยากจนทั่วโลกมีแนวโน้มที่ลดลง

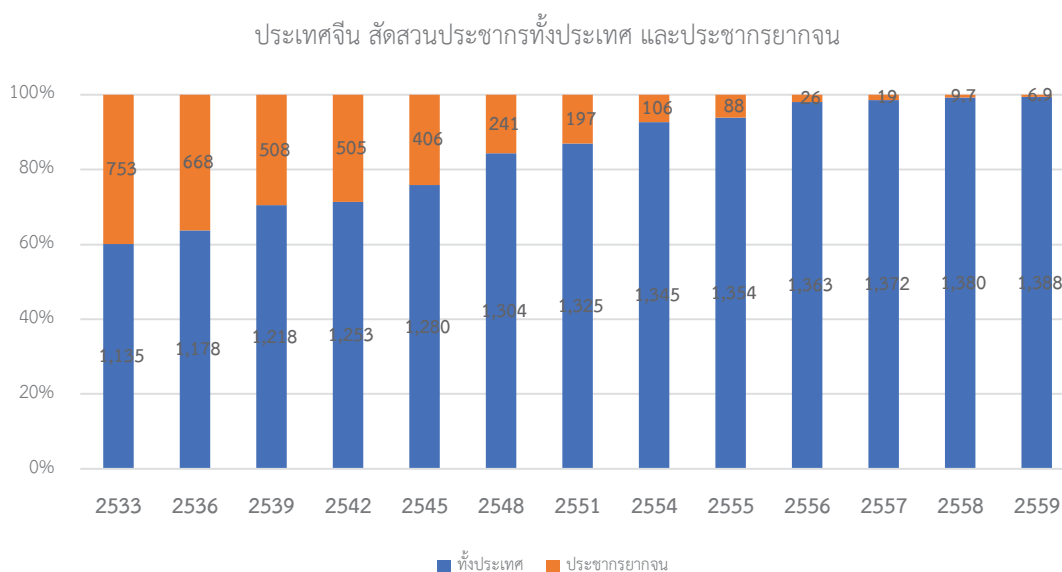
หมายเหตุ ใช้เกณฑ์ค่าใช้จ่ายต่ำกว่า ๑.๙๐ ดอลลาร์สหรัฐ เป็นเกณฑ์วัดความยากจน

ภาพที่ ๒- ๑๑ จำนวนคนยากจนของโลก ประเทศจีน และอินเดีย

จากจำนวนประชากรยากจนที่ลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญในประเทศจีน และอินเดีย ในงานศึกษานี้จึงนำการดำเนินงานเพื่อจำกัดความยากจนของประเทศจีน และอินเดียมาเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์

๑. ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในปี ๒๕๖๓ ประเทศจีนประกาศว่าสามารถบรรลุเป้าหมายและภาระหน้าที่ในการขจัดความยากจนได้สำเร็จ จีนสามารถลดจำนวนประชากรยากจนในประเทศลงอย่างรวดเร็ว นับจากปีที่ประเทศจีนมีการปฏิรูปเศรษฐกิจ โดยในปี ๒๕๓๓ จีนมีจำนวนประชากรยากจน เท่ากับ ๗๕๓ ล้านคน และลดลงเหลือ ๖.๙ ล้านคน ในปี ๒๕๕๙

ภาพที่ ๒- ๑๒ สัดส่วนประชากรยากจนต่อประชากรทั้งหมดในประเทศจีน

ในการกำหนดความยากจนในประเทศจีน รัฐบาลจีนกำหนดมาตรฐานความยากจนที่เป็นค่าเฉพาะของประเทศ โดยเป็นมาตรฐานที่สูงกว่าตัวเลขที่ธนาคารโลกใช้ในการพิจารณาวิเคราะห์ระดับความยากจนทั่วโลก (๑.๙๐ ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อวัน) เป็นเกณฑ์วัด ทั้งนี้ ประเทศจีนใช้เส้นวัดความยากจนที่มีมาตรฐานของรายได้ต่อปี ๓ ค่า ดังนี้

- รายได้ต่ำกว่า ๓,๐๐๐ หยวน/คน/ปี ในปี ค.ศ. ๒๐๑๖
- รายได้ต่ำกว่า ๒,๘๐๐ หยวน/คน/ปี ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕
- รายได้ต่ำกว่า ๒,๓๐๐ หยวน/คน/ปี ในปี ค.ศ. ๒๐๑๑

จากแนวคิด “เจริญรุ่งเรืองร่วมกัน” ของสังคมจีน ที่เริ่มตั้งแต่ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ นำมาสู่แนวทางการลดความยากจนในประเทศจีนโดยการนำของผู้นำทั้ง ๓ รุ่นของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้แก่ ประธานาธิบดีเหมา เจ๋อ

ตุง (ปี ๒๔๘๘ – ๒๕๑๙) ประธานาธิบดีเต็ง เสี่ยวผิง (ปี ๒๕๒๕ – ๒๕๓๐) และประธานาธิบดี สี จิ้นผิง (ปี ๒๕๕๖ – ปัจจุบัน)

ลำดับการพัฒนาของปะเทศจีน

ประธานาธิบดีเหมา เจ๋อตง ผู้นำรุ่นที่หนึ่ง เสียชีวิต ในปี ๒๕๑๙

ประธานาธิบดีเต็ง เสี่ยวผิง (ปี ๒๕๒๕ – ๒๕๓๐)

รัฐบาลดำเนินการปฏิรูปประเทศ ด้วยแนวคิด “สังคมนิยมที่มีเฉพาะในจีน (กธม ๒๕๖๔) ทำให้เศรษฐกิจจีนเริ่มมีเปลี่ยนแปลง เกษตรกรได้รับสิทธิในการทำเกษตรในที่ดินทำกินของตนเอง ทำให้มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น

ในปี ๒๕๒๒ จีนเปิดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนหลังจีนและสหรัฐฯ ปรับสัมพันธ์ทางการทูต ทำให้มีการลงทุนในจีนมากขึ้น เงินทุนไหลเข้าประเทศ

ในปี ๒๕๒๙ มีการจัดตั้งหน่วยงานแก้ไขปัญหาคความยากจน และมีการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่มุ่งเน้นการพัฒนา โดยอำเภอที่อยู่ในเกณฑ์ของคความยากจน เพิ่มขึ้น ๓๒๘ แห่ง ในปี ๒๕๓๑

ในปี ๒๕๓๗ มีการปรับนโยบายการแก้ไขปัญหาคความยากจนครั้งที่ ๒ โดยรัฐบาลนำ “แผนแก้ไข ปัญหาคความยากจนแห่งชาติ ๘๗” มาใช้เพื่อแก้ปัญหาเรื่องอาหารและเครื่องนุ่งห่มให้กับคนยากจน ๘๐ ล้านคน ในพื้นที่ชนบทของประเทศโดยใช้เวลา ๗ ปี (ปี ๒๕๓๗ - ๒๕๔๓)

ในปี ๒๕๔๔ มีการปรับนโยบายครั้งที่ ๓ “โครงการพัฒนาและแก้ไขปัญหาคความยากจน ในชนบทของจีน (ปี ๒๕๔๔ – ๒๕๕๓)” โดยได้ปลดพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว และเพิ่มพื้นที่ที่ยังยากจนเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาคความยากจน

ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง (ปี ๒๕๕๕ – ปัจจุบัน)

ในปี ๒๕๕๕ ประธานาธิบดี สีจิ้นผิง เข้ารับตำแหน่งได้กำหนดนโยบายในการแก้ปัญหาคความยากจน ด้วยแนวคิดการแก้คความยากจนแบบมุ่งเป้า

ในปี ๒๕๕๙ เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะ ๕ ปี ฉบับที่ ๑๓ หรือ “แผน ๑๓-๕” (ปี ๒๕๕๙ – ๒๕๖๓)

ในปี ๒๕๖๓ ประเทศจีนสามารถบรรลุ “ความหมดห่วงสองประการ และ สามหลักประกัน” (ความหมดห่วงสองประการ หมายถึง ไม่ต้องห่วงเรื่องอาหารการกินและเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และ สาม หลักประกัน หมายถึง หลักประกันด้านการศึกษาภาคบังคับ การรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน และความปลอดภัย ด้านที่อยู่อาศัย)

ความสำเร็จในการแก้ปัญหาคความยากจนของรัฐบาลจีน มาจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ดังนี้

๑. การแก้ปัญหาคความยากจนเชิงพื้นที่ เป็นการแก้ปัญหาคความยากจนแบบมุ่งเป้า

๑.๑ พื้นที่เป้าหมาย

จีนสำรวจพื้นที่ยากจน และจัดอันดับความยากจน จากการสำรวจสามารถระบุได้ว่า ประเทศจีนทั้งประเทศมีอำเภอที่ยากจนสุดขีด จำนวน ๓๓๔ อำเภอ กระจายอยู่ใน ๒๔ มณฑล โดยรวมจีนมีหมู่บ้านที่ยากจนสุดขีด จำนวน ๓๐,๐๐๐ หมู่บ้าน (รมฉัตร จันทรานุกุล ๒๕๖๑)

๑.๒ ตัวอย่างการแก้ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ (วารสารวิทยุไมตรีไทย-จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔)

มณฑลกุ้ยโจว

การแก้ไขปัญหาความยากจนในมณฑลกุ้ยโจว เน้นการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สร้างถนน แก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำดื่ม การย้ายที่อยู่อาศัย และปรับปรุงบ้านที่ทรุดโทรม ด้วยกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจนพิเศษจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจในชนบทและ เพิ่มรายได้ของครัวเรือนที่ยากจน

มณฑลยูนนาน

(๑) การศึกษา การแพทย์ และที่อยู่อาศัย ได้แก่ “ไม่มีเด็กออกจากโรงเรียนเพราะความยากจน” “หมอประจำบ้าน” “ไม่มีคนอาศัยอยู่ในบ้านที่อันตราย” “ยกระดับคุณภาพน้ำดื่ม

(๒) การพัฒนาอุตสาหกรรม ด้วยแนวคิด “หนึ่งอำเภอหนึ่งอุตสาหกรรม หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์”

(๓) การพัฒนาระบบนิเวศ พัฒนาอุตสาหกรรม ควบคู่กับอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อเพิ่มรายได้ ของคนยากจน และรักษาสีเขียวตลอด

(๔) การจ้างงาน สร้างกลไกการทำงานแบบครบวงจร มีการโอนแรงงานที่ยากจน ไปสู่การจ้างงาน และการฝึกอบรม ทักษะแรงงานเพื่อปรับปรุงคุณภาพแรงงาน

เขตปกครองตนเองกว่างซี-จ้วง

(๑) พัฒนาธุรกิจที่ช่วยขจัดความยากจน สร้างอุตสาหกรรมเพิ่มรายได้และสร้างอัตลักษณ์ โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมในระดับอำเภอ

(๒) อพยพผู้ยากจนออกจากถิ่นทุรกันดาร

(๓) กระตุ้นเศรษฐกิจรากหญ้า

(๔) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

(๕) ความร่วมมือในการบรรเทาความยากจนระหว่างมณฑล

๒. การใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม

การใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมมีแนวทาง ดังนี้

- วางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ยากจน
- เลือกอำเภอที่ยากจน เพื่อแก้ไขปัญหาตามเป้าหมาย

- ลงทุนด้านเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาการผลิต
- คัดเลือกเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งลงพื้นที่ช่วยเหลือคนยากจน
- ดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตามความเหมาะสมของพื้นที่

๓. นโยบายการศึกษา

นโยบาย แผนงาน และมาตรการด้านการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น

๑. แผนพัฒนาการศึกษาก่อนวัยเรียนในพื้นที่ยากจน
๒. แผนงานพื้นฐานการศึกษาภาคบังคับในพื้นที่ยากจนอย่างครอบคลุม
๓. แผนการปรับปรุงโภชนาการสำหรับนักเรียนในการศึกษาภาคบังคับในชนบท

๔. หน่วยงานในการแก้ปัญหายากจน

รัฐบาลจีนจัดตั้งสำนักงานสภาแห่งรัฐแกนนำกลุ่มเพื่อการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความยากจน (The State Council Leading Group Office of Poverty Alleviation and Development) เป็นหน่วยงานหลักและมีการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจากรัฐบาลและเอกชน นอกจากนี้ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ รัฐบาลจีนมอบหมายให้ผู้นำหรือเลขาธิการของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในแต่ละระดับพื้นที่ มีภารกิจสำคัญในการแก้ปัญหายากจน ที่เรียกว่าเลขาธิการ ๕ ระดับ ประกอบด้วย “มณฑล จังหวัด อำเภอ ชนบท หมู่บ้าน” ร่วมกันทำงาน และ ส่งคณะทำงานลงพื้นที่ไปยังหมู่บ้านที่ยากจน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหายากจนถึงระยะสุดท้าย (วารสารวิทยุไมตรีไทย - จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔)

แนวทางการแก้ปัญหายากจนของจีน

จีนใช้แนวทางการแก้ปัญหายากจนอย่างยั่งยืนด้วยการให้สิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งเรียกว่า “ความหมดห่วงสองประการ และสามหลักประกัน” ได้แก่ ๑) ไม่ต้องห่วงเรื่องอาหารการกินและ ๒) เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และมีหลักประกัน ๑) ด้านการศึกษาภาคบังคับ ๒) การรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน และ ๓) ความปลอดภัยด้านที่อยู่อาศัย (รณจักร จันทรานุกุล, ๒๕๖๑)

เกษตรกรสามารถวางแผนเพาะปลูก บริหารจัดการผลผลิตและมีส่วนร่วมในการจัดการรายได้ รัฐบาลสนับสนุนผู้ประกอบการด้วยสินเชื่อแบบ Micro credit จัดตั้งฐานอุตสาหกรรมในพื้นที่ยากจน กระตุ้นการจ้างงาน และฝึกฝนคนจนหางานทำ โยกย้ายประชากร ๕ ล้านคนให้มีความอยู่ใหม่โดยจ่ายเงินชดเชย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือด้านสาธารณสุขและเบี้ยยังชีพ (กมธ., ๒๕๖๔)

ด้านการบริหารจัดการ

จีน จัดตั้งสถาบันฟื้นฟูชนบท (Institute of Rural Vitalization) โดยจัดหลักสูตรฝึกอบรมทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อฟื้นฟูชนบท (Theory and Practice of Rural Vitalization) ซึ่งเป็นหลักสูตรนำร่อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ผสานงานวิจัยเข้ากับการศึกษาเพื่อบ่มเพาะบุคลากรผู้มีความสามารถด้านการเกษตร และ
๒. ส่งเสริมการนำความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้จริง เพื่อสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนาชนบทของประเทศได้ดียิ่งขึ้น

โดยมีเนื้อหาวิชาการและการฝึกอบรมที่ครอบคลุมด้าน (๑) การพัฒนาอุตสาหกรรม (๒) นิเวศวิทยา (๓) วัฒนธรรมชนบท (๔) การปกครองในชนบท และ (๕) การวางผังหมู่บ้าน (ชินหวั, ๒๕๖๒)

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

สำหรับปัจจัยแห่งความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน รวบรวมจากงานของ ธนันธร มหาพรประจักษ์ (๒๕๖๔) และวารสารวิทยุไมตรีไทย-จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔ ดังนี้

๑. หลักความสำเร็จในการบรรเทาความยากจนในจีน ประกอบด้วย "5Ds" (ธนันธร มหาพรประจักษ์ ๒๕๖๔)

D1: ผู้นำที่มุ่งมั่น (Determined Leadership) ผู้นำของจีนมีแนวคิดร่วมกันในการขจัดความยากจน

D2: แผนการชัดเจนและแจกแจงรายละเอียด (Detailed Blueprint) โดยจีนมีแผนระยะสั้นและระยะยาวที่ระบุกลุ่มเป้าหมายชัดเจน วิเคราะห์สาเหตุและที่มาของปัญหา รวมถึงมีมาตรการและขั้นตอนการดำเนินการที่เจาะจงเพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

D3: มุ่งเน้นการพัฒนา (Development Oriented) ผ่านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อแก้ความยากจน และให้ความสำคัญกับการศึกษาที่จะเป็นกุญแจไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

D4: การกำกับดูแลที่อิงข้อมูล (Data-based Governance) ผ่านการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

D5: การกระจายอำนาจ (Decentralized Delivery) ผ่านเลขาธิการ ๕ ระดับ ประกอบด้วย มณฑล จังหวัด อำเภอ ชนบท และหมู่บ้าน ที่ร่วมกันทำงานและช่วยแก้ไขปัญหาจนถึงระยะสุดท้าย

๒. ปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ (วารสารวิทยุไมตรีไทย-จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔)

ปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ ที่ทำให้รัฐบาลจีนประสบความสำเร็จในการบรรเทาความยากจน ได้แก่

(๑) การบรรลุแนวคิด “เจริญรุ่งเรืองร่วมกัน” ของสังคมจีน

(๒) การพัฒนาความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้วางรากฐานทางความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้กับปัญหาความยากจนทั่วประเทศ

(๓) ภาวะผู้นำและการบูรณาการ เสริมสร้างทีมงานแก้ไข ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้รูปแบบ “เลขาธิการ ๕ ระดับ”

ภาพที่ ๒- ๑๓ การแก้ไขความยากจนในประเทศจีนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี

ที่มา วารสารวิทยุไมตรีไทย-จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔

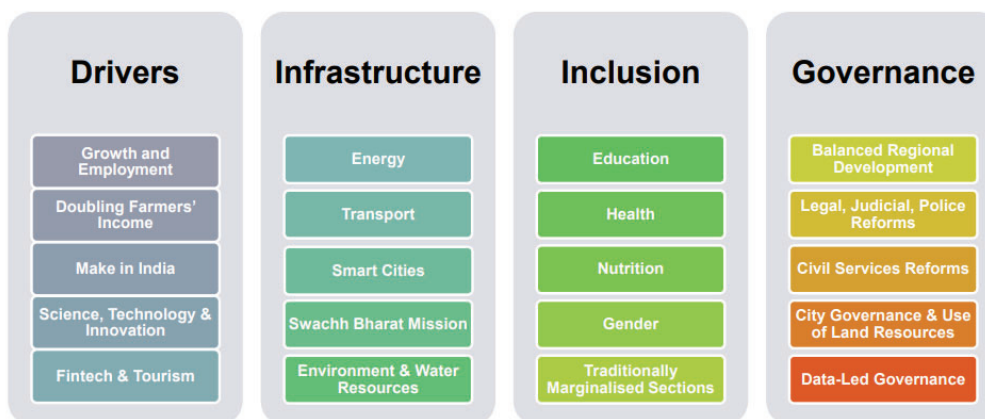
๒. ประเทศอินเดีย

อินเดียมีจำนวนประชากรประมาณ ๑,๓๙๐ ล้านคน มากเป็นอันดับที่สองของโลกรองจากจีน แต่อินเดียเป็นประเทศที่มีคนยากจนมากที่สุดในโลก ในปี ๒๕๕๔ อินเดียมีประชากรยากจน ประมาณ ๒๘๑ ล้านคน คิดเป็นประมาณ ร้อยละ ๒๙ ของประชากรยากจนทั้งหมด จากจำนวน ประมาณ ๔๔๑ ล้านคน ในปี ๒๕๓๖ อินเดียใช้ระยะเวลาประมาณ ๑๘ ปี ในการลดจำนวนคนยากจนลงเกือบครึ่งหนึ่ง

จากรายงาน Strategy for New India @ 75 (2008) ของหน่วยงาน NITI Aayog ซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอินเดีย ได้กำหนดตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจอินเดีย ในช่วงปี ๒๕๖๕ - ๒๕๖๖ ประกอบด้วย

- การเติบโตและการจ้างงาน (Growth and Employment)
- รายได้เกษตรกรเพิ่มขึ้นสองเท่า (Doubling Farmers' Income)
- ผลิตในอินเดีย (Make in India)
- วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม (Science, Technology & Innovation)
- Fintech & การท่องเที่ยว (Fintech & Tourism)

MAIN SECTIONS

ภาพ ๒ -๑๔ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอินเดีย ในช่วงปี 2022 -2023

ที่มา Strategy for New India @ 75 https://www.niti.gov.in/sites/default/files/2019-01/Strategy_for_New_India%4075_Dec_19_0.pdf

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รัฐบาลอินเดียกำหนดนโยบายในด้านรายได้ โดยกำหนดเป้าหมายรายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้นสองเท่า (Doubling Farmers' Income) โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. ปรับปรุงการเกษตรให้ทันสมัย (Modernizing Agriculture)

ปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย เพิ่มผลผลิตและแปรรูปทางการเกษตร กระจายพันธุ์พืช

- เพิ่มพื้นที่ชลประทานน้ำหยด การนำเมล็ดพันธุ์ลูกผสมมาใช้
- ปรับทิศทาง Agriculture Technology Management Agency (ATMA) เพื่อรวมการวางแผนจากล่างขึ้นบนเพื่อพัฒนาแผนขยายการวิจัยเชิงกลยุทธ์
- ส่งเสริมความหลากหลายสู่พืชผลที่มีมูลค่าสูง

๒. นโยบายและธรรมาภิบาล (Policy & Governance)

ส่งเสริมนโยบายที่ช่วยให้เกษตรกรได้รับส่วนแบ่งมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

- ยกเลิก APMC- Agricultural Produce Marketing Committees
- นำพระราชบัญญัติ Model APLM - the Model Agricultural Produce and Livestock Marketing Act พระราชบัญญัติการทำฟาร์มต้นแบบและพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินจำลองมาใช้
- กำหนดนโยบายการส่งออกสินค้าเกษตรที่สอดคล้องกันและมีเสถียรภาพ ยกเลิกการห้ามส่งออกเกษตร
- มุ่งเน้นการเกษตรที่แม่นยำ เพิ่มการใช้จ่ายการวิจัย

๓. ห่วงโซ่คุณค่าและโครงสร้างพื้นฐานในชนบท (Value Chain & Rural Infrastructure)

สร้างโครงสร้างพื้นฐานในชนบทที่ทันสมัยและระบบห่วงโซ่คุณค่าแบบบูรณาการ

- จัดทำโครงสร้างพื้นฐานสำหรับห่วงโซ่คุณค่าทางการเกษตร
- เชื่อมโยงการผลิตกับการแปรรูป ตั้งศูนย์จัดซื้อระดับหมู่บ้าน
- พัฒนาคัลสเตอร์ที่เน้นการส่งออก

แนวนโยบายการแก้ความยากจน

NITI Aayog เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความยากจนของประเทศอินเดีย มุ่งพัฒนาแบบองค์รวมในการระดับคุณภาพชีวิต ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการพัฒนา กำหนดงบประมาณเพิ่มศักยภาพการผลิต การลงทุนจากต่างชาติ เพิ่มงบประมาณแปรรูปอาหาร สร้างรถไฟฟ้าความเร็วสูง ระบบไฟฟ้า ถนนทางหลวง ขยายท่าอากาศยาน พัฒนาคุณภาพแรงงานโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขั้นสูง

ในด้านเศรษฐกิจรัฐบาลอินเดียใช้นโยบาย “Make in India” สนับสนุนต่างชาติให้มาลงทุนผลิตสินค้าในประเทศอินเดีย ยกย่องภาคการผลิต

รัฐบาลอินเดียจัดการแก้ไขเรื่องความยากจนโดยรับประกันรายได้ให้กับประชาชนทุกคนในระดับที่จะช่วยให้ซื้อหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้โดยเริ่มต้นจ่ายค่าครองชีพให้เฉพาะผู้หญิงก่อน นอกจากนี้ รัฐบาลอินเดีย มุ่งสร้างที่อยู่อาศัยคนจนทั้งในเมืองและชนบท จัดสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ถนน บริการคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง รวมถึงเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและมูลค่าสินค้าการเกษตร (BBC News ไทย ๒๕๖๓)

ผลสำเร็จ

อินเดียใช้ระยะเวลาประมาณ ๑๘ ปี (ปี ๒๕๓๖ – ๒๕๕๔) ในการลดจำนวนคนยากจนลงเกือบครึ่งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ประชากรอินเดีย ยังมีความยากจนในหลายมิติ ประชากรอยู่ในภาวะเสี่ยง และถูกกีดกันอย่างรุนแรง (BBC Thai, ๒๕๖๓)

๒.๓.๒ ในประเทศ

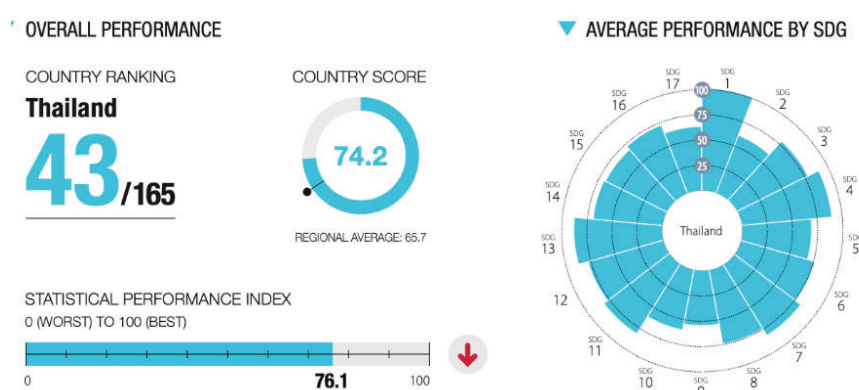
๒.๓.๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี

๑. หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยได้รับเอาหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ครอบคลุมถึงการออกนโยบาย กฎหมายต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในประเด็นเรื่องการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติให้รัฐดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินให้เป็นไปตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในมาตรา ๗๒

(๑) ว่า “รัฐพึงดำเนินการเกี่ยวกับที่ดิน ... (๑) วางแผนการใช้ที่ดินของประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และศักยภาพของที่ดินตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ประเทศไทยมีดัชนี SDG อยู่ที่อันดับ ๔๓ ของโลก (คะแนนรวม ๗๔.๒ คะแนน) จากทั้งหมด ๑๖๕ ประเทศ ซึ่งมีค่าลดลงเมื่อเทียบกับปี ๒๕๖๓ ที่ได้อันดับ ๔๑ (๗๔.๕ คะแนน) ค่าดัชนี SDG เป็นค่าที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของประเทศในการพัฒนาความยั่งยืนเมื่อเปรียบเทียบกับระดับโลก จากคะแนนที่ได้ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยสามารถดำเนินการเพื่อความยั่งยืนมาเป็นระยะทางประมาณ ๓ ใน ๔ ของเส้นทางทั้งหมดในการบรรลุเป้าหมาย SDGs ทั้งนี้ SDG ๑ (No Poverty) เป็นตัวชี้วัดที่ประเทศไทยทำได้ดี ส่วน SDG ๑๐ (Reduced Inequality) เป็นตัวชี้วัดที่ประเทศไทยยังไม่สามารถแก้ไขได้และมีปัญหาความเหลื่อมล้ำเพิ่มสูงขึ้น (SDG Move ๒๕๖๔)

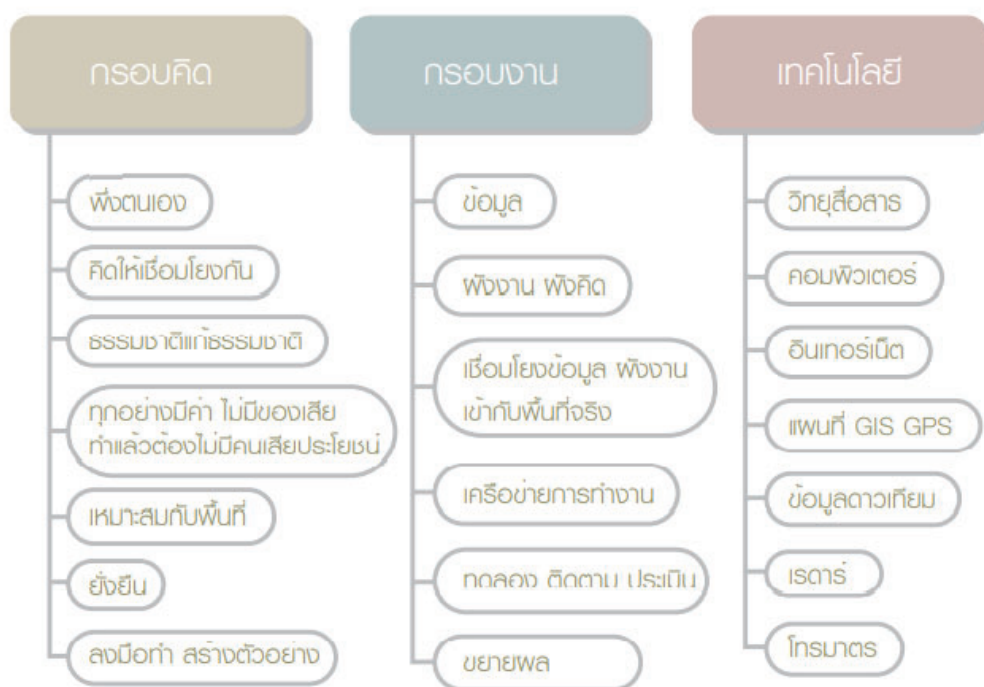

ภาพที่ ๒- ๑๕ ค่าดัชนี SDG ของประเทศไทย

ที่มา: <https://www.sdgmove.com/2021/06/14/press-release-key-messages-sdr2021/>

๒. การจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ

ทางมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน. ได้นำแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนมาใช้เป็นกรอบในการบริหารจัดการน้ำได้อย่างประสบความสำเร็จเป็นตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนด้วยระบบบริหารจัดการตามแนวพระราชดำริ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรน้ำในพื้นที่ มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ กรอบคิด กรอบงาน และเทคโนโลยี

ภาพที่ ๒-๑๖ กรอบคิด กรอบงาน และเทคโนโลยีตามแนวพระราชดำริ
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน., ๒๕๖๐

นอกจากนี้ ในงานศึกษานี้ได้นำแนวคิดการพัฒนาตามแนวทางศาสตร์พระราชาเพื่อพึ่งพาตนเองของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เช่น แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการทรงงาน (การระเบิดจากข้างใน และหลักภูมิสังคม) ซึ่งเป็นแนวคิดและหลักการพัฒนาที่ สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืน โดยมีเป้าหมายสำคัญ ให้คนไทย พออยู่พอกิน พึ่งตนเอง เป็นกรอบแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรเป็น การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ (๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข) ทั้งนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำไปเผยแพร่แก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร ตลอดจนใช้ในการทำงานทั้งภาครัฐเรือน ภาคธุรกิจ ภาคเอกชนและภาครัฐบาล

สำหรับในภาคการเกษตร องค์ความรู้ของเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาใช้เพื่อบริหารจัดการแหล่งน้ำ และที่ดินขนาดเล็กที่เรียกว่าเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำริในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นา เพื่อการพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งตนเอง (Self Reliance) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยทรงเน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก สำคัญ และมีพระราชประสงค์เป็นประการแรก คือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านอาหารก่อนเป็นอันดับแรก แนวพระราชดำริที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การที่ทรงพยายามเน้นมิให้เกษตรกรพึ่งพากับพืชเกษตรแต่เพียงชนิดเดียว เพราะมีความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหายสูงเนื่องจากความแปรปรวนของราคาและความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ทางออกก็คือ นอกจากจะปลูกพืชหลายชนิดแล้วเกษตรกรควรจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น นอกเหนือไปจากภาคเกษตร (สำนักงาน กปร., ๒๕๔๒) ได้ทรงพระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” ให้ดำเนินการในพื้นที่ทำกินที่มีขนาดเล็ก ประมาณ ๑๕ ไร่ ด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาอย่างเหมาะสม ด้วยการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยให้มีการจัดสร้างแหล่งน้ำในที่ดินสำหรับการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผล เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายและมีอาหารไว้บริโภคตลอดปี (กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๓๙)^๑

หลักการทรงงาน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานหลักการทรงงาน ๒๓ หลักการ โดยมีหลักการที่สำคัญ ๒ หลักการที่นำมาใช้ในงานศึกษานี้ ได้แก่ หลักภูมิสังคม และการระเบิดจากข้างใน โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

หลักภูมิสังคม เป็นหนึ่งใน ๒๓ หลักการทรงงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีใจความว่า “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง” (สำนักงาน กปร.)

การระเบิดจากข้างใน เป็นการมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน มีหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนที่ยังไม่ทันได้มีโอกาเตรียมตัว หรือตั้งตัว อย่าให้โดยที่ผู้รับยังไม่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ (สำนักงาน กปร.)

^๑ คัดจากบางส่วนของ อธิพล ศรีเสาวลักษณ์, “กฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ลงพิมพ์ในหนังสือชุด “เศรษฐกิจพอเพียง ลำดับที่ 2” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554, โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ISBN 978-616-551-355-5 หน้า 299-328

๒.๓.๒.๒ ตัวอย่างปฏิบัติที่ดีในประเทศ

ชุมชนที่มีการบริหารจัดการทางด้านทรัพยากรดิน น้ำ และการสนับสนุนด้านต่าง ๆ การเงิน มีดังนี้

๑. โครงการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน^๒

กัญญา สุทัศน์ และคณะ ได้ศึกษาวิเคราะห์ผลดีและผลกระทบของการนำเอาแนวคิดสิทธิชุมชนมาใช้ วิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศักยภาพในการบริหารจัดการที่ดิน ลักษณะของการใช้ที่ดิน พื้นฟู และรักษาทรัพยากรที่ดินรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เพื่อที่จะเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชน ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในที่ดินของรัฐในรูปแบบของโฉนดชุมชน หรือรูปแบบอื่นต่อไปในอนาคต โดยแบ่งพื้นที่กรณีศึกษาออกเป็น ๔ ภาค ๒ กลุ่ม คือ ชุมชนในเขตชนบทและชุมชนในเขตเมือง

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนในพื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ และเขตอุทยานแห่งชาติ โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ มีกฎ ระเบียบภายในชุมชนเพื่อต้องการให้มีความมั่นคงในการถือครองและใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของตนอย่างยั่งยืน

ชุมชนในเขตเมืองที่มีการพัฒนาของโครงสร้างต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงาน กรมชลประทาน กรมธนารักษ์ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และการรถไฟแห่งประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพรับจ้างรายวันทั่วไป จึงสนใจให้มีการถ่ายโอนที่ดินไปให้กับบุคคลภายนอก บางชุมชนขาดการมีส่วนร่วม ลักษณะของการดำรงชีพ คือ ต่างคนต่างอยู่ แต่ก็ยังมีบางชุมชนสามารถบริหารจัดการที่ดินร่วมกันได้ เช่น ชุมชนบ้านลับแล บ้านหาดสวนสุข บ้านเกตุแก้ว ของจังหวัดอุบลราชธานี

แนวทางในการแก้ไขปัญหาสำหรับชุมชนในชนบท คือ การให้สิทธิชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและทำกินในที่ดินภายใต้การกำกับของรัฐ ทำให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาพื้นที่และการผลิตที่ยั่งยืน บทบาทของรัฐจะเปลี่ยนมาเป็นการกำกับดูแลชุมชนให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด การให้โฉนดชุมชนอาจจะมีผลในการทำให้ชุมชนที่ได้รับสิทธิในที่ดินเป็นแนวร่วมในการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ข้างเคียงเพราะอาจมีผลกระทบกับการใช้ที่ดินของตน หรือการนำแนวคิดการตอบแทนคุณค่าของระบบนิเวศ (Payment for Ecosystem Service: PES) มาประยุกต์ใช้

สำหรับการให้สิทธิชุมชนในเขตเมือง ถึงแม้บางชุมชนไม่มีโอกาสจะได้รับสิทธิชุมชน หรือบางชุมชนไม่ยอมรับในสิทธิร่วม แต่เนื่องจากการยืนยันในการเข้ามาอยู่ตกทอดจากปู่ย่าตายายก่อนที่รัฐจะประกาศเขตทับซ้อน

^๒ กัญญา สุทัศน์ และคณะ, โครงการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน, ชุดโครงการ ศูนย์ประสานการศึกษานโยบายที่ดิน (Land Policy Study Forum), ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), พฤษภาคม 2556.

การแก้ไขปัญหาเบื้องต้นจึงน่าจะเป็นการให้สิทธิการเช่าที่ดินรายเดือน รายปี หรือเสนอให้ชุมชนย้ายไปอยู่ในที่ใหม่ด้วยความสมัครใจ เช่น โครงการบ้านมั่นคง เป็นต้น

๒. การจัดการที่ดินระดับชุมชน

โครงการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน โดยกัญญา สุทัศน์ และคณะ (พฤษภาคม ๒๕๕๖) ได้ศึกษาการจัดการที่ดินโดยชุมชนในพื้นที่เป้าหมายจำนวน ๔ ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ดังนี้

๑.ภาคเหนือ: จังหวัดลำพูน

- ๑.๑) บ้านแพะใต้ ตำบลหนองล่อง อำเภอเวียงหนองล่อง
- ๑.๒) บ้านท่ากอม่วง ตำบลหนองปลาซวย อำเภอบ้านโฮ่ง
- ๑.๓) บ้านใหม่ป่าฝาง (ไร่ดง) ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง และบ้านแม่อาว ตำบลนครเจดีย์ อำเภอป่าซาง

๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: จังหวัดอุบลราชธานี

- ๒.๑) บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม
- ๒.๒) บ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์ทอง อำเภอโขงเจียม
- ๒.๓) บ้านลับแล ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ
- ๒.๔) บ้านเกตุแก้ว ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ
- ๒.๕) บ้านหาดสวนสุข ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ

๓. ภาคกลาง: จังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดลพบุรี และจังหวัดนครนายก

- ๓.๑) บ้านคลองโยง ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล และตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- ๓.๒) บ้านท้องคุ้ง ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
- ๓.๓) บ้านเขาแดง ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก
- ๓.๔) บ้านนิคม ๑ พัฒนา ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

๔. ภาคใต้: จังหวัดตรัง

- ๔.๑) บ้านทับเขือ-ปลักหมู ตำบลช่อง อำเภอนาโยง
- ๔.๒) บ้านลำขนุน ตำบลนาชุมเห็ด อำเภอย่านตาขาว
- ๔.๓) บ้านตระ ตำบลปะเหลียน อำเภอปะเหลียน
- ๔.๔) บ้านน้ำปลิว ตำบลหนองปรือ อำเภอรังษี
- ๔.๕) บ้านไร่เหนือ ตำบลในเตา อำเภอห้วยยอด

จากการศึกษาโครงการดังกล่าว พบว่าลักษณะการบริหารจัดการชุมชนของแต่ละชุมชนสรุปได้ ดังนี้

๑. ภาคเหนือ: จังหวัดลำพูน

โครงการได้ศึกษาการจัดการที่ดินในพื้นที่ภาคเหนือ จำนวน ๔ ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ ๔ ตำบล ๓ อำเภอ ในจังหวัดลำพูน ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๐ การจัดการที่ดินในพื้นที่ภาคเหนือ จังหวัดลำพูน จำนวน ๔ ชุมชน

หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	ประเภทที่ดิน
บ้านแพะไต้	หนองล่อง	เวียงหนองล่อง	ที่สาธารณประโยชน์
บ้านท่ากอม่วง	หนองปลาซวย	บ้านโฮ่ง	ที่ดินเอกสารสิทธิ
บ้านใหม่ป่าฝาง(ไร่แดง)	น้ำดิบ	ป่าซาง	ที่ดิน ส.ป.ก. / ที่ดินเอกสารสิทธิ
บ้านแม่อาว	นครเจดีย์	ป่าซาง	ที่ดิน ส.ป.ก.

ที่มา: ภัฏฐา สุทัศน์ และคณะ (พฤษภาคม ๒๕๕๖), โครงการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน

๑.๑) บ้านแพะไต้ ตำบลหนองล่อง อำเภอเวียงหนองล่อง

หลังจากที่ชาวบ้านเข้าทำประโยชน์ในปี ๒๕๔๐ ได้แบ่งการบริหารจัดการออกเป็น ดังนี้ โดยโครงสร้างของกลุ่มบ้านแพะไต้ แบ่งโครงสร้างเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายกรรมการ และ ๓) ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตรวจสอบ โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงประสานกัน คือ ติดตามความเคลื่อนไหวในเชิงนโยบายและประสานงานร่วมกับกองเลขาและเครือข่ายอื่นๆ ดูแลควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามกฎ และเป็นกลไกหลักในการพัฒนาพื้นที่

การจัดการที่ดิน ชาวบ้านได้จ้างบุคคลในหมู่บ้าน รังวัดเป็นล๊อตๆ ละ ๑ ไร่ ๒ งาน โดยให้กันเขตที่สาธารณะและกันซอยออก จากนั้นจึงจับสลากเพื่อเข้าทำกินในพื้นที่เพื่อเกษตรกรรม ช่วงแรกชาวบ้านเอาน้ำบรรทุกรถพ่วงรถเข็น เข้าไปในสวน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ชาวบ้านได้เก็บเงินอีกครั้งเพื่อนำไปซื้อท่อน้ำต่อน้ำประปาจากหมู่บ้านเข้าไปในสวน รวมพื้นที่ที่ชาวบ้านเข้าทำประโยชน์และสงวนไว้เป็นป่าชุมชน ประมาณ ๖๐๐ ไร่

ชุมชนมีกฎระเบียบการจัดการกลุ่มและที่ดิน โดย (๑) ห้ามมีการซื้อขายที่ดินหรือเปลี่ยนมือที่ดิน ต่อมา มีการปรับเป็นซื้อขายได้แต่ต้องผ่านคณะกรรมการและต้องขายให้กับคนในกลุ่ม (๒) สมาชิกต้องใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรอย่างเต็มที่ (๓) สมาชิกต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม

แผนการจัดการที่ดิน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ แผนเรื่องสิทธิในที่ดิน แผนเรื่องการใช้ประโยชน์ และ แผนเรื่องการบริหารจัดการที่ดิน

๑.๒) บ้านท่ากอเม้ง ตำบลหนองปลาทราย อำเภอบ้านโฮ่ง

การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ ในปี ๒๕๔๓ ได้มีการตั้งคณะกรรมการทั้งหมด ๑๕ คน เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาทั้งการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ การสร้างพื้นที่รูปธรรมและติดตามกระบวนการแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบาย ในระดับพื้นที่ภายหลังที่ตั้งกลุ่มขึ้นมาได้มีการตั้งกฎระเบียบในกลุ่ม เช่น (๑) ห้ามซื้อขายที่ดิน (๒) ให้ใช้ที่ดินตลอดไปและสืบทอดสู่ลูกหลาน (๓) ให้ปฏิบัติตามมติของกลุ่ม เป็นต้น มีการจัดตั้งกองทุนที่ใช้ในการขับเคลื่อนเชิงนโยบายและให้สมาชิกได้กู้ยืม

ต่อมาในเดือนมีนาคม - เมษายน ๒๕๔๕ ได้เข้าร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและองค์กรประชาชนภาคเหนือเรียกร้องให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในกลุ่มสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและองค์กรประชาชนภาคเหนือ โดยปัญหาเรื่องที่ดินทำกินก็ถูกนำเสนอให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุกรรมการ แก้ไขปัญหาที่ดิน โดยมีตัวแทนจากรัฐบาล นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนและตัวแทนชาวบ้าน โดยมีข้อเสนอให้เพิกถอนโฉนดที่ดินที่ออกโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือที่ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า จัดสรรที่ดินแปลงนี้ให้กับชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์และรับรองสิทธิในรูปแบบโฉนดชุมชน และคุ้มครองพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชาวบ้าน

๑.๓) บ้านใหม่ป่าฝาง (ไร่แดง) ตำบลน้ำดิบ อำเภอบางช้าง และบ้านแม่อาว ตำบลนครเจดีย์ อำเภอบาง

ช้าง

หลังจากมีการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนบ้านไร่แดงและบ้านแม่อาวเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ ชาวบ้านทั้ง ๒ หมู่บ้านได้เข้าไปบุกเบิกและนำที่ดินจัดสรรให้ชาวบ้านไร่แดง และชาวบ้านแม่อาว โดยแต่ละชุมชนมีการจัดสรรพื้นที่ให้กับทุกคนครบถ้วน ละ ๑ ไร่ ๒ งาน และจัดสรรเป็นที่สาธารณะประโยชน์ โดยมีการสร้างกฎระเบียบการจัดการที่ดินระหว่างสมาชิก ดังนี้

- (๑) สมาชิกต้องใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับการจัดสรรอย่างจริงจัง ห้ามปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า
- (๒) สมาชิกต้องให้ความร่วมมือกับกลุ่ม เช่น ร่วมประชุม ร่วมระดมเงินการติดตามการแก้ไขปัญหาช่วยเหลือผู้ถูกจับกุมดำเนินคดี
- (๓) หากสมาชิกรายใดมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนมือที่ดิน ต้องแจ้งให้คณะกรรมการที่ดินทราบเพื่อนำเข้าสู่การพิจารณาของสมาชิกและห้ามขายที่ดินให้คนนอกกลุ่มโดยเด็ดขาด
- (๔) สมาชิกต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม

๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการได้ศึกษาการจัดการที่ดินในพื้นที่อำเภอโขงเจียมและวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สรุปได้ดังนี้

๒.๑) บ้านตามุย ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม

จากปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และที่ดินระหว่างชุมชนกับรัฐที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิชุมชนมาโดยตลอด รวมทั้งการริเริ่มงานพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ คือ (๑) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ (๒) กลุ่ม/องค์กรทางการเงิน (๓) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (๔) กลุ่มธนาคารปลา (๕) กลุ่มเรือนำเที่ยว และ (๖) กลุ่มปัจจัยการผลิตชาวประมงพื้นบ้าน และมีกิจกรรมกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแม่น้ำโขง

๒.๒) บ้านปากลา ตำบลนาโพธิ์ทอง อำเภอโขงเจียม

การบริหารจัดการภายในชุมชนยังไม่มีเป็นกฎ ระเบียบที่เป็นแบบแผน อยู่กันแบบพี่แบบน้อง ภายหลังจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ในช่วงปี ๒๕๓๔ เป็นต้นมา ชาวบ้านที่เข้าไปหาผลผลิตจากป่า และการทำกินในที่ดินถูกจับกุมในข้อหาบุกรุกพื้นที่อุทยานฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี ๒๕๕๑ ต้นมะม่วงหิมพานต์ของชาวบ้านถูกรื้อถอนทำลาย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐยังคงยืดเยื้อมากกว่า ๑๐ ปี สภาพปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับอุทยานฯ ยังคงอยู่ และสรุปปัญหาที่เผชิญอยู่ คือ

- (๑) พื้นที่ชุมชนซ้อนทับกับเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม
- (๒) กรรมสิทธิ์ในที่ดินของชุมชน
- (๓) ขนาดการถือครองที่ดินทำกินมีขนาดเล็กลงตามจำนวนประชากร และปริมาณที่ดินของชุมชน เพราะส่วนมากเป็นพื้นที่ราบแคบๆ ระหว่างแม่น้ำโขง และภูเขา
- (๔) ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ และที่ดินกับรัฐ เช่น การเลี้ยงสัตว์ และเก็บหาของป่า
- (๕) ปริมาณสัตว์น้ำในแม่น้ำโขงลดลง และจับปลาได้น้อยลงกว่าอดีต

ชาวบ้านร้อยละ ๗๐ จึงได้รวมตัวกันทำกลุ่มออมทรัพย์โดยเก็บเงินจากสมาชิก ๒๐ บาท/ครัวเรือน/เดือน เพื่อใช้สำหรับประสานงานในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโฉนดชุมชน

๒.๓) บ้านลับแล ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ

ชุมชนลับแล แบ่งออกเป็น ๓ โซน (คุ้ม) คือ ๑) คุ้มบน หรือคุ้ม ปตท. ๒) คุ้มกลาง หรือคุ้มปู่ฟ้าห่วน และ ๓) คุ้มล่าง หรือคุ้ม ร.ส.พ.

ในกระบวนการทำงานเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชนด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนลับแล ได้ทำร่วมกับสมาชิกชุมชนแออัดอื่นๆ ในเมืองอุบลราชธานี ๒๓ แห่ง ในนามเครือข่ายฯ โดยมีกระบวนการทำงานด้านข้อมูลชุมชน เช่น ผังเมืองชุมชน ประวัติชุมชน ผังตระกูล ผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาหนุนเสริมในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้น

ดังนั้น จึงได้ขอความร่วมมือในการสำรวจชุมชน จาก สำนักพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) ในปัจจุบันได้ยกระดับเป็น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)) และได้วางแผน ดังนี้

(๑) ประชาชนต้องมีสิทธิในด้านปัจจัย ๔ มีการพัฒนาตนเองและได้รับสิทธิการบริการจัดสรรทรัพยากรจากรัฐเท่าเทียมกับประชาชนกลุ่มอื่น

(๒) คนในชุมชนมีศักยภาพในการเติบโตได้ทุกด้าน ความรู้ ความคิดทางสังคม ทางการพัฒนา / อาชีพ เศรษฐกิจ ที่เหมาะสมหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้

(๓) ชุมชนมีความสำคัญเป็นรากฐานของสังคมไทยทั้งชุมชนแออัดในเมืองและชุมชนในชนบท ชุมชนมีคุณูปการต่อสังคมโดยรวมที่เป็นกลุ่มสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

แผนงานดังกล่าวได้เริ่มดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงต้นปี พ.ศ.๒๕๔๑

แนวทางการดำเนินงานของชุมชน คือ

(๑) สร้างอาชีพในชุมชน พร้อมทั้งหาตลาดรองรับ

(๒) น้ำท่วม บริเวณที่ตั้งอยู่ในที่ต่ำและใกล้หนองน้ำทำให้ทุกปีน้ำจะท่วมเป็นประจำ ในฤดูฝน ทำนบกั้นน้ำ

(๓) กรรมสิทธิ์ที่ดิน ปัญหาเกิดจากการพัฒนาเมือง

๒.๔) บ้านเกิดแก้ว ตำบลวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ

การดำเนินงานในการบริหารจัดการของชุมชน มีลักษณะดังนี้

(๑) การส่งเสริมปลูกพืชผักสวนครัว เป็นรายได้เสริม และอาหารของสมาชิกในชุมชน

(๒) พื้นที่รองรับการขยายตัวของประชากรในชุมชน

(๓) สร้างรายได้เข้ากองทุนรักษาที่ดินของชุมชน

(๔) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนในด้านเกษตรปลอดสาร และการจัดระบบชุมชน

(๕) สร้างระบบการบริหารจัดการดูแลที่ดินออกเป็น ๕ กลุ่ม

(๖) สร้างศาลหลักบ้านให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน

(๗) ประสานแผนงานให้เทศบาลเมืองวารินชำราบ ทำถนนรอบชุมชนด้านทิศใต้ติดกับบ่อบำบัดน้ำเสีย

(๘) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน และธนาคารชุมชน

ผลการดำเนินงานของการบริหารจัดการในชุมชน จึงทำให้ชุมชนสามารถจัดตั้งกลุ่มองค์กรทางการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน และสวัสดิการชุมชน จัดทำโครงการบ้านมั่นคงและพัฒนาระบบสาธารณูปโภค โดยประสานทางเทศบาลให้การช่วยเหลือชุมชน

๒.๕) บ้านหาดสวนสุข ตำบลวารินชำราบ อำเภовารินชำราบ

จากรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ต้องประสบปัญหาต่างๆ ทั้งการเข้าถึงบริการของรัฐในด้านต่างๆ และทุนสำหรับการประกอบอาชีพ จึงมีการรวมตัวกันในรูปเครือข่ายชุมชนเมืองอุบลราชธานี และมีกิจกรรมพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง รวมทั้งการผลักดันแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยสรุป คือ

- (๑) กลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารชุมชน เพื่อเป็นแหล่งสินเชื่อในการดำรงชีพของสมาชิกในชุมชน
- (๒) กลุ่มสวัสดิการชุมชน เพื่อการดูแลซึ่งกันและกันในชุมชน
- (๓) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และประปา โดยการประสานความร่วมมือกับ

เทศบาลเมืองวารินชำราบ เข้ามาดำเนินงานช่วยเหลือ

- (๔) การเสนอแผนการจัดการที่ดินที่อยู่อาศัยในรูปของโฉนดชุมชนในพื้นที่ ๒๓๕ ไร่

ชุมชนมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้งเพื่อแจ้งข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิและความเป็นไปของปัญหาหรือความเป็นอยู่ของสมาชิก

๓. ภาคกลาง: จังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดลพบุรี และจังหวัดนครนายก

โครงการได้ศึกษาการจัดการที่ดินของ ๔ จังหวัดของพื้นที่การศึกษาในภาคกลาง คือ ๑) ตำบลคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๒) ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ๓) ตำบลสาวิกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก และ ๔) ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี สรุปได้ดังนี้

๓.๑) บ้านคลองโยง ตำบลคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล และตำบลลานตากฟ้า อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

การบริหารจัดการของชุมชนเป็นลักษณะของสมาชิกสหกรณ์ ซึ่งมีคณะกรรมการตรวจสอบดูแล ทำความเข้าใจกับสมาชิก และมีสมาชิกสหกรณ์จำนวน ๒๐๐ ราย ในแต่ละเดือนจะมีการประชุมคณะกรรมการ สำหรับสมาชิกประชุม ๑ ปีต่อครั้งสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมมีไม่เกิน ๑๒๐ คน ซึ่งการรับสมาชิกต้องมีหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่สำคัญ คือ ๑) ต้องมีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่คลองโยง เว้นแต่ผู้ที่อยู่อาศัยเข้ามาเป็นสมาชิกเพื่อสืบทอดทางมรดกของผู้อยู่อาศัยเดิม ๒) มิให้มีการเช่าช่วงต่อ ๓) มิให้มีการซื้อ-ขายที่ดินที่ถือครอง ๔) ถ้าไม่ต้องการอยู่ในพื้นที่ทำกินให้ทำเรื่องคืนที่ดินให้กับสหกรณ์ฯ โดยทางสหกรณ์จะมีค่าตอบแทนในการดูแลพื้นที่เป็นเงินไร่ละ ๕๐,๐๐๐ บาท มีขั้นต่ำและผ่อนส่ง และ ๕) สมาชิกต้องทำการเกษตรอย่างเดี่ยวและกิจกรรมที่ต้องไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ระเบียบโฉนดชุมชนสหกรณ์บ้านคลองโยงสมาชิกสหกรณ์บ้านคลองโยงได้ร่วมกันจัดทำระเบียบสหกรณ์ฯ ว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดินตามแนวทางโฉนดชุมชน ตามเจตนารมณ์ของรัฐบาล ฯพณฯ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่ต้องการให้การจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกรนำไปเพื่อใช้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างแท้จริงและสอดคล้องกับนโยบายการกระจายการถือครองที่ดินตามแนวทางโฉนดชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงในการถือครองและใช้ประโยชน์ในที่ดิน รักษาพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีสาระที่สำคัญคือ โฉนดชุมชนเป็นการบริหารจัดการที่ดินร่วมกันใน

รูปแบบสหกรณ์ โดยให้สหกรณ์เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งแปลงที่ดินร่วมกัน และสมาชิกเป็นเจ้าของครอบครองที่ดินและใช้ประโยชน์แบบรายบุคคลหรือครอบครัว และผู้ที่มีสิทธิในการครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินคือสมาชิกสหกรณ์ซึ่งเป็นผู้ที่ครอบครองที่ดินดั้งเดิมตกทอดสืบเนื่องกันมาตั้งแต่แรกจัดตั้งสหกรณ์บ้านคลองโยง และเป็นไปตามข้อบังคับสหกรณ์

นอกจากนี้ กำหนดหลักเกณฑ์ห้ามซื้อขายที่ดิน แต่ที่ดินสามารถตกทอดไปยังทายาทโดยชอบธรรมของผู้มีสิทธิใช้ประโยชน์ในที่ดิน การโอนที่ดินต้องให้แก่ทายาทโดยธรรม หรือโดยการมอบเป็นมรดก โดยผู้รับที่ดินต้องมีคุณสมบัติเป็นสมาชิกสหกรณ์ และเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในชุมชนเท่านั้น

ด้านการใช้ประโยชน์ในที่ดินของสมาชิก ต้องใช้ที่ดินเพื่อทำประโยชน์ในการเกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยเท่านั้น ห้ามนำที่ดินไปทำธุรกิจอุตสาหกรรม และกิจกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และมีข้อตกลงร่วมกันว่า สมาชิกมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันปรับปรุงรูปแบบการผลิตให้พัฒนาไปสู่การเกษตรกรรมยั่งยืน จากระเบียบสหกรณ์บ้านคลองโยง พ.ศ. ๒๕๕๔ (ข้อมูลจากนายบุญลือ เจริญมี ประธานกรรมการสหกรณ์บ้านคลองโยง จำกัด) ได้มีระเบียบในรายละเอียดของเรื่องต่าง ๆ ไว้ด้วย

๓.๒) บ้านท้องคู้ ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ปัจจุบันยังไม่มีระเบียบในการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงคณะกรรมการชุมชนที่มีนางอนงค์ แจ่มจรัสเป็นประธานกรรมการ และมีคณะกรรมการอีก ๖ คน ที่ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อการขอโฉนดชุมชนเป็นสำคัญ โดยคณะกรรมการชุมชนนี้เป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการแม่บ้าน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งที่เป็นทางการ ที่จังหวัดมีการรับรอง มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี นอกจากนี้มีคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว ในชุมชนยังมีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อการมีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรีทำธูปหอมกันยุง กลุ่มสตรีทำซาลาเปา กลุ่มทำดอกไม้จันทร์ กลุ่มสตรีดอกไม้ผ้าใยบัว กลุ่มสตรีทำขนมกุยช่าย เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในชุมชนต่าง ๆ ในละแวกนี้ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. ก็มีการจัดการทำประชาคมเพื่อให้ความรู้และสอบถามความคิดเห็นต่าง ๆ บ่อยครั้ง ชาวบ้านส่วนใหญ่หากทราบข่าวก็จะเข้าร่วมในกิจกรรมของประชาคมหากไม่ติดภารกิจ

๓.๓) บ้านเขาแดง ตำบลสาลิกา อำเภอมะนัง จังหวัดนครนายก

การบริหารจัดการของชุมชนก็เป็นเช่นชุมชนทั่วไปที่มีผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน มีการบริหารชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ มีการประชุมชาวบ้านทุกเดือนเพื่อหารือแผนงาน / โครงการต่าง ๆ ที่จะดำเนินการในชุมชน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือมาประชุมหารือกันทุกเดือน กิจกรรมที่ร่วมกันจัดทำที่ผ่านมา ได้แก่ โครงการปลูกป่าทดแทน โครงการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับราษฎร และโครงการทำแนวกันไฟป้องกันพื้นที่ที่ราษฎรทำกิน

๓.๔) บ้านนิคม ๑ พัฒนา ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

การบริหารการจัดการของชุมชนยึดตามระเบียบประกาศของพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มาตรการที่สำคัญ ๆ คือ มาตรการ ๗ ให้สมาชิกเข้าครอบครองทำประโยชน์ในที่ดินของตนไม่เกิน รายละ ๒๕ ไร่ เว้นแต่การประกอบอาชีพบางอย่างมีความจำเป็นต้องใช้เนื้อที่มากกว่านั้นก็ให้พิจารณาอนุญาตให้ ตามความจำเป็นแต่ไม่เกินรายละ ๕๐ ไร่ ปัจจุบันมีการตั้งคณะกรรมการชุมชนเข้ามาบริหารจัดการในชุมชน โดย ประกอบด้วยคณะกรรมการ ๗ คน ประกอบด้วย ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ และประกอบไปด้วย คณะกรรมการฝ่ายต่าง ได้แก่ ฝ่ายกิจการคลัง ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการศึกษา/ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายป้องกันรักษา ความสงบเรียบร้อย ฝ่ายการพัฒนา/ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายสวัสดิการทางสังคม และฝ่ายเลขานุการ/ฝ่ายปกครอง อย่างไรก็ตามการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัยพบว่าในมิติการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชนบ้านนิคม ๑ พัฒนา ยังไม่มีแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วม เนื่องจากในพื้นที่ที่ชุมชนได้ยื่นขอให้มีโฉนดชุมชนมีส่วน ใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ไม่มีทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกัน กิจกรรมส่วนใหญ่ ของชุมชนจะเป็นไปด้านมิติทางสังคมเป็น เช่น การปลูกต้นไม้ การปล่อยปลาสู่แหล่งน้ำ การป้องกันสาธารณสุข การป้องกันภัยจากอาชญากรรมและยาเสพติด เป็นต้น

๔. ภาคใต้: จังหวัดตรัง

โครงการได้ศึกษาการจัดการที่ดินของ ๕ พื้นที่ในจังหวัดตรัง สรุปได้ดังนี้

๔.๑) บ้านทับเขือ-ปลักหมู ตำบลช่อง อำเภอนาโยง

การที่ชาวบ้านไม่สามารถทำกินบนที่ดินดั้งเดิมได้อย่างชอบธรรม ทำให้เกิดแรงกดดันหลายอย่าง ชาวบ้าน บางส่วนมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนปัญหากับองค์กร เครือข่ายอื่นๆ พบว่าในพื้นที่ที่เอกเขียบรรทัดยังมีอีกหลายชุมชนที่ ประสบปัญหาเหมือนกัน ดังนั้น ต่อมาจึงก่อตั้งองค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู ขึ้นเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ และเข้าร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเอกเขียบรรทัด

องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู ได้กำหนดกฎกติกาเพื่อจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ได้แก่ ห้าม ทำลายป่าสมบูรณ์ และป่าต้นน้ำลำธารเด็ดขาด สายห้วยที่มีน้ำไหล ห้ามถาง ให้เว้นบริเวณริมสายห้วย กำหนด แนวเขตป่าแก่กับที่ทำกิน โดยการปักหลักเขตให้ชัดเจน ห้ามวางยา ชีตปลา เป็นต้น

องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู มีการจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ครัวเรือนละ ๑๐๐ บาท และ ๕๐ บาท สำหรับค่าใช้จ่ายในการขับเคลื่อน รวมทั้งมีการเก็บเงินจ่ายขาดจากสมาชิกเดือนละ ๒๐ บาท การปลูกผักแปลง รวม และการร่วมกันทำงาน ทั้งงานส่วนรวม และงานส่วนตัว เช่น การผลัดเปลี่ยนกันตกแต่งสวน

นอกจากนี้ องค์กรชุมชนบ้านทับเขือ-ปลักหมู ได้จัดทำ “ธรรมนูญชุมชน” เพื่อวางกรอบในการจัดการ ชุมชนในทุกด้าน โดยแบ่งเป็น ๔ มิติ คือ (๑) ความเป็นมนุษย์ ได้แก่ ปังเจกบุคคลมีความสุข (๒) สถาบัน สังคม ได้แก่ ครอบครัวมีความสุข ชุมชน องค์กร เครือข่ายเข้มแข็ง (๓) ความมั่นคงในชีวิต ได้แก่ เศรษฐกิจดี

ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ (๔) ความเป็นธรรมในสังคมและความโปร่งใส

๔.๒) บ้านลำขนุน ตำบลนาชุมเห็ด อำเภอย่านตาขาว

เนื่องจากรัฐมีการจำกัดสิทธิในการถือครองที่ดินทำกินไม่เกิน ๑๐ ไร่/ครัวเรือนสำหรับกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายฯ ในแต่ในทางกลับกันบุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วมสมาชิกกลับมีสิทธิรุกกล้าที่ดินทำกินได้โดยไม่จำกัดสิทธิ จึงทำให้ชุมชนมีกฎ ระเบียบ และคณะกรรมการดูแลบริหารจัดการจัดการกันเองในชุมชน เช่น ไม่ให้ลูกหลานชายที่ดินให้ทำกินเพื่อการเกษตร เว้นระยะปลูกจากห้วยน้ำ ๗ เมตร ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ หยุตโค่นต้นไม้ใหญ่ และให้เยาวชนได้เรียนรู้สร้างจิตสำนึกรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น

การบริหารจัดการของชุมชนมีส่วนร่วมในชุมชน และกิจกรรมที่ทำร่วมกันดังต่อไปนี้

- (๑) การร่วมประชุมประจำเดือนของเครือข่าย
- (๒) จัดเวรยามตรวจสอบดูแลพื้นที่ ๒ ครั้ง/อาทิตย์
- (๓) จัดทำกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาชุมเห็ดในพื้นที่หมู่ที่ ๘ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางหน่วยงานยึดคืนจากผู้บุกรุก ดำเนินการเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๕๓

(๔) จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีสมาชิกจำนวน ๗๘ คน ครัวเรือนละ ๕๐ บาท (แบ่งเป็นออมทรัพย์ ๒๐ บาท และออมเพื่อขับเคลื่อน ๓๐ บาท)

(๕) จัดตั้งกองทุนธนาคารที่ดิน มีสมาชิก ๗๘ คน

๔.๓) บ้านตระ ตำบลปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว

การบริหารจัดการของชุมชนเป็นลักษณะร่วมกันดูแลชุมชนและดูแลสิ่งแวดล้อมกันอย่างจริงจัง ด้วยกฎกติกาที่ร่วมกันตั้งขึ้นมา ซึ่งกฎกติกาของชุมชน มีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. สารวัตรตำรวจ นายอำเภอ เป็นพยานรับรองทุกครั้ง เช่น การดูแลรักษาป่า ระยะทางสี่สิบเมตรที่ห่างจากพื้นที่สวน ห้ามตัดไม้ทำลายสภาพป่าอย่างเด็ดขาด การรักษาด่านน้ำลำธาร ให้ทำบ่อพักน้ำทิ้งที่เหลือนอกจากการทำแผนยาง ป้องกันการไหลลงลำธาร ห้ามไม่ให้ซื้อปลาในคลองเพราะปลาที่นี่ยังมีอยู่ชุกชุมหลากหลายชนิด กฎเขาก็กังมีมาก ห้ามไม่ให้หาปลาเพื่อขาย ให้หาแบบพอกิน ส่วนการป้องกันคนข้างนอกมาหาปลา ได้ประสานเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้คอยป้องกันคนที่มาหาปลา ถ้ามีกล่องน้ำแข็งมาด้วย ห้ามไม่ให้เข้ามาเด็ดขาด เพราะนั่นคือ การหาปลาจำนวนมากเกินไป ให้เว้นป่า และปลูกป่าริมคลอง ระยะห่างจากพื้นที่สวน ๒๐ เมตร การสร้างบ้านให้ใช้ไม้ล้มหมอนนอนไพร แต่ถ้ามีความจำเป็นที่จะตัด ต้องเสนอที่ประชุมของกรรมการชุมชนให้พิจารณาอนุมัติ ห้ามล่าสัตว์ป่าขนาดใหญ่ ห้ามไม่ให้ชักชวนคนข้างนอกเข้ามาอยู่อีก เพราะบุคคลภายนอกอาจต้องตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกิน คนที่อยู่เดิมจะต้องช่วยกันควบคุม

ในพื้นที่ป่าชุมชน ๑๐๐ ไร่ ชาวบ้านได้บริหารจัดการดูแลโดยมีกฎ กติกา คือ ไม่ตัดไม้ในป่าชุมชนนี้เพื่อการใด ๆ หากมีการขอตัดเพื่อสร้างบ้านและผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านแล้วต้องมีการปลูกทดแทน ๒ ต้น / ไม้ที่ตัด ๑ ต้น และขนาดไม่เกิน ๙ เมตร มีการจัดเวรยามชาวบ้าน ในการตรวจตรา ๑ ครั้ง/๒ เดือน จำนวน ๕ คน

นอกจากนั้น ชุมชนยังมีการบริหารจัดการแบบการพึ่งตนเองด้วย

ส่วนการเป็นสมาชิกองค์กรชุมชน ไม่ได้บังคับให้ต้องมาเป็นสมาชิก เพราะบางคนที่ไม่ชอบกฎระเบียบ หรือมีบ้านอยู่ห่างไกลไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ทุกครั้ง แต่กฎระเบียบที่เราตั้งเอาไว้ ชาวบ้านทุกคนต้องรับรู้ เพราะเป็นกฎบังคับใช้ที่ทางอบต.ต้องร่วมดำเนินการ

ในปัจจุบันการเข้าถึงของแหล่งทุนจากภาครัฐหรือสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ยังไม่สามารถเข้าถึงชุมชนได้อย่างเต็มรูปธรรมเนื่องจากการเดินทางเข้าชุมชนเป็นไปด้วยความยากลำบากไม่สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ได้ ดังนั้น พื้นที่บ้านตระ ยังขาดแคลนในเรื่องของการคมนาคมที่สะดวก สถานพยาบาล โรงเรียน กองทุนหมู่บ้าน และประเด็นหลักที่สำคัญคือ สิทธิเกี่ยวกับที่ดินทำกินและอยู่อาศัย

๔.๔) บ้านน้ำปลิว ตำบลหนองปรือ อำเภอรัญญา

การบริหารจัดการชุมชนและการดูแลชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรชุมชนและแก้ไขปัญหาเบื้องต้นให้กับชุมชนได้บางส่วน กิจกรรมที่ทางองค์กรชุมชนฯ จัดทำที่ผ่านมา เช่น ฟื้นฟูสภาพพื้นที่เสื่อมโทรมของป่าไม้ให้มีสภาพที่ดีขึ้น และสร้างการศึกษาเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกเข้าใจในเรื่องของสิทธิชุมชนต่าง ๆ และกลุ่มสมาชิกมีแผนการจัดการชุมชนร่วมกัน

๔.๕) บ้านไร่เหนือ ตำบลในเตา อำเภอยะยง

การบริหารของชุมชนมีกฎระเบียบภายในชุมชน รวมทั้ง รวมตัวกันจัดตั้งองค์กรชุมชนลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนอื่นของภาคใต้ โดยใช้ชื่อ “องค์กรปฏิรูปที่ดินบ้านไร่เหนือ” ซึ่งมีคณะกรรมการทำหน้าที่บริหารชุมชนจำนวน ๑๑ คน ซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ มีสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งองค์กร ๑๐๐ คน ปัจจุบันมีสมาชิก ๑๕๐ คน องค์กรชุมชนมีระบบการจัดการที่สมาชิกรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิทักษ์สิทธิเรื่องที่ดินทำกิน และเพื่อส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบขึ้นเอง ลักษณะการดำเนินงานหรือกิจกรรมขององค์กร คือ ๑) มีการสำรวจป่า ๒) ให้ความรู้กับบุคคลทั่วไปเรื่องการดูแลจัดการและความรู้เกี่ยวกับป่า ๓) จัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่ ๔) มีแผนการจัดการป่าโดยมีการบริหารจัดการองค์กรในลักษณะ ดำเนินการโดยอิสระไม่ถูกควบคุมหรือกำกับ หรือแทรกแซงจากหน่วยงานของรัฐในการบริหารจัดการองค์กร เช่น เรื่องด้านการวางแผนงาน การปฏิบัติงาน การจัดการการเงินและงบประมาณ การทำรายงาน เป็นต้น โดยมีเครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด และโครงการเสริมสร้างจิตสำนึกนิเวศวิทยา เป็นที่ปรึกษาในการบริหารจัดการองค์กรของชุมชน

การเก็บผลผลิตจากป่าชุมชนหรือป่าส่วนรวม เช่น ผักกูด ผักหวาน ส้มป่อย ชีเหล็ก บอนส้ม หยวกกล้วยเถื่อน ฯลฯ ซึ่งมีตลอดฤดูกาล สำหรับของป่าที่มีตามฤดูกาล เช่น สะตอป่า เหยียง ลูกประ มะไฟ มะปริงทุเรียน ช่วงเดือนมิถุนายน-สิงหาคม และช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม จะมีผลผลิตจากป่าออกมาให้เก็บเกี่ยวหลากหลาย ดังนั้น การเก็บเกี่ยวผลผลิตของชุมชนต้องตั้งอยู่บนข้อตกลงหรือ กฎ กติกาที่เข้าใจร่วมกัน

นอกจากนั้น ยังมีแผนการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการผลิตปุ๋ยชีวภาพให้สมาชิกประมาณ ๒ ตัน/คน/ปี โดยให้สมาชิกจ่ายเงินลงทุนครั้งเดียวจำนวน ๑,๕๐๐ บาท เป็นการลดรายจ่ายของการผลิต มีการจัดตั้ง กองทุนข้าวสารโดยรวมหุ้นเพื่อนำไปซื้อข้าวสารมาให้สมาชิกในชุมชนได้ในราคาที่ถูกลง การพัฒนาทางด้านสังคม คือนำเงินรายได้จากการขายปุ๋ยให้กับบุคคลภายนอกมาจัดสวัสดิการการรักษาพยาบาล และจัดงานกิจกรรมสังคม ช่วยเหลือการจัดงานศพสมาชิก ระดมเงินและแรงงานสร้างบ้านให้กับสมาชิกที่ไม่มีบ้านอยู่เนื่องจากปัญหาถูก โยกย้ายออกจากพื้นที่ทำกิน ส่วนทางด้านวัฒนธรรมได้มีการจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในชุมชน และฟื้นฟู วัฒนธรรมการลงแขก

๒) โครงการการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ : ศึกษา กรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน ๑๐ ไร่ต่อครัวเรือน^๓

วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ ได้ศึกษาแนวคิด รูปแบบการใช้ประโยชน์ในที่ดินและวิธีการบริหารจัดการในพื้นที่เกษตรกรรมขนาดไม่เกิน ๑๐ ไร่เพื่อให้ได้รูปแบบการใช้ประโยชน์ในที่ดินขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ และศึกษารูปแบบการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ การรวมกลุ่มของเกษตรกร และการจัดการด้านการตลาด เพื่อเสนอแนวทางการสนับสนุนเกษตรกรแบบบูรณาการจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน งานวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดเล็กไม่เกิน ๑๐ ไร่ในเขตปฏิรูปที่ดินรวม ๔๓ กรณี ที่สามารถดำรงชีพได้ด้วยอาชีพเกษตรกรรม แบ่งเป็นเกษตรกรในภาคเหนือ ๑๐ ราย ภาคกลาง ๙ ราย ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๘ ราย และภาคใต้ ๖ ราย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็น หลักร่วมกับการจัดเวทีประชุม การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกต และการสำรวจ

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีพื้นที่เล็กที่สุด ๓ งาน สูงสุด ๑๐ ไร่ ส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือนในการ ทำการเกษตร มีแนวคิดพื้นฐานในการพึ่งตนเองและการทำการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของ ชนิดพืชแบบพหุสัทธิกรมเพื่อลดความเสี่ยงด้านการตลาด และการลดต้นทุนการผลิตโดยลดค่าใช้จ่ายสำหรับปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชด้วยการผลิตสารอินทรีย์ชีวภาพทดแทนสารเคมี รูปแบบการใช้ประโยชน์ในที่ดินของ เกษตรกรจากการศึกษานี้สรุปแบ่ง ๒ กลุ่ม คือ เกษตรกรที่มีแปลงเดี่ยวและเกษตรกรที่มีที่ดิน ๒ แปลง เกษตรกร ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มแรกคือมีที่ดินแปลงเดี่ยวซึ่งพบว่ามีการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ๖ รูปแบบหลัก ได้แก่ วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมผสานคั้นนาใหญ่ ไร่นาสวนผสม การปลูกพืชหมุนเวียน และเกษตรเชิงเดี่ยว รวมรูปแบบกิจกรรมย่อยทั้งหมด ๓๓ รูปแบบ โดยเกษตรกรให้ความสำคัญกับการปลูกผักปลอดสารพิษ แบบผสมผสาน หรือ แบบหมุนเวียนเป็นกิจกรรมสร้างรายได้โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีที่ดินไม่เกิน ๔ ไร่ ซึ่งต้องการ

^๓ วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ, โครงการการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ : ศึกษากรณี ขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน, ชุดโครงการ ศูนย์ประสานงานการศึกษานโยบายที่ดิน (Land Policy Study Forum), ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ตุลาคม 2554.

รายได้หมุนเวียนเร็วและสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม จากรูปแบบทั้งหมดพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบผสมผสานซึ่งมีกิจกรรมในแปลงที่ต่างกันถึง ๑๖ รูปแบบ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรเน้นการทำการเกษตรตามแนวทางเกษตรยั่งยืน คือ วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมผสานคันทนาใหญ่ ไร่นาสวนผสม รวมถึงรูปแบบพืชหมุนเวียน กรณีการปลูกแบบปลอดสารพิษ เพราะสามารถให้ประโยชน์แก่เกษตรกรได้หลายประการ เช่น รายได้ อาหาร สุขภาพ และสภาพแวดล้อมในแปลงที่ดีขึ้น โดยพบว่าการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะบุคคลและทรัพยากรการผลิตของเกษตรกรแล้ว ยังขึ้นกับปัจจัยอื่นอีกหลายปัจจัย ได้แก่ ด้านความรู้ และทักษะของเกษตรกร รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการฟาร์ม กลุ่มและเครือข่ายเกษตรกร การส่งเสริมของภาครัฐ ระบบตลาด และสถาบันเกษตรกร จากผลการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการจัดที่ดิน และการพัฒนาเกษตรกรในอนาคตใน ๒ ประเด็นหลัก คือ

(๑) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และ

(๒) แนวทางการส่งเสริมการจัดการที่ดินเกษตรกรรมขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การพัฒนารายพื้นที่ การส่งเสริมบทบาทกลไกท้องถิ่น การพัฒนาแบบเครือข่ายพหุภาคี และการพัฒนาบนฐานความรู้และเทคโนโลยี

๓. การจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนด้วยระบบบริหารจัดการตามแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ โดยมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน. ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรน้ำในระดับพื้นที่ ในการดำเนินงาน มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ กรอบคิด กรอบงาน และเทคโนโลยี

ตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ มีดังนี้

(๑) ภาคเหนือ: กลุ่มน้ำแม่ละอุป อำเภอภักกลยาณพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่ต้นน้ำเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ละอุป อำเภอภักกลยาณพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำแม่ละอุป ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำปิง เดิมเป็นพื้นที่ของชาวปกา เกอะ ญอ มีวิถีชีวิตในการทำไร่เลื่อนลอย บุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน ต่อมาได้เปลี่ยนมาทำทฤษฎีใหม่ จัดรูปที่ดินในพื้นที่ของตนเอง ทำเกษตรผสมผสาน และวนเกษตรแบบพึ่งพิงป่า จัดทำแผนการเพาะปลูกให้เหมาะกับฤดูกาลและสภาพพื้นที่ เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนตามหลักภูมิสังคม โดยการผสมผสานกันระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยี ตลอดจนสภาพภูมิประเทศ

สภาพปัญหาในอดีต

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ละอุป ประสบปัญหาน้ำแล้ง ดินถล่ม ขาดแคลนน้ำอุปโภค บริโภค มานานกว่า 20 ปี แหล่งสำรองน้ำไม่เพียงพอและปัญหาคูณภาพน้ำบริโภค นอกจากนี้ ที่ดินขาดความชัดเจนเรื่องที่ดินทำกินและพื้นที่ป่า และเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว

การแก้ปัญหา ทางชุมชน ร่วมกับ หน่วยงานฯ ดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อบริหารจัดการดิน น้ำ ป่า
2. อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่า
3. เพิ่มแหล่ง กักเก็บ สำรองน้ำเพื่อน้ำอุปโภคและบริโภคในชุมชน
4. การทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่
5. พื้นที่นาร่อง ป้องกันและเฝ้า ระวัง ภัยพิบัติ

แนวทางการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการในพื้นที่ มีกฎ กติกาในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ แบ่งการใช้น้ำของลำห้วยต่าง ๆ เพื่อใช้อุปโภค บริโภค และทำการเกษตรอย่างชัดเจน นอกจากนี้ในการบริหารจัดการในพื้นที่ ได้นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น แผนที่ภูมิประเทศ ภาพถ่ายดาวเทียม แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ เครื่องกำหนดตำแหน่งด้วยดาวเทียม (GPS) ร่วมกับการเก็บข้อมูลชุมชนจากการสัมภาษณ์ จัดทำเป็นผังงาน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจพื้นที่ และเกิดการทำงานร่วมกับภายในเครือข่าย เหมาะสมตามภูมิสังคม

ผลสำเร็จ

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นตัวอย่างขยายผลการดำเนินงานการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยสรุปได้ดังนี้

ด้านโครงสร้างน้ำ

๑) จัดทำข้อมูลและแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินระดับตำบล และแผนที่รายละเอียด ในพื้นที่เครือข่าย ๔ กลุ่มน้ำ

๒) ปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำและลำห้วย ในพื้นที่เครือข่าย

๓) พัฒนาระบบการจัดการน้ำชุมชน ในการสร้างฝายระบบกรองธรรมชาติ ๓ ชั้น เพื่อให้ได้น้ำสะอาดไปใช้ภายในชุมชน ผลสำเร็จของฝาย สามารถเพิ่มปริมาณน้ำสำรองในพื้นที่ ๑๒๓,๐๐๐ ลิตร สามารถสำรองน้ำไว้ใช้ในชุมชนได้ ๔.๗ วัน (บ้านแม่ละอูบ มี ๖๕ ครัวเรือน ใช้น้ำเฉลี่ยวันละ ๒๖,๐๐๐ ลิตร ซึ่ง ๑ ครัวเรือนใช้น้ำเฉลี่ยวันละ ๔๐๐ ลิตร)

ภาพฝ่ายชั้นที่ ๑ และ ชั้นที่ ๒

ภาพฝ่ายชั้นที่ ๓

ภาพที่ ๒-๑๗ การจัดการน้ำ กลุ่มน้ำแม่ละอุป อำเภอเกลียววัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน., ๒๕๖๐

ด้านเศรษฐกิจ

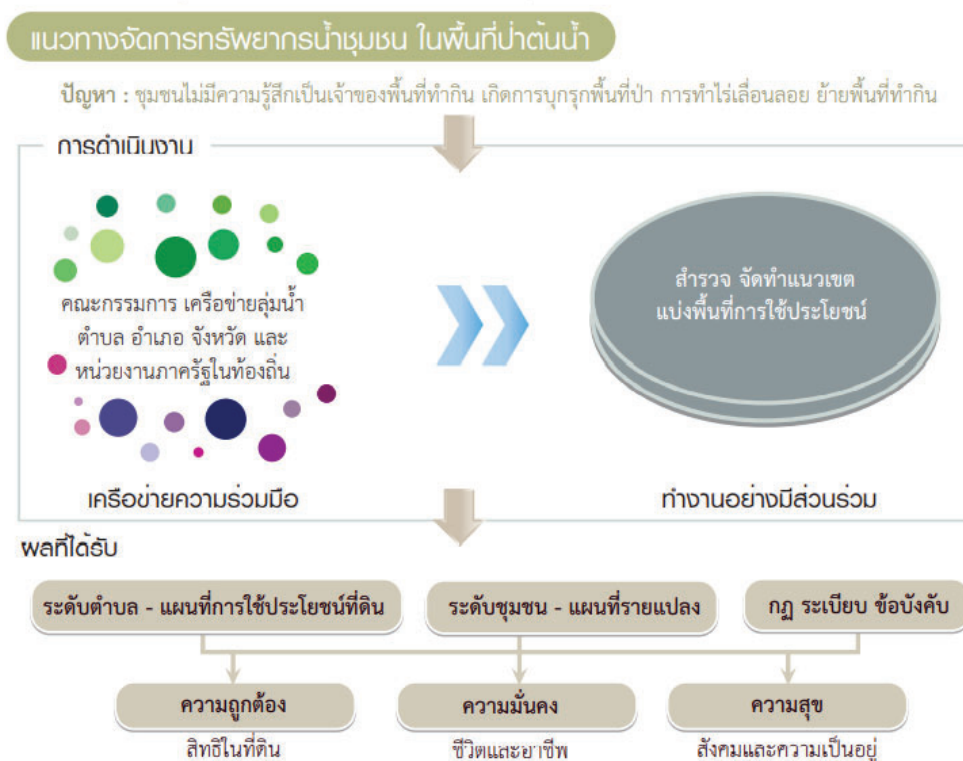
จัดทำแผนการเพาะปลูกให้เหมาะกับฤดูกาลและสภาพพื้นที่ ทำให้เกิดผลผลิตใช้เป็นอาหารภายในครัวเรือน และนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้สมาชิกสามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ร้อยละ ๙๓ หรือ ๕๓,๙๐๐ บาทต่อปี หรือเพิ่มรายได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ ร้อยละ ๖๔ หรือ ๑๙๑,๐๐๐ บาทต่อปี

ด้านองค์กรและความร่วมมือ

๑) จัดตั้งคณะกรรมการจัดระเบียบที่ดินของเครือข่าย ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลแจ่มหลวง ตำบลแม่แดด และตำบลวังจันทร์ รับรองคำสั่งโดยนายอำเภอเกลียววัฒนา

๒) จัดตั้งคณะกรรมการและที่ปรึกษาระดับอำเภอ และสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

๓) ขยายผลสู่กลุ่มเยาวชนเพื่อทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่ายกลุ่มน้ำแม่ละอุป เพื่อสืบสานการทำงานเครือข่าย และสืบทอดภูมิปัญญาของชาว ปกา เกอะ ญอ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำ

ภาพที่ ๒-๑๘ แนวทางการจัดการน้ำ ลุ่มน้ำแม่ละอูบ อำเภอگیยารัตนา จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน., ๒๕๖๐

(๒) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ชุมชนบ้านลุ่มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

เดิมชุมชนบ้านลุ่มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร การทำนาที่อาศัยเพียงน้ำฝน ทำให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ เกิดปัญหาหนี้สิน และการย้ายถิ่นทำกิน

ภาพคลองตักน้ำหลาก

ภาพที่ ๒-๑๙ การจัดการน้ำ ชุมชนบ้านลิมทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน. ๒๕๖๐

แนวทางการบริหารจัดการ

เครือข่ายการจัดการน้ำชุมชนบ้านลิมทอง ดำเนินงานตามแนวทฤษฎีใหม่ ด้วยการจัดรูปที่ดิน แบ่งพื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่ทำเกษตร และทำแผนผลิต โดยทำนาปีในฤดูฝนและทำเกษตรปลูกพืชใช้น้ำน้อย ในฤดูแล้ง เครือข่ายฯ ได้น้อมนำแนวพระราชดำริ มาปรับใช้ โดยเริ่มจากพึ่งตนเอง และนำความรู้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุในชุมชนมาคิดเชื่อมโยงหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านน้ำที่เกิดขึ้น โดยศึกษาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิเคราะห์ทางไหลของน้ำ จัดทำแผนที่น้ำ เก็บข้อมูลระดับความสูงของพื้นที่เชื่อมโยงข้อมูล เข้ากับพื้นที่จริง นำไปสู่การขุดลอกและเชื่อมแหล่งน้ำ

แนวทางจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ในพื้นที่น้ำแล้งและน้ำท่วม

ปัญหา : ขาดการบริหารจัดการน้ำ

หน้าแล้ง	หน้าฝน
ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ คิดหาระบบส่งน้ำมาใช้ในพื้นที่	ประสบปัญหาน้ำท่วม ไม่มีพื้นที่สาธารณะไว้กักเก็บน้ำ

คน

๑. พึ่งตนเอง สละพื้นที่เพื่อประโยชน์ ของตนและสาธารณะ
๒. เชื่อมโยงข้อมูลสำรวจกับภูมิสังคม เข้ากับพื้นที่จริง
๓. สร้างตัวอย่าง เก็บข้อมูล ความเปลี่ยนแปลง

บริหารจัดการ

๑. จัดรูปที่ดิน เพื่อบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อทำเกษตร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
๒. จัดทำคลองและชุดสระแก้มลิง เพื่อเก็บกักน้ำและเพิ่มความชุ่มชื้นในพื้นที่
๓. ปลุกหญ้าแฝก และต้นไม้ริมแหล่งน้ำ เพื่อป้องกันตลิ่ง และกันการระเหยของน้ำ
๔. วิเคราะห์สมดุลน้ำ เพื่อวางแผนเพาะปลูก แผนผลิต ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้
๕. ดำเนินงานตามแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ ๒-๒๐ แนวทางการจัดการน้ำ ชุมชนบ้านลิมทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน. ๒๕๖๐

ผลสำเร็จ

ชุมชนสามารถบริหารจัดการน้ำตามฤดูกาล มีน้ำใช้อย่างพอเพียงตลอดทั้งปี ทำให้มีรายได้จากการทำนาปี และรายได้จากการทำเกษตรในฤดูแล้ง จากความสำเร็จของสมาชิกกลุ่มตัวอย่าง ทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น ๑๑๘ ครัวเรือน และรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่า ๒๐ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕

ข้อมูลครัวเรือน รายปี (บาท) *	อดีต	2550	2551 (การจัดการน้ำ ชุมชน)	2552 (ทฤษฎีใหม่)	2553 (การจัดการน้ำ+ ทฤษฎีใหม่)	2554 (การจัดการน้ำ+ ทฤษฎีใหม่)	2555 (การจัดการน้ำ+ ทฤษฎีใหม่)
รายได้	103,000	1,544,764	2,227,354	2,081,654	4,201,354	9,547,916	30,138,397
• ข้าว	103,000	417,850	621,060	973,630	924,370	3,455,335	15,857,461
• เกษตรกรรม	-	917,271	640,500	50,220	1,307,800	4,832,877	13,260,100
• ทฤษฎีใหม่	-	209,643	965,794	1,057,804	1,969,184	1,259,704	1,020,836
ค่าใช้จ่าย	114,000	693,496	1,067,451	950,341	1,637,817	3,583,643	10,024,343
รายได้สุทธิ	-11,000	851,268	1,159,903	1,131,313	2,563,537	5,964,273	20,114,054
รายได้เฉลี่ย ต่อครัวเรือน		56,751	77,327	108,260	170,902	114,698	170,458
ข้อมูลจาก	15 ครัวเรือน	15 ครัวเรือน	15 ครัวเรือน	15 ครัวเรือน	15 ครัวเรือน	52 ครัวเรือน	118 ครัวเรือน

ตารางแสดงรายได้จากการทำเกษตรในสมาชิกกลุ่มตัวอย่าง ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๕

ภาพที่ ๒- ๒๑ ข้อมูลผลตอบแทน ชุมชนบ้านลิ้มทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน. ๒๕๖๐

(๓) ภาคกลาง: ชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี

ชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี ประสบปัญหาภัยแล้ง ป่าต้นน้ำเสื่อมโทรมจากการถูกบุกรุก ลำคลองสาธารณะมีสภาพตื้นเขิน

แนวทางการบริหารจัดการ

ชุมชนได้น้อมนำแนวพระราชดำริด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พร้อมกับการพัฒนาคนในชุมชนและชุมชนเครือข่าย ให้สามารถดำเนินงานบริหารจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง ชุมชนเรียนรู้การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จัดทำแผนที่และผังน้ำ จัดทำข้อมูลสมุดน้ำเพื่อใช้น้ำให้สอดคล้องกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ สามารถวางแผนบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการพัฒนาฟื้นฟูแหล่งน้ำ รวมทั้งปรับเปลี่ยนแนวคิดในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่

ภาพที่ ๒- ๒๒ แนวทางการจัดการน้ำ ชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน., ๒๕๖๐

ผลสำเร็จ

๑. อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น กำหนดข้อตกลง กฎกติกา และระเบียบในการดูแลพื้นที่ป่าต้นน้ำ
๒. สร้างฝายกักเก็บน้ำ ระบบฝายขั้นบันได
๓. ฝายวางระดับ เพื่อแบ่งน้ำ ออกเป็น ๒ ทิศทาง สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งน้ำแล้งและน้ำหลากในระบบเดียวกัน
๔. ชุมชนเปลี่ยนวิถีจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาปลูกพืชผสมผสาน ทำให้มีผลผลิตและมีรายได้ตลอดทั้งปี ปัจจุบันเกษตรกร ๓๑๕ ครัวเรือน มีรายได้ครัวเรือนรวม ๖๔.๒๖ ล้านบาทต่อปี
๕. เกษตรกรรวมกลุ่มร่วมกันขายผลผลิต และกำหนดส่วนแบ่งรายได้ เกิดการหมุนเวียนขายผลผลิตของชุมชน ปัจจุบันมีตัวแทนขายผักของชุมชน ๒๔ ราย สามารถผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันส่งขายได้ทุกวัน มีรายได้รวม ๔.๙๐ ล้านบาทต่อปี
๖. เกษตรกรรวมกลุ่มเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ชุมชนนำรายได้จากการขายผลผลิตมาฝากที่กลุ่มสมาชิกจะได้รับเงินปันผล กำไรจากการบริหารกลุ่มจะถูกจัดสรรเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก

ภาพที่ ๒- ๒๓ กลุ่มชุมชนบ้านหนองตาจอน ตำบลทุ่งหลวง อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ที่มา มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สสน., ๒๕๖๐

๔. หุ้งชมพูโมเดล ตำบลหุ้งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น การบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก

“หุ้งชมพูโมเดล” ตำบลบ้านหุ้งชมพู จังหวัดขอนแก่น ใช้การจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก และการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน พึ่งตนเองได้ โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรในเรื่องการจัดการแหล่งน้ำ เพื่อให้มีน้ำเพียงพอทำการเกษตรได้ตลอดปี เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ หุ้งชมพูโมเดล ใช้ทฤษฎีแหล่งน้ำขนาดเล็กและการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่สอดคล้องกับความต้องการจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ยั่งยืน พึ่งตนเองได้ ใช้เป็นแนวทางให้กับทั่วประเทศได้ หลักคิดสำคัญคือการจัดการให้มี ‘แหล่งน้ำ’

สภาพทั่วไป

‘หุ้งชมพู’ มีพื้นที่ ๔๑.๑ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๐,๓๙๗ ไร่ เป็นเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบล มี ๘ หมู่บ้าน ลักษณะดินในพื้นที่เป็นดินร่วนปนทราย และเหนียวปนทรายและดินเหนียวปนหิน เหมาะแก่การปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวน มีประชากร ๔,๗๖๐ คน เป็นชาย ๒,๔๐๘ คน หญิง ๒,๓๕๒ คน จำนวน ๑,๒๑๖ ครัวเรือน

สภาพปัญหา

พื้นที่‘หุ้งชมพู’ เป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน อยู่ใกล้เขื่อนเก็บน้ำ ในฤดูฝนบางปีเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ที่ติดกับริมเขื่อน ส่วนในฤดูแล้งน้ำแห้งขาด ประชาชนขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะการทำเกษตร ทั้งนี้ในพื้นที่สามารถทำการเกษตรได้ปีละประมาณ ๔ เดือน เพราะต้องรอจากน้ำฝนอย่างเดียว พืชที่ปลูกเป็นหลักคือข้าว เมื่อพ้นฤดูฝนจะเป็นพื้นที่แห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำเกษตร จึงเข้าไปรับจ้างในเมือง รายได้ของครอบครัวต่ำจึงจัดอยู่ในกลุ่มครอบครัวยากจน

แนวปฏิบัติ

คณะกรรมการจัดการแก้ปัญหาความยากจนฯ นำองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้ในการจัดการให้มี ‘น้ำ’ ทำการเกษตรได้ตลอดปี และส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชแบบผสมผสาน เช่น พริก มะเขือเทศ แตงกวา ดอกดาวเรือง และอื่น ๆ ที่สามารถเก็บผลผลิตหมุนเวียนไปขายได้ตลอด ตามความต้องการของตลาดเพื่อใช้แก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกร จากคำถามที่ว่าเราจะหาน้ำมาจากไหน? น้ำมีอยู่ใต้ดินโดยใช้ระบบบ่อบาดาลน้ำตื้น สูบน้ำด้วยโซลาร์เซลล์ เมื่อได้แสงอาทิตย์เครื่องก็สูบน้ำโดยอัตโนมัติ พักน้ำไว้ที่สระ สูงขึ้นถึงตั้งสูงประมาณ 2 เมตร โดยโซลาร์เซลล์เช่นเดียวกัน และจะปล่อยน้ำจากถังผ่านท่อระบบน้ำหยดสู่แปลงพืชที่ปลูก ในการดำเนินการ ทางผู้อำนวยการโครงการก่อสร้างสำนักงานชลประทานเขต ๖ โดยนายภัทรพล หนองคาย ได้เข้าไปให้ความรู้แนะนำการเจาะบาดาลน้ำตื้นเพื่อเกษตรกรมตั้งแต่ปี ๒๕๕๙ เริ่มต้น ๖๐ บ่อ เมื่อชาวบ้านเห็นตัวอย่างที่ได้ผล ปัจจุบันขยายถึง ๕๐๐ บ่อ ด้วยทุนของเกษตรกรเอง ซึ่งลงทุนประมาณ ๒-๓ หมื่นบาทต่อบ่อ

ภาพที่ ๒-๒๔ พื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
ที่มา คณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา, ๒๕๖๔

ผลสำเร็จ

เกษตรกรมีรายได้มากขึ้น สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น จากที่เกษตรกรมีการพัฒนา เรียนรู้ มีประสบการณ์ ทั้งการปลูก การใช้น้ำ รวมถึงการตลาด ตัวอย่างความสำเร็จ เช่น กรณีนายฉลอง ดาถำ (ลุงเข้ม) เกษตรกรพื้นที่ทุ่งชมพู มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๓ -๔ ไร่ ทำการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน เช่น มะเขือเทศ พริก แตงกวา ฟัก โดยศึกษาความต้องการของตลาด ทำการปลูกพืชผักหมุนเวียนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตัวอย่างเช่น พริก เก็บผลผลิตได้วันละ ๘๐ กิโลกรัม ต่อบรรจุ ทำให้มีรายได้ ๓,๐๐๐ บาท หรือประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน

จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง

เกษตรกรในพื้นที่ ตำบลทุ่งชมพู อ. กุเวียง จ. ขอนแก่น หาหนทางแก้ไขปัญหาคความยากจนของครอบครัวตนเอง เริ่มจากจุดเล็กในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ศูนย์ปฏิบัติการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ กรมชลประทาน ได้เข้าบูรณาการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งชมพูซึ่งดูแลรับผิดชอบพื้นที่ ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภค-บริโภค และน้ำเพื่อการเกษตรกรรมให้กับประชาชน โดยการเผยแพร่แนะนำแนวทางศาสตร์พระราชาพึ่งพาตนเอง ในรูปแบบการจัดสร้างฝายชะลอน้ำแกนดินซีเมนต์ในลำห้วย , การขุดเจาะบาดาลน้ำตื้น และการนำชุดพลังงานโซล่าเซลล์มาใช้กับเครื่องสูบน้ำแบบชัก ทำการสูบน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินและจากบ่อบาดาลน้ำตื้นลงเก็บไว้ในสระและบรรจุในถังพักน้ำ ก่อนทำการปล่อยน้ำเข้าสู่แปลงด้วยระบบน้ำหยดเพื่อการเพาะปลูกพืชเกษตรใช้น้ำน้อย และยังใช้น้ำในการประมงเลี้ยง ปลา กุ้ง กบ และฟาร์มขนาดเล็กต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรมีช่องทางทำการเกษตรแบบผสมผสานหมุนเวียนต่อเนื่องได้ตลอดทั้ง ๑๒ เดือน หรือ ๑ ปี ซึ่งรูปแบบดังกล่าวจะช่วยให้ประหยัดต้นทุนด้านพลังงาน เกษตรกรสามารถซ่อมบำรุงและพัฒนาปรับปรุงอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

สามารถปรับเปลี่ยนการเกษตรกรรมแบบผสมผสานตามความต้องการของตลาด ช่วยลดต้นทุนด้านแรงงาน ทำให้มีรายได้เฉลี่ยเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ ๒-๒๕ การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก พื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น
ที่มา คณะกรรมการการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา, ๒๕๖๔

แหล่งการเรียนรู้ “ทุ่งชมพูโมเดล”

จากผลของการทุ่มเทของคณะกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา ร่วมกับ นายภัทรพล ณ หนองคาย ผู้อำนวยการศูนย์ปฏิบัติการบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ กรมชลประทาน กลายเป็นผลงานเชิงประจักษ์ ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ทำให้เกษตรกรสามารถสร้างผลผลิตด้านการเกษตร นำสู่ตลาด สร้างงาน สร้างรายได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น การระเบิดจากภายใน การพึ่งพาตนเองนั้นประสบความสำเร็จ และ เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔ ผู้แทนธนาคารโลก (World bank) ประจำประเทศไทย นำโดยนายขวัญพัฒน์ สุทธิธรรมกิจ จนท.ธนาคารโลก ประจำประเทศไทย Country Officer และ Shelley McMillan, ผู้เชี่ยวชาญอาวุโสด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, Senior Water Resources Management Specialist, พร้อมเจ้าหน้าที่ในสังกัดธนาคารโลก ได้เข้าเยี่ยมชมและศึกษางานเกี่ยวกับการก่อสร้างฝายดินซีเมนต์ ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ ระบบน้ำหยด รวมทั้งการบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในรูปแบบ ๑๐ แนวทางพัฒนาเพื่อท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง ผ่านนิทรรศการประเภทโมเดลฝายรูปแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งได้เดินทางศึกษารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อชุมชน (ทุ่งชมพูโมเดล) ต.ทุ่งชมพู อ.กุเวียง จ.ขอนแก่น โดยได้เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรตัวอย่างที่ทางคณะกรรมการการแก้ไขปัญหา

ความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา ได้ให้การส่งเสริม ให้เกษตรกรได้นำเอานวัตกรรมต่าง ๆ ไปปรับใช้ให้ได้มาซึ่งน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคและน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ซึ่งคณะผู้เข้าศึกษาดูงาน ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง พร้อมทั้งชื่นชมการให้การต้อนรับและนำชมนวัตกรรมต่าง ๆ ในสถานที่จริงที่เห็นผลอย่างชัดเจน และจะนำเอาความรู้ที่ได้รับนี้ นำไปเป็นแนวทางหารือกับผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปปรับใช้แก้ไขปัญหาและสนับสนุนแนวทางการพระราชทานในพื้นที่

๕. โครงการก่อสร้างฝายแกนขอยซิเมนต์

ข้อมูลจากรายงานผลการสำรวจความชื้นใต้ดินโดยการเปรียบเทียบกันระหว่างด้านหน้าฝายที่เก็บกักน้ำ และด้านท้ายฝายเมื่อฝายแกนดินซีเมนต์ทำการเก็บกักน้ำ เป็นระยะเวลาอย่างน้อย ๑ ปี พบว่าการทำฝายแกนดินซีเมนต์ ทำให้น้ำมีการดูดซึมลงใต้ดินและถูกเก็บกักเอาไว้สะสมน้ำในชั้นใต้ดินในปริมาณน้ำที่มาก การทำฝายแกนดินซีเมนต์จึงเป็นแหล่งน้ำสำคัญ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น จากผลการดำเนินงานของการบริหารจัดการน้ำในชุมชน ด้วยการก่อสร้างฝายแกนดินซีเมนต์ ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๕ ราย และ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑ ราย พบว่าเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น ตั้งแต่ ๗๕๐ – ๒๐,๐๐๐ บาทต่อไร่

ตัวอย่างเช่น เกษตรกร ตำบลท่านางแนว อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น

เกษตรกร ประกอบอาชีพทางการเกษตรใน ๓ รูปแบบคือทำนา ปลุกพืช (ผักสวนครัว, มะละกอ) และเลี้ยงสัตว์น้ำ (ปลา, หอยนา) มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน ๔ ไร่ ใช้แหล่งน้ำทางการเกษตรที่เป็นแหล่งน้ำของตนเองคือสระ ต่อมาขุดบ่อบาดาลน้ำตื้นในปี ๒๕๖๓ และใช้น้ำจากแหล่งน้ำสาธารณะ คือฝายแกนดินซีเมนต์ที่ก่อสร้างในปี ๒๕๖๔ จากการสำรวจพบว่าเดิมเกษตรกรมีรายได้ ๑,๒๕๐ บาทต่อไร่ หลังจากมีแหล่งน้ำประจำแปลงเพาะปลูก ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็น ๒,๐๐๐ บาทต่อไร่ คิดเป็นเพิ่มขึ้น ๗๕๐ บาทต่อไร่

รายละเอียดดังภาคผนวก ง หนังสือเปรียบเทียบอาชีพและรายได้ของเกษตรกรทั้งก่อนและหลัง การดำเนินโครงการก่อสร้างฝายแกนขอยซิเมนต์

ภาพที่ ๒-๒๖ เกษตรกร ตำบลท่านางแนว อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น

ที่มา คณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา, ๒๕๖๓

๖. โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ พื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร

การดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ โดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและบริษัทสร้างสรรค์ปัญญา ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำที่นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในพื้นที่ ดำเนินงานในพื้นที่ ๒ แห่งได้แก่ พื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร และ ชุมชนตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี

สำหรับตัวอย่าง โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร มีรายละเอียด ดังนี้

ประเทศไทยมีการพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำและระบบชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่พบว่า การดำเนินงานมีการแยกส่วนกันอย่างชัดเจนทั้งในด้านการจัดการน้ำ การใช้ประโยชน์จากที่ดิน การทำการเกษตร การผลิตและการตลาด ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอย่างบูรณาการ ที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงในทุก ๆ ด้าน มูลค่าน้ำต่อการผลิตต่ำ ดังจะเห็นได้ว่าประสิทธิภาพในการส่งน้ำชลประทานค่อนข้างต่ำ ในพื้นที่นอกเขตชลประทานก็เป็นการจัดการเฉพาะบุคคล ผลผลิตทางการเกษตรเองก็ค่อนข้างต่ำสวนทางกับการใช้น้ำในการเพาะปลูกที่มีปริมาณความต้องการที่สูงขึ้น รูปแบบการใช้ที่ดินก็มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นจุดตั้งต้นที่นำไปสู่การเกิดปัญหาความยากจนของเกษตรกร ทั้งการเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน และมีแนวโน้มการเกิดที่เกิดบ่อยครั้งและรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ภายใต้สถานการณ์ข้างต้นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและบริษัทสร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้หนุนเสริมให้แกนนำชุมชนในเขตพื้นที่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร ลูกขึ้นมาขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้ โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชรขึ้น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของคนในชุมชน จำนวน ๒๐ ตำบล โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยเป้าหมายสำคัญมุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันในการค้นหาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำระดับพื้นที่ระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ เกษตรกร หน่วยงานองค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในพื้นที่ รวมทั้งมุ่งเน้นให้เกิดการวางแผนบริหารจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับการจัดการที่ดินเพื่อทำการเกษตรที่เหมาะสม ยกระดับการผลิตทางการเกษตร จนนำไปสู่การสร้างงานสร้างอาชีพของคนในพื้นที่ จังหวัดกำแพงเพชร เกิดระบบเศรษฐกิจฐานรากที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนในการนำ

ต้นทุนในชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยเชื่อมโยงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนสถาบันการศึกษาในพื้นที่

จากการดำเนินโครงการทำให้เกิดแนวทางการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำที่นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำและที่ดิน เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนสำคัญ ๔ ข้อ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างคน สร้างเครือข่าย

การสร้างคน สร้างเครือข่าย โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของแกนนำในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำ เริ่มตั้งแต่การสร้างโค๊ชพื้นที่ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่และบุคลากรจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร ใน ๓ สบ. รวมไปถึงการพัฒนาแกนนำกลุ่มผู้ใช้น้ำ และแกนนำชุมชนทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมรับรู้ตั้งแต่ต้นทาง โดยมีทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามและ บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด ทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่าน ๕ หลักสูตรสำคัญ ที่นำไปสู่การเสริมทักษะสำคัญในการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็น ทักษะการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการวางแผนการจัดการน้ำ ทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

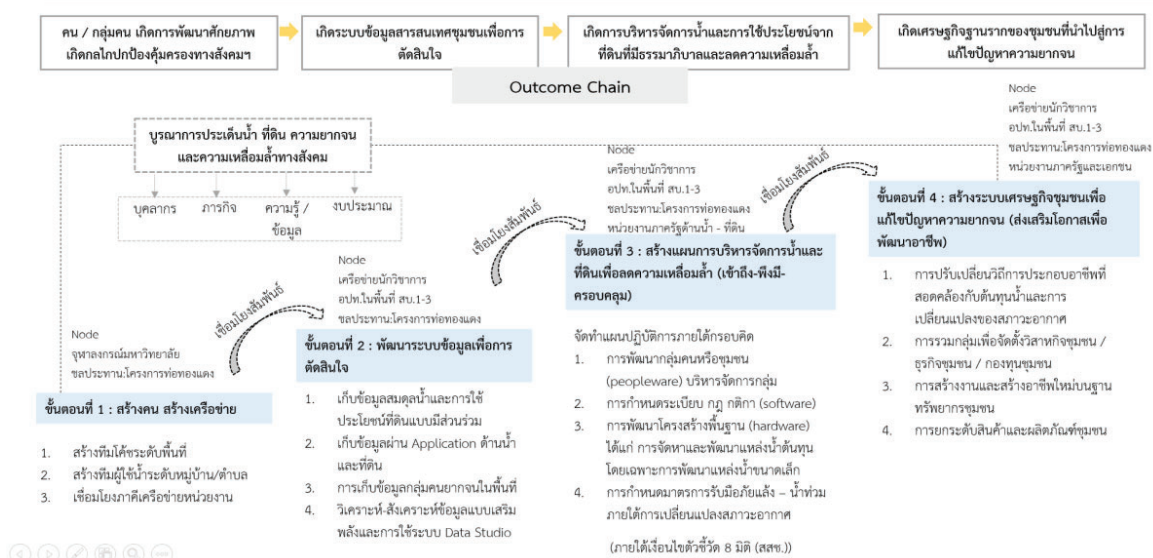
การพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ กระตุ้นให้คนในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานในพื้นที่ลุกขึ้นมาร่วมกันเก็บข้อมูลสมมูลน้ำและการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการใช้ที่ดินในภาคการเกษตร ผ่านเครื่องมือการเก็บข้อมูลชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทำสมมูลน้ำ การทำเส้นประวัติศาสตร์ชุมชน การทำปฏิทินการผลิต ไปจนถึงการเก็บข้อมูลปริมาณน้ำฝนและการวัดคุณภาพดิน โดยเฉพาะในพื้นที่ ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล ตำบลหนองไม้กอง และตำบลถ้ำกระต่ายทอง ที่เป็นพื้นที่นาร่องในการยกระดับให้กลุ่มผู้ใช้น้ำได้นำเทคโนโลยีในการเก็บข้อมูลเข้ามาใช้ผ่านการทำ Application ด้านน้ำและที่ดินที่ทำให้เกิดชุดข้อมูลที่มาจากคนในพื้นที่อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูลกลุ่มคนยากจนในพื้นที่ โดยปัจจุบันได้เริ่มเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ยากจนในพื้นที่ (มีรายได้ต่ำกว่าเส้นมัธยฐาน) เพื่อจะนำมาวิเคราะห์ถึงสัดส่วนการเข้าถึงทรัพยากรน้ำและที่ดิน ที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยเฉพาะการเข้าถึงสิทธิในทรัพยากรของพื้นที่อันพึงจะได้รับต่อไป และในท้ายที่สุดมีการวิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูลแบบเสริมพลังและการนาระบบ Data Studio มาใช้เพื่อการแปรผลของข้อมูลมาสู่สารสนเทศที่เอื้อต่อการตัดสินใจวางแผนการบริหารจัดการน้ำและการเพาะปลูกที่เหมาะสมกับปริมาณต้นทุนน้ำ รวมทั้งการวางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่เหมาะสม ซึ่งในขั้นตอนนี้เริ่มมีการดึงหน่วยงานภาครัฐทั้งสถาบันพัฒนาที่ดิน เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กรมทรัพยากรน้ำ ในการเข้ามาร่วมดำเนินการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข้อมูลสถานการณ์น้ำและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ขั้นตอนที่ ๓ สร้างแผนการบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของชุมชน

สร้างแผนการบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของชุมชน (เข้าถึง-พึงมี-ครอบคลุม) โดยจัดทำแผนปฏิบัติการภายใต้กรอบคิดการพัฒนากลุ่มคนหรือชุมชน (peopleware) เน้นให้เกิดการบริหารจัดการกลุ่ม การกำหนดระเบียบ กฎ กติกา (software) ที่สร้างการยอมรับและการนำไปปฏิบัติร่วมกัน โดยเฉพาะในระดับตำบลแต่เชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายสายน้ำในแต่ละ สป. ที่มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งต้นคลอง - ปลายคลอง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (hardware) ได้แก่ การจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุน โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ เพื่อรองรับสถานการณ์ภัยแล้ง - น้ำท่วม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ ทั้ง การทำธนาคารน้ำใต้ดิน การเพิ่มการซึมน้ำ โดยการสร้างหลุมดักน้ำ การขุดสระ การทำแก้มลิง การทำรางดักน้ำ การติดตั้งเครื่องวัดน้ำฝนและการติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์เพื่อลดต้นทุนในการสูบน้ำบาดาลมาใช้ ที่นำไปสู่การเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพของคนในชุมชนได้ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะการทำการเกษตรและการวางแผนการใช้ประโยชน์ของที่ดินให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต้นน้ำและการเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรที่ลดการใช้น้ำ ในเกษตรกรกลุ่มแกนนำที่เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ ๔ สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน (ส่งเสริมโอกาสเพื่อพัฒนาอาชีพ) ภายหลังจากที่มีการวางพื้นฐานในการพัฒนาคน เครือข่าย ตลอดจนมีแผนการใช้ประโยชน์จากน้ำและที่ดินที่เหมาะสม ได้มีการเชื่อมโยงหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาอาชีพและยกระดับคุณภาพการผลิตด้านการเกษตรของคนในพื้นที่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน ที่มีระเบียบการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจนที่นำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนทั้งระบบ ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการตลาด โดยปัจจุบันได้มีการเสนอโครงการเพื่อของบประมาณในการสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพให้กับคนในตำบลหนองไม้กอง ผ่านกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดมาร่วมบูรณาการการทำงานร่วมกันที่มุ่งเน้นให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำและที่ดินของเกษตรกรในชุมชนภายใต้โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร ที่จะส่งผลต่อการสร้างงาน สร้างอาชีพและเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จะยกระดับผลิตภัณฑ์ที่มีในชุมชน นำมาสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่มต่อไป

ภาพที่ ๒-๒๗ แนวคิดโครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร

ที่มา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด, ๒๕๖๓

โดยสรุปทั้ง ๔ ขั้นตอนจะเห็นได้ว่า การพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำที่นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมนั้น มีการบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กัน โดยอาศัยศูนย์ประสานงานฯ (Node) ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมชุมชน โครงการ หน่วยงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกัน ทุกกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนต่างต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยใช้ระบบข้อมูลสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ เกิดเป็นชุดข้อมูลร่วมที่เห็นภาพของชุมชนไปพร้อมกัน และมีการวิเคราะห์ภารกิจของหน่วยงานว่าช่วงไหนควรดึงหน่วยงานภาคีใดให้เข้ามาหนุนเสริมการทำกิจกรรมของพื้นที่ เป็นการส่งเสียงของความต้องการจากคนในพื้นที่ที่ใช้ข้อมูลมากกว่าใช้อารมณ์เพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานจนเกิดเป็นกลไกทางสังคมที่ทุกภาคส่วนทั้งในระดับชุมชนและหน่วยงานได้มีพื้นที่ในการปฏิบัติการร่วมกันที่เชื่อมโยงประเด็นที่ดิน การจัดการน้ำ การเกษตร การตลาดและการจัดการความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจนเข้ามารวมไว้ด้วยกัน

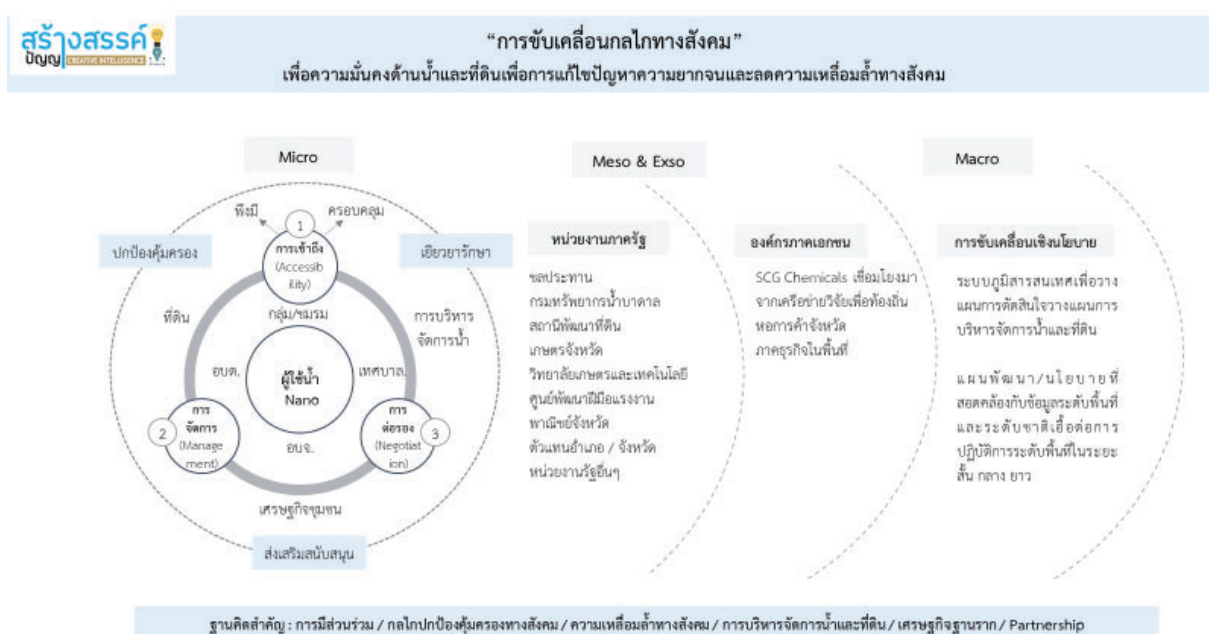
โดยการพัฒนากลไกทางสังคมในระดับพื้นที่ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลในโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชรนั้น จะเน้นการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำในชุมชนให้เกิดความรู้และความเข้าใจในการบริหารจัดการน้ำและสามารถเชื่อมโยงน้ำกับที่ดินที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยดึงกลุ่ม/ชมรมในพื้นที่ และหน่วยงานในท้องถิ่นโดยเฉพาะ อบต. ให้เข้ามาหนุนเสริมการดำเนินงาน ที่จะนำไปสู่การจัดการความเหลื่อมล้ำของพื้นที่ โดยมีหลักคิดสำคัญ คือ

๑) การเข้าถึง : การเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลอย่างครอบคลุม

- คนในชุมชนเข้าถึงข้อมูลและเทคโนโลยีที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อนำมาตัดสินใจวางแผนการจัดการน้ำและการวางแผนการประกอบอาชีพ
- คนในชุมชนต้องได้รับสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำและที่ดิน ได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุมภายใต้ต้นทุนทรัพยากรของพื้นที่

๒) การจัดการ : สามารถนำข้อมูลมาวางแผนการบริหารจัดการกลุ่ม เกิดการกำหนดมาตรการ ระเบียบของกลุ่ม ที่นำไปสู่การวางแผนแนวทางการปฏิบัติการร่วมกัน

๓) การต่อรอง : คนในชุมชนมีอำนาจในการต่อรองการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ภาพที่ ๒-๒๘ การขับเคลื่อนทางสังคม โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร
ที่มา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด, ๒๕๖๓

ในท้ายที่สุดเมื่อกลไกในระดับพื้นที่เกิดความเข้มแข็ง การเชื่อมโยงหน่วยงานที่เข้ามาหนุนเสริมกลไกการทำงานของชุมชนก็จะทำได้ง่ายมากขึ้น ทั้งในเรื่องของการปกป้องและคุ้มครองให้คนในพื้นที่มีสิทธิในการใช้น้ำและที่ดินอย่างอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดธรรมาภิบาล เยาว์รักษาในช่วงเวลาที่เกิดปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้ง และส่งเสริมสนับสนุนให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาใช้อำนาจในการตัดสินใจผ่านการใช้อำนาจเพื่อวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ ๆ นำมาสู่การสร้างอาชีพหรือยกระดับการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่

อย่างเหมาะสม ทั้งการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการวางแผนการใช้น้ำในการประกอบอาชีพ เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดของกลุ่มผู้ใช้น้ำให้เป็น Smart Farmer ที่สามารถวิเคราะห์ระบบการผลิต การบริหารจัดการ ไปจนถึงการวางแผนช่องทางการตลาดของตนเองได้ ทั้งนี้หากจะให้เกิดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการน้ำและที่ดินจำเป็นที่จะต้องมีการลงทุนในการบริหารจัดการน้ำและที่ดินของชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งปัจจุบันได้มีการนำแนวทางการดำเนินงานของโครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร ขยายผลไปสู่การพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำ ใน ๓๐ ตำบล จาก ๕ ภูมิภาคภายใต้โครงการแนวทางการพัฒนากลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำเพื่อเพิ่มความสามารถในการวางแผนการบริหารจัดการน้ำต่อไป อันมีเป้าหมายสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำและการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมให้เพิ่มมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ภาพที่ ๒-๒๙ กระบวนการมีส่วนร่วม โครงการแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่อทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร
ที่มา ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม บริษัท สร้างสรรค์ปัญญา จำกัด, ๒๕๖๓

จะเห็นได้ว่า แนวทางที่ดำเนินการเน้นการสร้างภูมิคุ้มกัน ใช้ข้อมูล ความรู้ในการพัฒนา และตัดสินใจแบบพอเพียง เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ หาช่องทางทางตลาด โดยมีการจัดการด้านที่ดิน น้ำ การสร้างกลุ่ม สร้างผลผลิตด้านเกษตรด้วยเทคโนโลยี และการทำการตลาดร่วม

๒.๔ ยุทธศาสตร์ แผน และนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ในงานศึกษาแนวทางการลดความยากจนและเหลื่อมล้ำด้วยการจัดการที่ดิน และการพัฒนาแหล่งน้ำขนาด เล็กระดับชุมชน นำแผน ๓ ระดับของประเทศมาศึกษา ดังนี้

๒.๔.๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)

ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) เป็นแผนระดับที่ ๑ มีเป้าหมายหลักเพื่อใช้เป็นกรอบ แนวทางในการพัฒนาประเทศ ให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ ที่พัฒนาแล้วด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ชาตินำมาใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนและนโยบายของประเทศ ประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ สำคัญ สำหรับยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับการลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ และการบริหารจัดการที่ดินและ ทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม กำหนดให้มีการกระจายการ ถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากร โดยแก้ไขปัญหาคอขวดระหว่างเขตพื้นที่ป่าทับซ้อนพื้นที่ทำกินของ ประชาชน รับรองสิทธิชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์ที่ดิน กำหนดมาตรการเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มี กรรมสิทธิ์อย่างเป็นธรรม และกระจายการถือครองที่ดินในขนาดที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดความ เป็นธรรมในการถือครองที่ดิน

๒.๔.๒ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)

ประเด็นด้านน้ำ /ที่ดิน

ประเด็นที่ ๑๙ การบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (๑๙) การบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) เป็นแผน ระดับ ๒ มีเป้าหมายตัวชี้วัดและแนวทางพัฒนาด้วยแผนย่อย ๓ แผน ดังนี้

๑. แผนย่อยพัฒนาการจัดการน้ำเชิงลุ่มน้ำทั้งระบบเพื่อเพิ่มความมั่นคงด้านน้ำของประเทศ
๒. แผนย่อยเพิ่มผลิตภาพของน้ำทั้งระบบในการใช้น้ำอย่างประหยัด รู้คุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่ม จากการ ใช้น้ำให้ทัดเทียมกับระดับสากล

๓. แผนย่อยอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วประเทศ

ประเด็นด้านความยากจนและเหลื่อมล้ำ

ประเด็นที่ ๑๗ ความเสมอภาคและหลักประกันทางสังคม

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เป็นแผนในระดับที่ ๒ จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ

แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ประกอบด้วย แผนแม่บทฯ จำนวน ๒๓ ประเด็น สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับการลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ ประเด็นที่ ๑๗ ความเสมอภาคและหลักประกันทางสังคม ซึ่งมีสาระสำคัญเพื่อแก้ปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสและกลุ่มเปราะบาง แผนฯ นี้ ประกอบด้วยแผนย่อย ๒ แผน ได้แก่

๑) การคุ้มครองทางสังคมขั้นพื้นฐานและหลักประกันทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ เน้นคุ้มครองทางสังคมขั้นต่ำให้สามารถดำรงชีวิตได้ รวมถึงการคุ้มครองแรงงาน และการคุ้มครองผู้บริโภค

๒) มาตรการแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะกลุ่ม เน้นการให้ความช่วยเหลือประชาชนกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรในการแก้ปัญหาให้ตรงจุดและตรงกับกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างแท้จริงและเหมาะสม

๒.๔.๓ แผนการปฏิรูปประเทศ

แผนการปฏิรูปประเทศ เป็นแผนระดับที่ ๒ โดยหน่วยงานต้องดำเนินการตามกิจกรรมปฏิรูปประเทศเพื่อส่งผลต่อการบรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติตามที่กำหนด แผนการปฏิรูปประเทศ ได้จัดทำขึ้นในทิศทางเดียวกับยุทธศาสตร์ชาติ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนประเทศในระยะเวลา ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๖๕) แบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ๑๓ ด้าน สำหรับส่วนที่เกี่ยวกับการลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้วยการจัดการที่ดิน ได้แก่

แผนปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมปฏิรูปที่ ๑ เพิ่มและพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ตามเป้าหมาย เนื่องจากที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้ของประเทศมีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่อง บางแห่งมีการใช้ประโยชน์ไม่เหมาะสม หรือ มีการจัดสรรการใช้ประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไข จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในทุกด้าน แม้ว่ารัฐบาลในแต่ละยุคสมัยพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่ก็ยังไม่บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามที่กำหนดไว้ได้ทั้งหมด

แผนปฏิรูปประเทศด้านสังคม

กิจกรรมปฏิรูปที่ ๕ การสร้างมูลค่าให้กับที่ดินที่รัฐจัดให้กับประชาชน ทั้งนี้ ในการดำเนินการดังกล่าวจะส่งผลให้ เกษตรกรและคนยากจนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินจากรัฐสามารถนำเอกสารแสดงสิทธิในที่ดินหรือหนังสือ/เอกสารให้ใช้ที่ดินที่ได้รับจากรัฐไปใช้เป็นหลักประกันการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ กิจกรรมนี้ มีเป้าหมายที่จะให้เกษตรกรและคนยากจนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินจากรัฐสามารถนำเอกสารแสดงสิทธิในที่ดินหรือหนังสือ/เอกสารให้ใช้ที่ดินที่ได้รับจากรัฐไปใช้เป็นหลักประกันการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ

จากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด ๑๙ แผนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม (พ.ศ. ๒๕๖๔ – ๒๕๖๕) จึงให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม การคุ้มครองกลุ่มเปราะบางในสังคม ตลอดจนการสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งทุนของประชาชน โดยนำประเด็นปฏิรูป

ประเทศด้านสังคมเดิมมาปรับปรุงเป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Big rock) จำนวน ๕ กิจกรรม ได้แก่

- (๑) การมีระบบการออมเพื่อสร้างหลักประกันรายได้หลังวัยเกษียณที่เพียงพอและ ครอบคลุมในกลุ่ม แรงงานทั้งในและนอกระบบ
- (๒) การผลักดันให้มีฐานข้อมูลทางสังคมและคลังความรู้ในระดับพื้นที่
- (๓) การปฏิรูปการขึ้นทะเบียนคนพิการ
- (๔) การสร้างกลไกที่เอื้อให้เกิดชุมชนเมืองจัดการตนเอง
- (๕) การสร้างมูลค่าให้กับที่ดินที่รัฐจัดให้กับประชาชน

๒.๔.๔ แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี(พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๖ ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย

แผนแม่บทด้านที่ ๑ การจัดการน้ำอุปโภคบริโภค

แผนแม่บทด้านที่ ๒ การสร้างความมั่นคงของน้ำภาคการผลิต

แผนแม่บทด้านที่ ๓ การจัดการน้ำท่วมและอุทกภัย

แผนแม่บทด้านที่ ๔ การจัดการคุณภาพน้ำ

แผนแม่บทด้านที่ ๕ การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของดิน

แผนแม่บทด้านที่ ๖ การบริหารจัดการ

ภาพที่ ๒- ๓๐ แผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี(พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐)

ที่มา สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ, ๒๕๖๓

๒.๔.๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๑. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)

แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ เป็นแผนพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๖๔) โดยมียุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๗๙) เป็นกรอบในการวางนโยบายพัฒนาเพื่อตอบสนองวิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์ที่วางไว้ นำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ในแผนพัฒนา ฯ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์สำคัญ ๑๐ ยุทธศาสตร์ สำหรับประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ ความยากจน ที่ดินและทรัพยากรน้ำ มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒. ร่างกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓

กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐) มีแนวคิดสำคัญ คือ “พลิกโฉมประเทศไทยสู่ เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน” (Transformation to Hi-Value and Sustainable Thailand) ประกอบด้วย ๔ มิติแนวพัฒนา ได้แก่ (๑) เศรษฐกิจมูลค่าสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (๒) สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม (๓) วิถีชีวิตที่ยั่งยืน และ (๔) ปัจจัยสนับสนุนการพลิกโฉมประเทศ

จากแนวพัฒนา ประกอบด้วย หมายเหตุ ๑๓ หมายเหตุ สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยากจน ได้แก่ หมายเหตุที่ ๙ ในหมายเหตุที่ ๙ ไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และคนไทยทุกคนมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม โดยมีกลยุทธ์การพัฒนา ดังนี้

- ให้ความคุ้มครองทางสังคมอย่างเฉพาะเจาะจงในกลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านศักยภาพ
- มุ่งเน้นการสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพที่มีผลผลิตและรายได้สูงขึ้น ผ่านการพัฒนาทักษะแรงงาน การหางานที่เหมาะสมกับศักยภาพของครัวเรือน
- สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและทรัพยากรที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งจัดหาพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำ

๒.๔.๕ นโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

แผนระดับที่ ๓ ประกอบด้วยนโยบาย และแผนงานในระดับกระทรวง และโครงการต่าง ๆ ทั้งนี้ รัฐบาลให้ความสำคัญ และดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

๑. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จากหลักการ และเป้าหมายการขับเคลื่อนภาคเกษตร ภายในปี ๒๕๖๕ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า การแก้ไขปัญหาความจนและความเหลื่อมล้ำเป็น ๑ ใน ๓ เป้าหมายหลักที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ความสำคัญ และมีเป้าหมายให้เกษตรกรที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนลดลงไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ต่อปี

ภาพที่ ๒- ๓๑ หลักการ และเป้าหมายการขับเคลื่อนภาคเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
ที่มา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)

ในปี ๒๕๖๐ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ให้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยเกษตรกรต้นแบบเป็นผู้บริหารจัดการศูนย์ เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาการเกษตรของชุมชนโดยใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ รวมทั้งเป็นจุดที่ใช้เชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐ และเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเกษตรกรในชุมชน

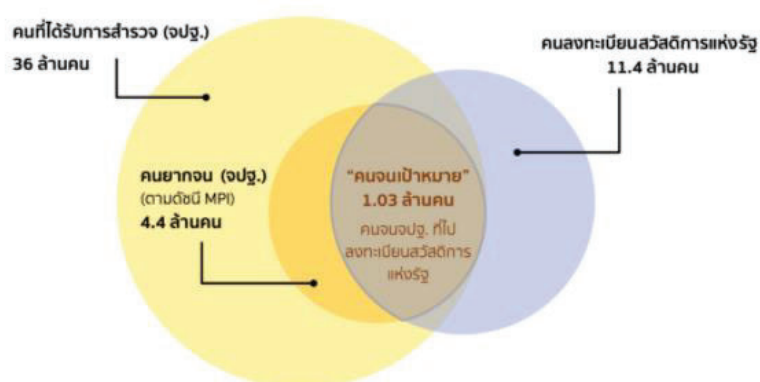
ในปัจจุบันเป็นศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรของชุมชนในระดับอำเภอที่สอดคล้องกับชนิดของสินค้าหลักสำคัญของอำเภอ อำเภอละ ๑ ศูนย์ รวม ๘๘๒ ศูนย์ จำแนก เป็น ๑๗ ประเภท โดยแบ่งเป็น ศูนย์หลักเป็นจุดที่ตั้งของ ศพก.และ ศูนย์เครือข่าย เป็นจุดเรียนรู้ด้านการเกษตรอื่น ๆ ที่เสริมการเรียนรู้ใน ศพก. และเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของ ศพก. โดยเกษตรกรเป็นเจ้าของศูนย์เครือข่าย

ที่มา <https://ssnet.doae.go.th/wp-content/uploads/2018/02/2.ศูนย์การเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร.pdf>

โครงการ TPMAP เป็นระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ใช้ระบุปัญหาความยากจนในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน ท้องถิ่น/ท้องที่ จังหวัด ประเทศ หรือปัญหาความยากจนรายประเศนี้ โครงการนี้ อยู่ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค-สวทช.) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี TPMAP ทำให้การแก้ปัญหาตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้นและสามารถออกแบบโครงการในการแก้ปัญหาให้ตรงกับความต้องการหรือสภาพปัญหาได้ ความยากจนในโครงการนี้ วัดจากดัชนีความยากจนหลายมิติ หรือ ดัชนี MPI (Multidimensional Poverty Index) ที่พิจารณาจากด้านสุขภาพ ด้านความเป็นอยู่ ด้านการศึกษา ด้านรายได้ และด้านการเข้าถึงบริการรัฐ ทั้งนี้ คนจนเป้าหมาย หรือคนจนที่

ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน คือ คนจนจากฐานข้อมูลของจปฐ. ที่ไปลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐด้วย หรือกล่าวได้ว่าเป็นคนจนที่ลงทะเบียนบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และอยู่ในข้อมูลคนจนของฐานข้อมูลจปฐ.

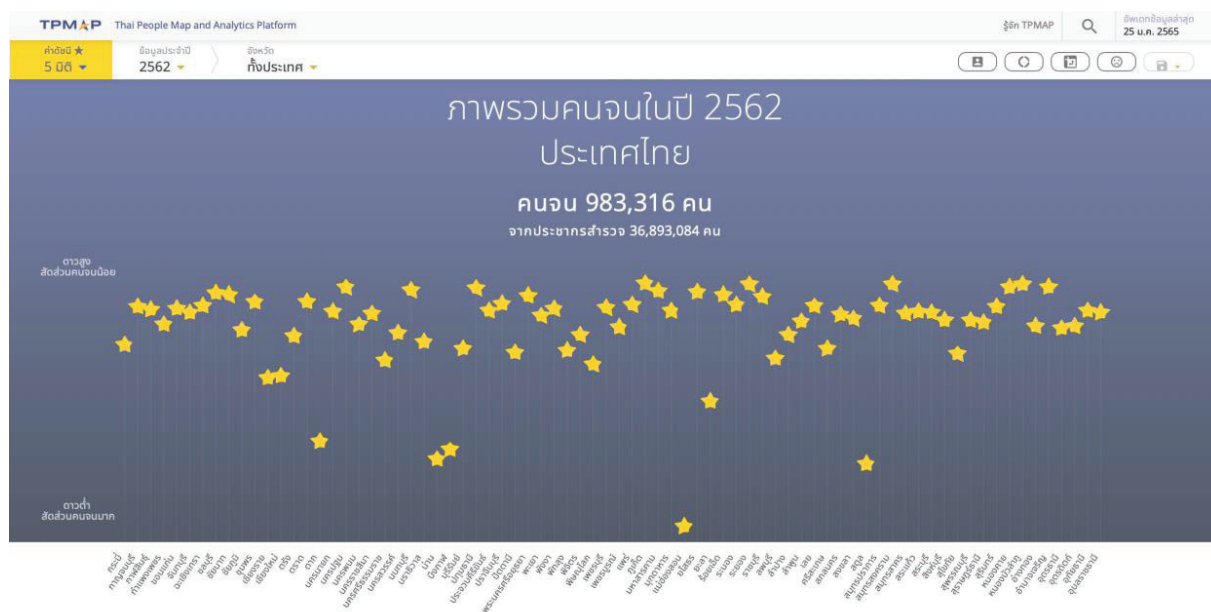
หลักการทำงานของ TPMAP คืออาศัยข้อมูลจากหลายแหล่งมายืนยันซึ่งกันและกัน โดยในปัจจุบันใช้สมมติฐานว่าคนที่ได้รับการสำรวจจวน (survey-based) และยังมีลงทะเบียนว่าจนอีกด้วย (register-based) น่าจะเป็นคนจนเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน ดังนั้น TPMAP จึงตั้งต้นโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากกรมการพัฒนาชุมชน และข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง มายืนยันซึ่งกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่ง "คนจนเป้าหมาย" ใน TPMAP ก็คือคนจนใน จปฐ. ที่ไปลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ

ภาพ ๒- ๓๓ แหล่งข้อมูลในโครงการ TPMAP

ที่มา เกี่ยวกับโครงการ <https://www.tpmap.in.th/about>

จากข้อมูลของจปฐ. ในปี ๒๕๖๒ พบว่ามีประชากรที่ได้รับการสำรวจ จำนวน ๓๖,๘๙๓,๐๘๔ คน ในจำนวนนี้มีคนยากจน จำนวน ๓,๒๕๙,๒๑๗ คน และคนยากจนเหล่านี้ ไปลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจำนวน ๙๘๓,๓๑๖ คน

ภาพที่ ๒- ๓๔ ภาพรวมคนจน โครงการ TMAP

ที่มา <https://www.tpmap.in.th/2562/>

๓. การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ

ในปี ๒๕๖๓ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ได้ดำเนินงานตามแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ในแพลตฟอร์มการวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำใน ๔ ข้อคือ

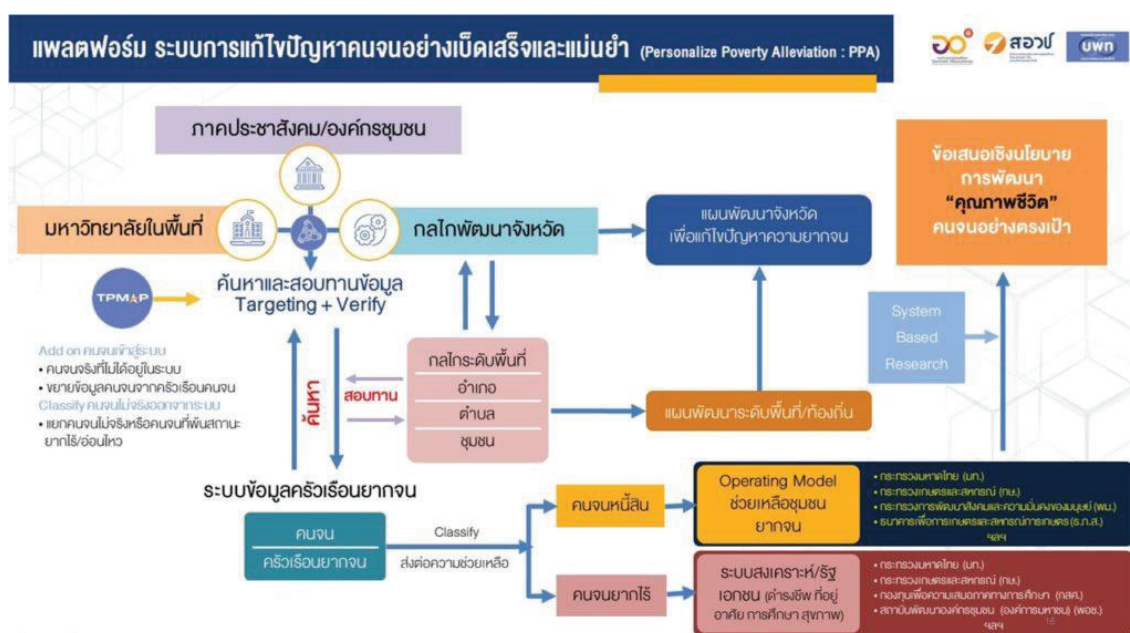
๑. นวัตกรรมสำหรับเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนนวัตกรรม โดยจัดทำแผนงานชุมชนนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และแผนงานมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่

๒. ขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

๓. เมืองน่าอยู่และการกระจายศูนย์กลางความเจริญ โดยการจัดทำแผนงานพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

๔. การแก้ไขปัญหาวิกฤตของประเทศ โดยจัดทำแผนงานการแก้ปัญหาวิกฤตของประเทศ

สำหรับงานขจัดความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ ได้ทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่ กระจายกำลังค้นหาคนจนจริงที่ไม่อยู่ในระบบให้เข้าสู่ระบบ และแยกคนจนไม่จริงหรือพ้นความยากจนออกจากระบบ สอบทานข้อมูลกับกลไกและแผนพัฒนาจังหวัดเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

ภาพที่ ๒- ๓๕ แพลตฟอร์ม ระบบการแก้ไขปัญหาคนยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ

ที่มา <https://www.tpmmap.in.th/2562/>

๔. การจัดตั้งศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.)

ปี ๒๕๖๔ รัฐบาลจัดตั้งศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) โดยกลไกการทำงานของศูนย์ฯ แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

ระดับจังหวัด โดยจัดตั้งศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด และกรุงเทพมหานคร (ศจพ.จ. และ ศจพ.กทม.) รวม ๗๗ ศูนย์

ระดับอำเภอ โดยจัดตั้งศูนย์อำนวยการปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอ และเขตในกรุงเทพมหานคร(ศพ.อ. และ ศจพ.ข.) รวม ๙๒๘ ศูนย์

ระดับปฏิบัติการ โดยจัดตั้งทีมปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่ รวม ๗,๒๔๕ ทีม โดยมีการจัดตั้งทีมพี่เลี้ยงเพื่อดูแล ติดตามการแก้ไขปัญหาความยากจนของครัวเรือน

ในปี ๒๕๖๔ รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำต่อเนื่องมาจากปีก่อนหน้า ดังนี้
แนวทางการขับเคลื่อนการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างบูรณาการ เป็นรูปธรรมและยั่งยืนในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ โดยใช้ข้อมูล TPMAP ๕ มิติ ได้แก่ มิติด้านสุขภาพ ด้านความเป็นอยู่ ด้านรายได้ ด้านการศึกษา และการเข้าถึงบริการภาครัฐ ขับเคลื่อนโดย

- ๑) เติมเต็มข้อมูลในระบบ TPMAP ให้ครอบคลุมประเด็นการพัฒนาทุกมิติและทุกพื้นที่ในประเทศ
- ๒) ร่วมแก้ไขปัญหาในระดับบุคคล/ครัวเรือน หาเป้าหมายวิกฤติและเยี่ยมบ้าน (Knock Knock) โดยจำแนกกลุ่มเป้าหมายออกเป็น ๓ ประเภท คือ กลุ่มเป้าหมายในระบบ TPMAP กลุ่มคนที่ตกหล่นจากระบบ (exclusion error) และกลุ่มครัวเรือนเปราะบาง ปี ๒๕๖๒
- ๓) ร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน โดยใช้ระบบ TPMAP วิเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่การกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แนวทาง มาตรการ ให้สอดคล้องกับปัญหา
- ๔) ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล โดยใช้ระบบ TPMAP โดยมีกลไก ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับจังหวัด ผ่านศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัด และกรุงเทพมหานคร (ศจพ.จ. และ ศจพ.กทม.) ระดับอำเภอ ผ่านศูนย์อำนวยการปฏิบัติการฯ อำเภอ และเขตในกรุงเทพมหานคร (ศจพ.อ. และ ศจพ.ข.) และระดับปฏิบัติการ ผ่านทีมปฏิบัติการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพื้นที่ และจะได้มีการจัดตั้งทีมพี่เลี้ยงเพื่อดูแล ติดตามการแก้ปัญหาความยากจนของครัวเรือน

ภาพที่ ๒- ๓๖ ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.)
ที่มา กระทรวงมหาดไทย

คณะ ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน คณะอนุกรรมการจัดที่ดิน คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ และคณะกรรมการนโยบายที่ดินจังหวัด (คทช. จังหวัด)

๗. ข้อเสนอของคณะอนุกรรมการบูรณาการและขับเคลื่อนการปฏิรูปเชิงระบบและโครงสร้าง (อปป.)

อนุกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปและการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล ตั้งขึ้นตามคำสั่งคณะกรรมการขับเคลื่อนและเร่งรัดการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล ที่ ๑/๒๕๖๑ สั่ง ณ วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑ มีหน้าที่ที่สำคัญ คือ กลั่นกรอง บูรณาการ และเชื่อมโยงการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญว่าด้วยเรื่องยุทธศาสตร์ชาติและการปฏิรูปประเทศ เสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนการดำเนินการตามประเด็นปฏิรูปเชิงระบบและโครงสร้างเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม พิจารณาภาพรวมแผนปฏิบัติการเพื่อการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ รวมถึงมาตรการ วิธีการ และระยะเวลาในการดำเนินการ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการขับเคลื่อนและเร่งรัดการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

การกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นหัวข้อหนึ่งที่อปป. หยิบยกมาพิจารณา เนื่องจากถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๗๒(๓) มาตรา ๒๕๘ ข. (๒) และเป็นเรื่องที่มีผลต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่สมควรจะเร่งรัดให้เกิดผลโดยเร็ว โดยปรับปรุงเครื่องมือการบริหารและตัดสินใจทางนโยบาย ได้แก่

- การเร่งรัดจัดตั้งธนาคารที่ดิน รวมถึงการปรับรื้อกองทุนด้านที่ดิน
- ระบบฐานข้อมูลป่าไม้-ที่ดิน และระบบภาษีที่ดิน
- เร่งรัดองค์กรนโยบายด้านที่ดินที่มีเอกภาพและดูแลที่ดินทั้งระบบ โดยเร่งรัดร่างพระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ให้มีผลบังคับใช้โดยเร็ว
- ปฏิรูปหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับสิทธิการจัดการและใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงการปรับปรุงกฎหมายเรื่องป่าไม้ ที่ดิน ซึ่งได้แก่ การจัดทำประมวลกฎหมายป่าไม้ และการปรับรื้อกฎหมายจัดที่ดินฉบับต่าง ๆ
- การจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน และปฏิรูประบบผังเมือง

๘. การจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำตามนโยบายรัฐบาล แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๙ กรมชลประทานได้ดำเนินการโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งตามแผนยุทธศาสตร์มาตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบันรวม ๕,๐๑๖ โครงการ เพิ่มปริมาณเก็บกักได้ถึง ๑,๕๗๙ ล้านลูกบาศก์เมตรพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ๒.๑ ล้านไร่ แบ่งเป็นโครงการต่าง ๆ ดังนี้ ประเภทโครงการ แหล่งเก็บกักน้ำ ๖๒๖ โครงการ แก้มลิง ๕๕๕ โครงการ ระบบควบคุมน้ำและการระบายน้ำ ๑,๘๘๖ โครงการ ขุดลอกคูคลอง - กำจัดวัชพืช ๑,๙๙๔ โครงการ ส่วน กลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ดำเนินการโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งตามแผนยุทธศาสตร์ มาตั้งแต่ปี

๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบันรวม ๓๒๑ โครงการ สามารถเพิ่มปริมาณเก็บกักได้ถึง ๑๙๐ ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ๐.๕๑ ล้านไร่ โดยมีโครงการต่าง ๆ ดังนี้ แหล่งเก็บกักน้ำ ๔๕ โครงการ แก้มลิง ๔๓ โครงการ บริหารจัดการ แก้มลิงธรรมชาติที่มีอยู่เดิม ๕ แห่ง ให้น้ำได้ ๒๔๓ ล้าน ลบ.ม. (ทุ่งทะเลหลวง บึงตะเคร็ง บึงระมาน บึงชีแร้ง และบึงบอระเพ็ด)

รัฐบาลได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ระยะเวลา ๑๒ ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๖๙ ขึ้น รวมทั้งปรับปรุงเป็นแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) เพื่อบูรณาการบริหารจัดการน้ำให้ได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน มีเป้าหมายการทำงานอย่างชัดเจนในระยะสั้น กลาง ยาว โดยมีกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนแผนแม่บทดังกล่าว ได้แก่ คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) และกองอำนวยการน้ำแห่งชาติ (กอนช.)

ผลสำเร็จที่เกิดขึ้น พบว่า ในปี ๒๕๖๒ มูลค่าเสียหายจากการเกิดอุทกภัยได้ลดลงต่ำที่สุดในรอบ ๙ ปี คือ อยู่ที่ประมาณ ๙๔ ล้านบาท และในปี ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ไม่มีพื้นที่ที่ภาครัฐต้องประกาศว่าเป็นเขตที่ประสบภัยแล้ง นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้สร้างและปรับปรุงแหล่งกักเก็บน้ำเพิ่มกว่า ๑,๑๓๘ ล้าน ลบ.ม. ส่งผลให้ประชาชน ๒,๒๗๔,๗๓๗ ครัวเรือนได้รับประโยชน์ อีกทั้งรัฐบาลยังได้เร่งพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่อีก ๓๘ โครงการ และมีแผนงานโครงการสำคัญ ตลอดจนการทำงานของภาครัฐเพื่อสนับสนุนโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำอีก ๕๒๖ โครงการ

๙. โครงการดัชนีชี้วัดการจัดการน้ำ (Water Management Index, WMI) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคม

สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำดัชนีชี้วัดการจัดการน้ำ(Water Management Index, WMI) ของประเทศไทย ในระดับพื้นที่ย่อย อำเภอ จังหวัด กลุ่มน้ำย่อย กลุ่มน้ำ ภายใต้โครงการระบบการจัดเก็บข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานระดับพื้นที่ เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนในกลุ่มน้ำทั่วประเทศ จำนวน ๒๕ กลุ่ม โดยใช้ดัชนีชี้วัดการจัดการน้ำ ๘ ด้าน หรือ ๘ มิติ ประกอบด้วย

มิติที่ ๑ ต้นทุนทรัพยากรน้ำ

มิติที่ ๒ การจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

มิติที่ ๓ ความมั่นคงของน้ำเพื่อการพัฒนา

มิติที่ ๔ ความสมดุลของน้ำต้นทุนและการใช้น้ำ

มิติที่ ๕ การจัดการคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมน้ำ

มิติที่ ๖ การจัดการภัยพิบัติที่เกิดจากน้ำ

มิติที่ ๗ การจัดการ และอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

มิติที่ ๘ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ๒๐ ปี และตอบสนองเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ความเป็นเอกภาพ และเกิดการบูรณาการในภาพรวมของประเทศ

๒.๕ งานวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ในงานศึกษานี้ นำงานวิชาการที่สำคัญ และมีเกี่ยวข้องกับแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำ ดังนี้

๑. การวิจัยและนวัตกรรมการพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ กรณี จังหวัดศรีสะเกษ โดย ดร.สัทธา พลนิลและคณะ (ปี ๒๕๖๔)

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ ข้อ คือ ๑) เพื่อสนับสนุนการจัดทำระบบข้อมูลความยากจนและติดตามการช่วยเหลือจังหวัดศรีสะเกษ ๒) เพื่อออกแบบกลไก กระบวนการวิจัยและเครื่องมือในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อสนับสนุนการทำงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดศรีสะเกษ ๓) เพื่อติดตาม วิเคราะห์ข้อมูลคนจนและหนุนเสริมกลไกพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดศรีสะเกษ ๔) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ระดับครัวเรือนและการทำงานเชิงพื้นที่แก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดศรีสะเกษและจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเชิงพื้นที่ คณะวิจัย ศึกษาตำบลนาร่อง ๓ ตำบล คือ ๑) ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล ๒) ตำบลหนองครก อำเภอเมือง และ ๓) ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์

ผลการวิเคราะห์ทุน ๕ ด้านของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ทุนทางการเงินอ่อนที่สุดค่าเฉลี่ยที่ ๒.๑๑ รองลงมาคือทุนทางสังคมค่าเฉลี่ยที่ ๒.๔๔ และทุนทางธรรมชาติ ๓.๐๑ ทุนมนุษย์ ๓.๐๘ โดยมีทุนทางกายภาพมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ๓.๕๕

สำหรับสาเหตุของทุนทางการเงินของจังหวัดศรีสะเกษที่อ่อนเนื่องจากสาเหตุปัจจัยใน ๓ ด้าน คือ

๑. คนจนในจังหวัดศรีสะเกษไม่มีงานทำที่จะสร้างรายได้ (ขาดอาชีพที่สร้างรายได้)
๒. ไม่สามารถทำการผลิตได้อย่างสมบูรณ์เนื่องจากขาดแคลนน้ำ
๓. ไม่สามารถออมเงินได้และมีภาระหนี้สิน

นอกจากนี้ จากข้อมูลพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีปัญหาต่างๆ ได้แก่ น้ำเข้าไม่ถึงแปลงที่ดินทำกิน น้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ดินไม่อุดมสมบูรณ์ส่งผลให้ทำการผลิตไม่ได้ อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ การเดินทางสัญจร

การวิจัยในครั้งนี้คณะวิจัย สามารถดำเนินการได้ตามแผนงาน ใน ๓ พื้นที่ ดังนี้

- ๑) ตำบลหนองแค อำเภอราชไศล ใช้ทุนทางมนุษย์ “การสร้างอาชีพเพื่อพัฒนาคนจน”
- ๒) ตำบลหนองครก อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ใช้ทุนทางเศรษฐกิจสร้างอาชีพและตลาดชุมชน โดยการส่งเสริมอาชีพ การเลี้ยงจิ้งหรีด สู่การเชื่อมโยงตลาดชุมชน
- ๓) ตำบลบึงมะลู ใช้ทุนมนุษย์และทุนทางเศรษฐกิจ ดำเนินการปลูกผักปลอดสารเคมีเพื่อเพิ่มรายได้

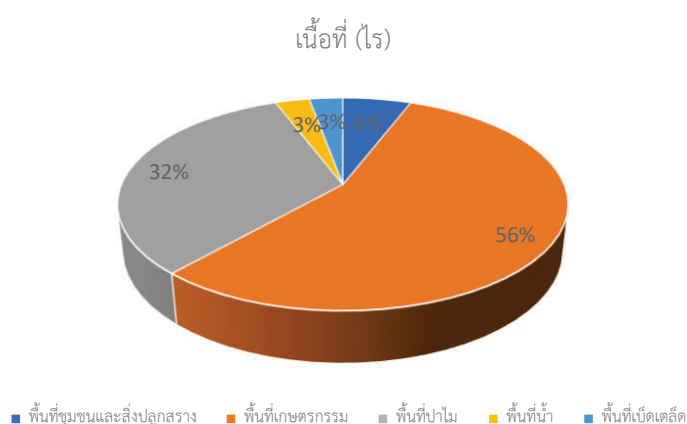
๒. ความยากจนและความเหลื่อมล้ำที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน

ที่ดินเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ และเป็นสินทรัพย์ประเภทหนึ่งที่คนในสังคมนิยมครอบครองเพื่อแสดงถึงฐานะและใช้ในการสะสมความมั่งคั่งและส่งต่อความมั่งคั่งนี้ไปสู่ลูกหลาน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีปัญหาในเรื่องที่ดินในหลายลักษณะ โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการถือครองที่ดินสูง และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น^๕ ที่ผ่านมามีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับที่ดินที่สำคัญ เช่น งานศึกษาของ ดวงมณี เลาวกุล (๒๕๕๖) ศิริพร สัจจามันท์ (๒๕๕๙) Attavanich, Chantararat and Sa-ngimnet (๒๐๑๘) อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ และคณะ (๒๕๖๑) สามารถสรุปได้ ๘ ประเด็น ดังนี้

๑) การใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน

ในประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินและการถือครองที่ดิน แบ่งตามจำนวนพื้นที่ ประเภทการใช้ที่ดิน และกิจกรรมการเพาะปลูก ดังนี้

จากข้อมูลการใช้ที่ดินที่รวบรวมโดยกรมพัฒนาที่ดิน พบว่าในปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ มีการใช้ที่ดินจำนวนทั้งสิ้น ๓๒๐.๖๙ ล้านไร่ ในจำนวนนี้เป็นการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจำนวนมากที่สุด จำนวน ๑๗๘.๗๓ ล้านไร่ (ร้อยละ ๕๖) รองลงมาคือพื้นที่ป่าไม้จำนวน ๑๐๔.๖๕ ล้านไร่ (ร้อยละ ๓๒) นอกจากนั้น เป็นการใช้ที่ดินสำหรับพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (ร้อยละ ๖) พื้นที่น้ำ (ร้อยละ ๓) และพื้นที่เบ็ดเตล็ด (ร้อยละ ๖) แสดงดังภาพที่ ๒-๓๗

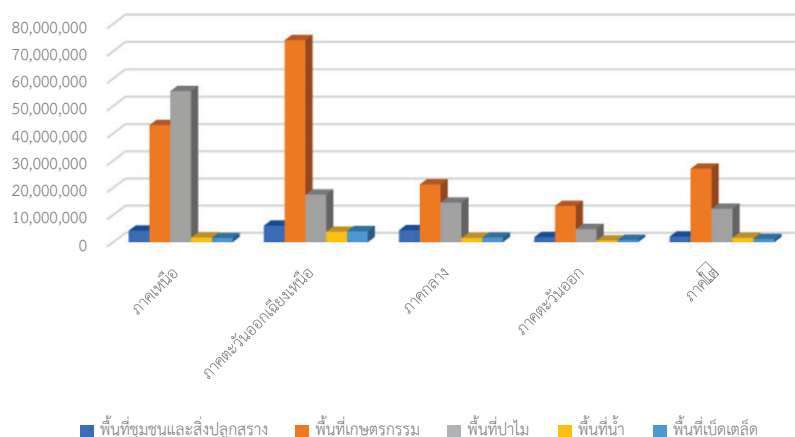

ภาพที่ ๒-๓๗ สัดส่วนการใช้ที่ดินของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๑

ที่มา ข้อมูลการใช้ที่ดินรายจังหวัดกรมพัฒนาที่ดิน ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ (กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๖๒)

เมื่อพิจารณาการใช้ที่ดินในภาคต่าง ๆ พบว่าภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่าไม้มากกว่าพื้นที่เกษตรกรรม และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่ใช้พื้นที่เกษตรกรรมสูงที่สุด (ภาพที่ ๒-๓๘)

^๕ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม (กขส.), รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๒, กันยายน ๒๕๖๓, หน้า ๖๘

ภาพที่ ๒-๓๘ เปรียบเทียบประเภทการใช้ที่ดินของภูมิภาค

ที่มา: ข้อมูลการใช้ที่ดินรายจังหวัดกรมพัฒนาที่ดิน ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ (กรมพัฒนาที่ดิน, ๒๕๖๒)

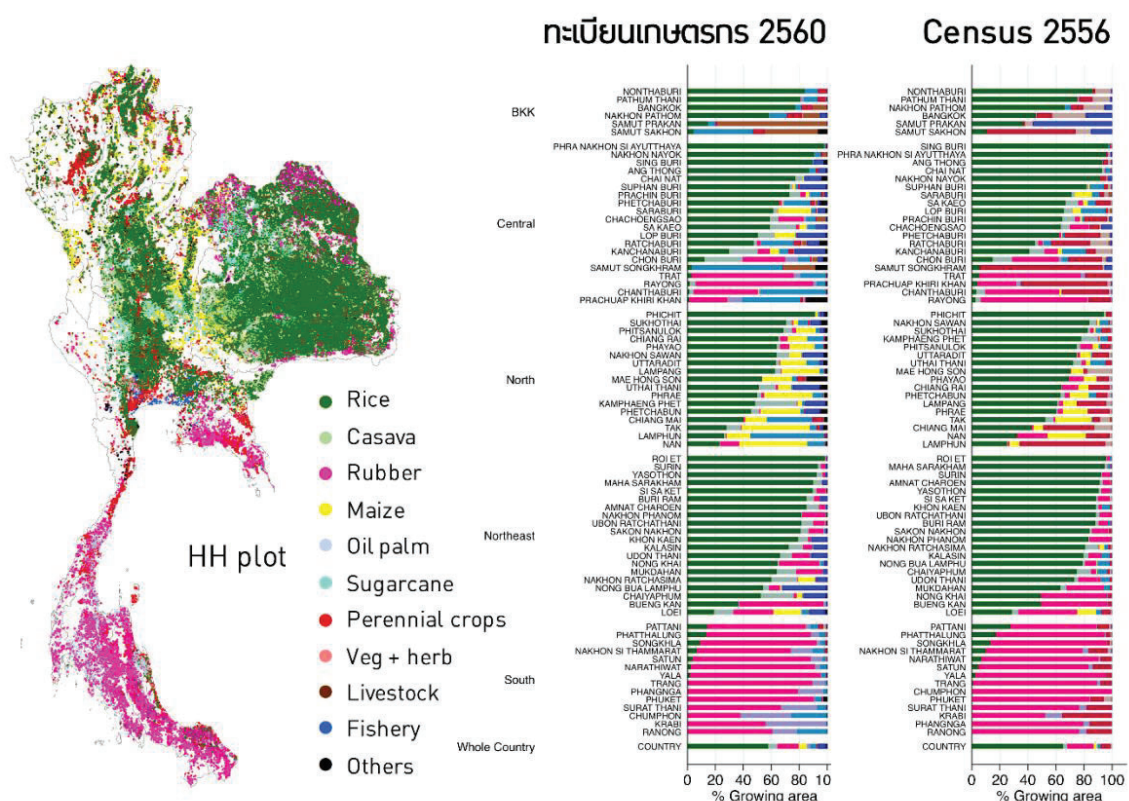
กิจกรรมทางการเกษตรของไทยมีความหลากหลายทั้งการปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ การประมง และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น จากการสำรวจข้อมูลทะเบียนเกษตรกร ปี ๒๕๖๐ ของ Attavanich, Chantararat and Sangimnet (๒๐๑๘) ภาพที่ ๒-๓๘ แสดงให้เห็นถึงการทำกิจกรรมทางการเกษตร ดังนี้

พื้นที่ที่ปลูกข้าว (จุดสีเขียว) ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง (กระจุกตัวอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) และภาคเหนือ (กระจายอยู่ทั่วพื้นที่)

พื้นที่ปลูกยางพารา (จุดสีชมพู) ปลูกอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ภาคตะวันออก และตอนบนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่ปลูกข้าวโพด (จุดสีเหลือง) พบว่าการปลูกอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคเหนือ

พื้นที่น้ำมีเพียงร้อยละ ๓ ของการใช้ที่ดินของทั้งประเทศเท่านั้น ดังนั้น กิจกรรมทางการเกษตรส่วนใหญ่ของประเทศจึงพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลัก รวมถึงการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพดินและน้ำในพื้นที่

ภาพที่ ๒-๓๙ พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางการเกษตร

ที่มา ทะเบียนเกษตรกร ๒๕๖๐ อ้างถึงใน Attavanich, Chantararat and Sa-ngimnet (๒๐๑๘)

๒) การถือครองที่ดินกับปัญหาความยากจน และเหลื่อมล้ำ

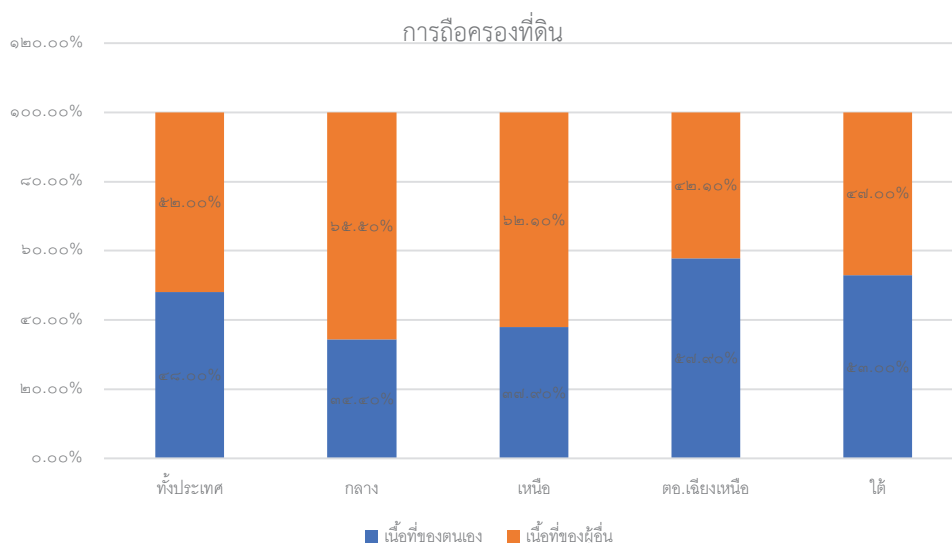
จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีปัญหาในเรื่องที่ดินในหลายลักษณะ โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการถือครองที่ดินสูง และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินในประเทศไทย มีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากคนที่มีฐานะยากจนนำที่ดินไปค้ำประกันสินเชื่อ และเมื่อไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้จึงสูญเสียที่ดินไปอยู่ในการครอบครองของกลุ่มนายทุน ที่ผ่านมามีงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานศึกษาของ ดวงมณี เลาวกุล (๒๕๕๖) พบว่า ประชากรร้อยละ ๕๐ ถือครองที่ดินเฉลี่ยน้อยกว่า ๑ ไร่ ขณะที่กลุ่มประชากรร้อยละ ๑๐ ที่มีการถือครองที่ดินสูงสุด (decile ๑๐) ถือครองที่ดินกว่าร้อยละ ๖๐ ของจำนวนที่ดินทั้งหมด ทำให้ความแตกต่างในการถือครองที่ดินของกลุ่มประชากรร้อยละ ๑๐ ที่ถือครองที่ดินสูงสุด (decile ๑๐) กับกลุ่มประชากรร้อยละ ๑๐ ที่ถือครองที่ดินต่ำสุด (decile ๑) แตกต่างกันถึง ๘๕๓.๖๔ เท่า สอดคล้องกับค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (GINI coefficient) ที่มีค่าสูงถึง ๐.๘๘๖ (ในปี ๒๕๕๕)

การศึกษาของกลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นรัฐไร้พรมแดน องค์กรพัฒนาเอกชน ทำการวิจัยและเก็บข้อมูลการถือครองเอกสารสิทธิ์จากสำนักเทคโนโลยีสารสนเทศ กรมที่ดิน พบว่า ๑๐ ตระกูลที่ครอบครองที่ดินมากที่สุดใน

ประเทศไทย ครอบครองที่ดินรวมกันจำนวน ๙๕๘,๔๐๐ ไร่ จากปริมาณที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ทั้งหมด ๑๒๘ ล้านไร่^๖

จากข้อมูลการถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตร ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ พบว่าในภาพรวมเกษตรกรทำการเกษตรในที่ดินของตนเองเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับในเนื้อที่ของผู้อื่น ทั้งนี้ เกษตรกรในภาคกลาง และภาคเหนือ ทำการเกษตรในที่ดินของผู้อื่นมากกว่าในเนื้อที่ของตนเอง ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ครึ่งเรือนเกษตรกรทำการเกษตรในที่ดินของตนเองในสัดส่วนที่สูงกว่า

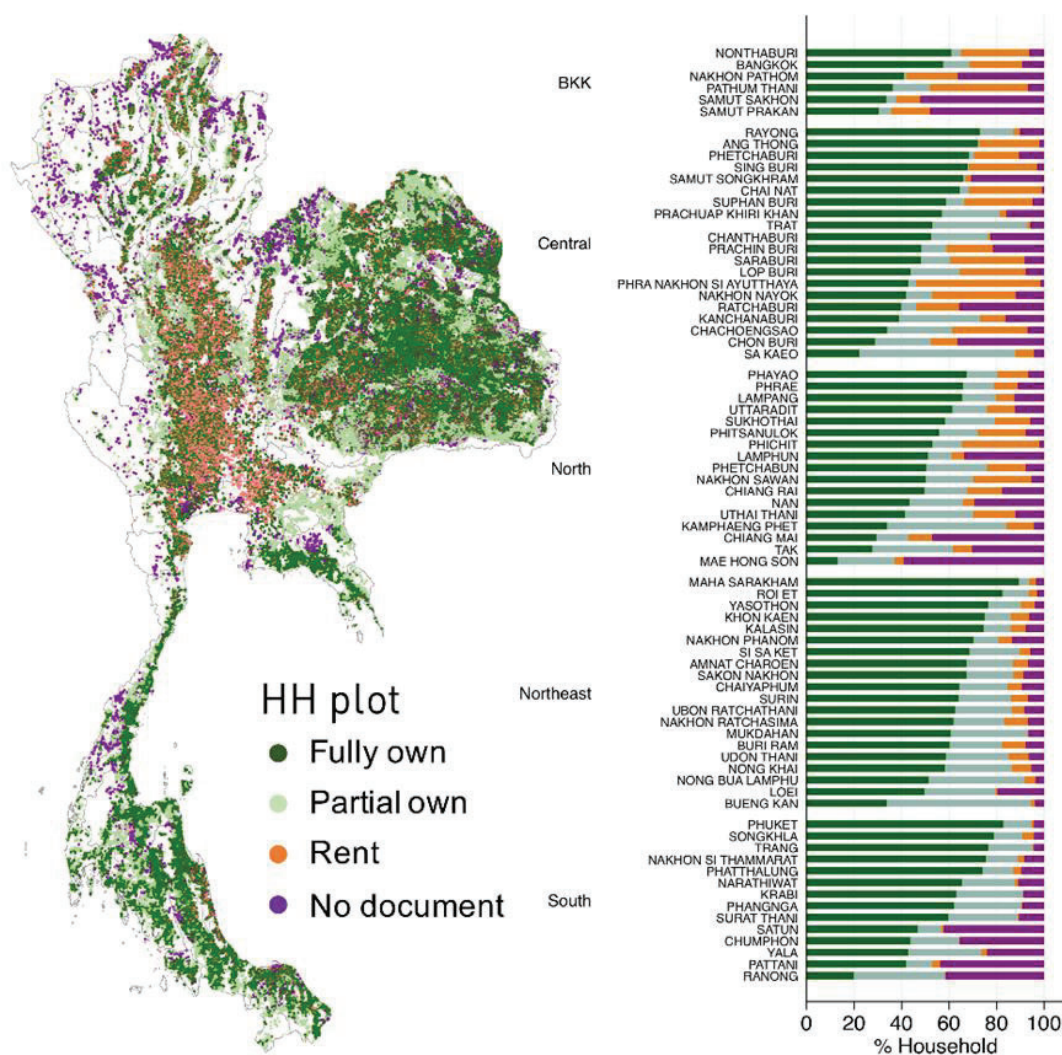

ภาพที่ ๒-๔๐ สัดส่วนการถือครองที่ดินของเกษตรกร จำแนกตามภาค ปี ๒๕๖๒

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากภาพที่ ๒-๔๐ แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกร ประมาณร้อยละ ๕๙.๘ ทำการเกษตรในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ขณะที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทำกินจะมีสัดส่วนสูงในภาคกลาง ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์กระจายอยู่ในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะในเขตพื้นที่สูงและพื้นที่ป่า ทั้งนี้ เกษตรกรที่ร่ำรวย ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินมากกว่าเกษตรกรยากจน สำหรับเกษตรกรที่ยากจนที่ทำเกษตรในที่ดินของรัฐที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ เกษตรกรย่อมไม่สามารถขอสินเชื่อเพื่อหาแหล่งเงินทุนสำหรับทำการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ และอาจเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการที่จะยกระดับการทำการเกษตรให้ดีขึ้น

^๖ เอกสารสิทธิ์ที่ดินในไทย ณ กันยายน ๒๕๖๑ รวม ๑๒๘ ล้านไร่ ประกอบด้วย โฉนด ๑๐๓ ล้านไร่ น.ส.๓ก ๑๔.๕๓ ล้านไร่ น.ส.๓ ๙.๒๗ ล้านไร่ และ ใบจอง ๑.๓๙ ล้านไร่ (กรมที่ดิน, ๒๕๖๑)

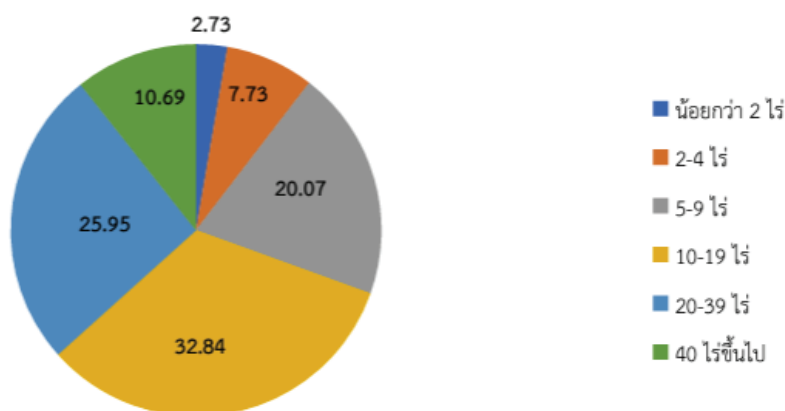
ภาพที่ ๒- ๔๑ การถือครองที่ดินของเกษตรกร ปี พ.ศ. ๒๕๖๐

ที่มา: ทะเบียนเกษตรกร ๒๕๖๐ อ้างถึงใน Attavanich, Chantararat and Sa-ngimnet (๒๐๑๘)

๓) การกระจายการถือครองที่ดิน

หากพิจารณาการกระจายการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๓๒.๘๔) ถือครองที่ดินจำนวน ๑๐ - ๑๙ ไร่ รองลงมา ร้อยละ ๒๕.๙๕ ถือครองที่ดินจำนวน ๒๐ - ๓๙ ไร่ และมีเกษตรกรร้อยละ ๑๐ ที่ถือครองที่ดินแปลงใหญ่ (มากกว่า ๔๐ ไร่) นอกจากนี้ยังมีลูกจ้างภาคเกษตรที่ไม่เป็นเจ้าของที่ดินและไม่ได้เช่าที่ดินอีกร้อยละ ๐.๘๕ ของผู้ทำงานในภาคเกษตรทั้งหมด ซึ่งในจำนวนนี้เป็นคน

จนและกลุ่มเปราะบาง (bottom ๔๐) กว่าร้อยละ ๖๘ ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดิน เกษตรกรยากจนไม่สามารถเข้าถึงที่ดินได้^๗

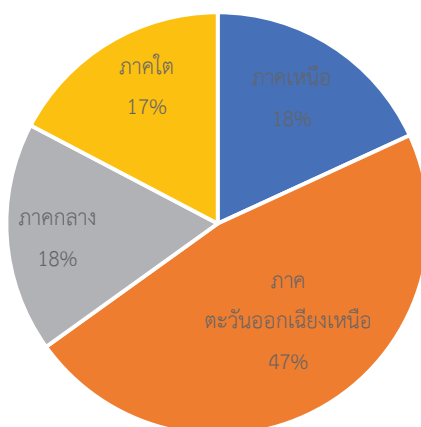
ภาพที่ ๒- ๔๒ สัดส่วนการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง ปี ๒๕๖๒

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

๔) การไร้ที่ดินทำกิน

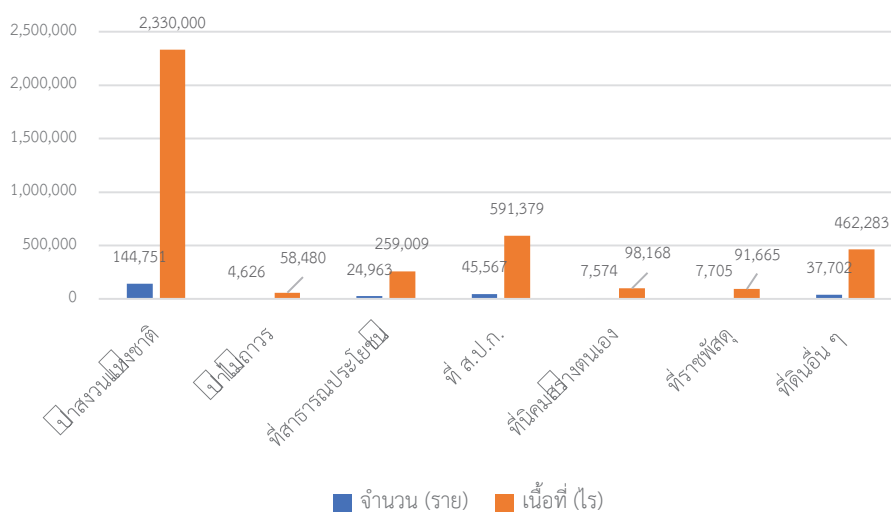
ข้อมูลจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีผู้มาขึ้นทะเบียนไร้ที่ดินทำกินในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑ รวม ๘๒๓,๙๓๖ ราย โดยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด จำนวน ๓๘๖,๘๓๘ ราย คิดเป็นร้อยละ ๔๗ ของผู้มาขึ้นทะเบียนทั้งหมด ตามภาพที่ ๒- ๔๓

^๗ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ก้นยายน ๒๕๖๓), หน้า ๖๘

ภาพที่ ๒-๔๓ จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนไร้ที่ดินทำกิน ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑
ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๒

ข้อมูลของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรแห่งชาติและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ พบว่ามีผู้ลงทะเบียนผู้ไม่มีเอกสารสิทธิและต้องการถือครองที่ดินของรัฐจำนวนมากถึง ๔,๐๐๐,๗๔๒ ราย แยกเป็นที่ดินประเภทต่าง ๆ ดังภาพที่ ๒- ๔๔

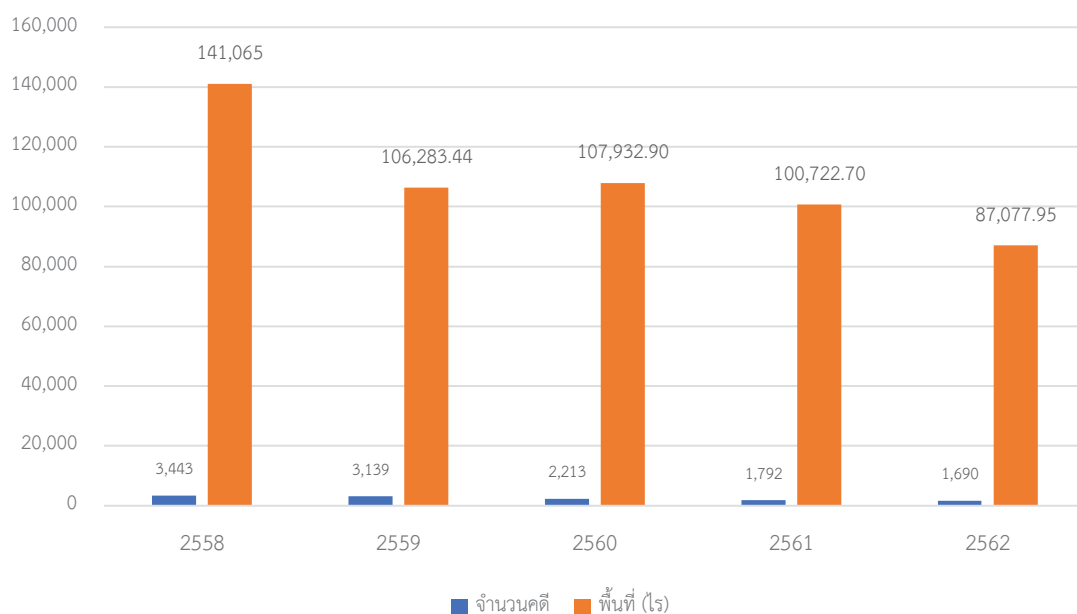
ภาพที่ ๒- ๔๔ ข้อมูลผู้ลงทะเบียนผู้ไม่มีเอกสารสิทธิและต้องการถือครองที่ดินของรัฐ
ที่มา สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรแห่งชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๑

๕) การบุกรุกที่ดินของรัฐ

ปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐของไทย เกิดจากสาเหตุที่หลากหลาย เช่น การบุกรุกโดยประชาชนที่ยากไร้เพื่อเข้าอยู่อาศัยและทำประโยชน์ การบุกรุกโดยกลุ่มนายทุนหรือผู้มีอิทธิพล นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มชุมชนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและทำประโยชน์ในที่ดินอยู่ก่อนแล้วแต่ที่ดินถูกประกาศเป็นเขตที่ดินของรัฐทับที่ดินของประชาชน เป็นต้น

จากข้อมูลการกระจายการถือครองที่ดิน ชี้ให้เห็นว่าที่ดินส่วนใหญ่ถูกครอบครองโดยคนกลุ่มน้อยซึ่งมีฐานะร่ำรวย ทำให้ประชาชนและเกษตรกรซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ จึงอาจเป็นแรงกดดันและแรงจูงใจประการหนึ่งที่ทำให้คนที่ไม่มีที่ดินทำกินและอยู่อาศัยตัดสินใจเข้าทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐประเภทต่าง ๆ

จากข้อมูลของกรมป่าไม้ระบุว่าในปี ๒๕๖๒ มีพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกทำลาย จำนวน ๘๗,๐๗๗.๙๕ ไร่ มีคดีบุกรุกทำลายป่าจำนวน ๑,๖๙๐ คดี ตามภาพที่ ๒- ๔๕ แต่ข้อมูลของกรมป่าไม้ไม่ได้จำแนกว่าผู้ที่ถูกดำเนินคดีเป็นนายทุนหรือประชาชนที่ยากจนจำนวนกี่ราย ซึ่งหากผู้ดำเนินคดีเป็นประชาชนผู้ยากไร้เมื่อถูกดำเนินคดีและครอบครัวจะถูกผลักดันออกจากพื้นที่ทำให้เป็นคนไร้ที่ดินซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้น

ภาพที่ ๒- ๔๕ พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลาย
ที่มา สำนักป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า กรมป่าไม้, ๒๕๖๒

๖) การจัดที่ดินแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์

นโยบายการจัดที่ดินแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ เป็นนโยบายของรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาการไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาความยากจนของเกษตรกร รวมทั้งป้องกันการโอนเปลี่ยนมือที่ดินที่ได้รับอนุญาตและการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติม การดำเนินนโยบายในปัจจุบันอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยที่ดินที่จะนำมาจัดได้แก่ ที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่ป่าชายเลน พื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร ที่ดินสาธารณประโยชน์ ที่ราชพัสดุ และพื้นที่นิคมสร้างตนเอง

พื้นเป้าหมายในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓ มีจำนวน ๙๑๙ พื้นที่ ๗๐ จังหวัด (จังหวัดที่ไม่มีการดำเนินการ ได้แก่ จังหวัดนครนายก นครปฐม ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี และกรุงเทพมหานคร) เนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๒,๙๙๒ ไร่ ๓ งาน ๔๙.๗๐ ตารางวา ดังแสดงในตารางที่ ๒.๑๑

ตาราง ๒.๑๑ พื้นเป้าหมายในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓

ชนิดที่ดิน	เป้าหมาย ปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓		
	พื้นที่	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่-งาน-ตารางวา)
ป่าสงวนแห่งชาติ	๓๒๑	๖๒	๑,๔๕๘,๔๕๘-๓-๙๒.๘๕
ที่ราชพัสดุ	๔๕๘	๒๒	๒๓,๓๓๙-๓-๕๖.๒๐
ที่สาธารณประโยชน์	๗๓	๑๖	๗๔,๘๖๕-๑-๒๐
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	๒๙	๑๒	๑๐,๘๐๒-๓-๒๖.๗๐
ป่าชายเลน	๗	๖	๖,๘๖๔-๐-๔๘
นิคมสร้างตนเอง	๓๑	๒๖	๘,๖๖๑-๓-๐๕.๙๕
รวม	๙๑๙	๗๐	๑,๕๘๒,๙๙๒-๓-๔๙.๗๐

ที่มา เอกสารนำเสนอของผู้ตรวจราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นายพุฒิพงศ์ สุรพฤกษ์) ในการสัมมนาเพื่อขับเคลื่อนการตรวจราชการแบบบูรณาการของผู้ตรวจราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

จากข้อมูลและแนวทางการตรวจราชการแบบบูรณาการในภาพรวมของผู้ตรวจราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓^๔ ในช่วงปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๒ มีการจัดที่ดินแล้วจำนวน ๑,๕๙๘,๖๕๐ ไร่ ๘๐.๐๕ ตารางวา จำนวนออกหนังสืออนุญาตทั้งสิ้น ๒๔๑ ฉบับ โดยจัดที่ดินให้ประชาชนจำนวน ๔๔,๕๒๗ ราย ๕๗,๑๔๙ แปลง ดังตารางที่ ๒.๑๒

ตารางที่ ๒.๑๒ ข้อมูลการดำเนินงานจัดที่ดินให้กับชุมชนตามนโยบาย คทช. ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๒

ชนิดที่ดิน	จำนวนพื้นที่			จำนวนออกหนังสืออนุญาต	การจัดคน	
	ไร่	งาน	วา		จำนวนราย	จำนวนแปลง
ป่าสงวนแห่งชาติ	๑,๔๗๖,๒๓๘	๒	๖๐.๘๕	๑๓๒	๓๗,๗๓๔	๔๗,๖๐๕
ที่ราชพัสดุ	๖,๘๒๒	๑	๙๔	๒	๑,๐๖๔	๒,๐๑๙
ที่สาธารณประโยชน์	๑๐,๗๔๔	๒	๑	๑๑	๒,๔๕๐	๓,๐๒๓
พื้นที่ปฏิรูปที่ดิน	๗๓,๐๒๔	๒	๙๒	๒๐	๒,๐๑๕	๓,๒๐๕
ป่าชายเลน	๒๓,๓๕๓	๐	๔๗.๒	๕๔	๙๑๔	๙๕๔
นิคมสร้างตนเอง	๘,๔๖๖	๒	๘๕	๒๒	๓๕๐	๓๔๓
รวม	๑,๕๙๘,๖๕๐	๐	๘๐.๐๕	๒๔๑	๔๔,๕๒๗	๕๗,๑๔๙

ที่มา เอกสารพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินงานจัดที่ดินให้กับชุมชนตามนโยบาย คทช. ณ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๓

จากการศึกษาของอิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ และคณะ (มิถุนายน ๒๕๖๑) ในโครงการศึกษาแนวทางการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน ชี้ให้เห็นถึงประเด็นการจัดที่ดินกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน เช่น การได้รับอนุญาตให้ทำประโยชน์ในที่ดินตามกฎหมายที่ดูแลที่ดินของรัฐจะรักษาที่ดินให้เป็นที่ดินของรัฐได้ตลอดไป แต่ก็มีข้อเสียในแง่ของการหาสินเชื่อ เพราะที่ดินไม่สามารถใช้เป็นหลักประกันเงินกู้ได้ ในขณะที่การประกอบเกษตรกรรมนั้นให้ผลตอบแทนต่ำและมีความเสี่ยงสูงมากโดยเฉพาะจากตัวแปรที่ไม่สามารถจะควบคุมได้ ๒ ตัวแปร คือ การเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศ และการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดของพืชที่ผลิต ในทางตรงกันข้ามสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มที่ค่อนข้างที่จะแน่นอนคือ การเพิ่มขึ้นของราคาของปัจจัยการผลิต

^๔ เอกสารพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินการจัดที่ดินให้กับชุมชน นโยบาย คทช. ณ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๓ (ฉบับเต็ม) อ้างใน เอกสาร ๗ ของข้อมูลและแนวทางการตรวจราชการแบบบูรณาการในภาพรวมของผู้ตรวจราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ประเด็นนโยบายสำคัญ: การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักตรวจราชการ

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่จึงมีฐานะยากจน^๙ การจัดที่ดินให้กับเกษตรกรและผู้ยากจนเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถให้ผู้ได้รับการจัดที่ดินเหล่านั้นหลุดพ้นจากความยากจน เพราะรายได้ของเกษตรกรทั่วไปจากการเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ จึงต้องสนับสนุนหลังการจัดที่ดิน ด้วยโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งน้ำ ทางลำเลียง รวมทั้งปัจจัยและเทคโนโลยีการผลิต สินเชื่อเพื่อการผลิตและการบริโภค ตลอดจนตลาดผลผลิตเกษตรกรรมที่จะสนับสนุนให้การแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรลุเป้าหมาย นอกจากนั้น ควรเตรียมการด้านอาชีพเสริมหรืออนุญาตให้ใช้ที่ดินส่วนหนึ่งประกอบอาชีพนอกเหนือจากการเกษตร นอกจากจะทำให้เกิดความร่อกว้างแหว่งที่ดินแล้วยังจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับผู้ได้รับการจัดที่ดินอีกทางหนึ่ง สัดส่วนของการใช้ที่ดินเท่าใดจึงจะเหมาะสมและถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายคงต้องศึกษาสภาพของที่ดินและเศรษฐกิจสังคมในแต่ละท้องที่ซึ่งแตกต่างกันไป^{๑๐}

๗) การจัดการปัญหาประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ และ ๒

ในการประชุมคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ ครั้งที่ ๒/๒๕๖๑ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๑ ได้เห็นชอบกรอบมาตรการแก้ไขปัญหการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ (ทุกประเภท) เพื่อกำหนดให้มีการเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหที่ดินที่มีราษฎรถือครองในเขตพื้นที่ป่าไม้ ในส่วนที่ไม่ได้ดำเนินการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาลตามที่นำเสนอโดยคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน โดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้นำเสนอกรอบมาตรการดังกล่าวให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ เห็นชอบในหลักการกรอบมาตรการแก้ไขปัญหการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ (ทุกประเภท) ตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ

กรอบมาตรการดังกล่าวกำหนดมาตรการสำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ และ ๒ แบ่งเป็น ๒ กรณี ได้แก่

กรณีที่ ๑ ชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ หรือ ๒ ก่อนมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ ให้จัดระเบียบการใช้ที่ดินทำกิน และรับรองการอยู่อาศัยทำกินในลักษณะแปลงรวม กำกับควบคุมการใช้ที่ดินและป่าไม้ภายใต้การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ห้ามบุกรุกและขยายพื้นที่ พื้นฟูสภาพป่าในรูปแบบการมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่า ๓ อย่าง ร้อยละ ๒๐ ของพื้นที่ และการใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ ควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดการชะล้างพังทลาย

กรณีที่ ๒ ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ หรือ ๒ หลังมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ และต้องปฏิบัติตามคำสั่ง คพช. ที่ ๖๖/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗ ให้วางแผนร่วมกับราษฎรและกรรมการหมู่บ้านประชาคม ออกแบบ คัดเลือกพันธุ์ไม้ตามแนวพระราชดำริปลูกป่า ๓ อย่าง

^๙ อธิพิณ ศรีเสาวลักษณ์ และคณะ, ศึกษาแนวทางการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน ๒๕๖๑, หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

^{๑๐} อ้างแล้วข้างบนนี้, หน้า ๑๒๑

เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า โดยกรมป่าไม้จัดหาพันธุ์ไม้และให้ราษฎรเป็นผู้ดูแลต้นไม้ที่ปลูก และราษฎรใช้ประโยชน์ที่ดินในระหว่างแถวของต้นไม้ได้โดยราษฎรจะได้รับประโยชน์จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไม้ที่ปลูกและพืชพื้นล่างด้วย^{๑๑}

๘) การเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สภาพการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในสังคมปัจจุบัน คือ ที่ดินจำนวนมากกระจุกตัวอยู่ในมือของนักค้าที่ดิน ที่ดินถูกรอครอบครองโดยคนในเมืองที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์โดยตรง ครอบครองไว้เพื่อเป็นการเก็งกำไรในวันข้างหน้า ที่ดินส่วนหนึ่งจึงถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าไม่มีใครใช้ประโยชน์ ข้อมูลจากมูลนิธิสถาบันที่ดิน เมื่อปี ๒๕๔๔ พบว่ามีที่ดินที่ใช้ประโยชน์ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ประมาณร้อยละ ๑๑ ถึงร้อยละ ๑๘ ของพื้นที่ประเทศ มีการใช้ประโยชน์น้อยและบางแปลงก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์เลย ในขณะที่เกษตรกรส่วนหนึ่งไร้ที่ทำกิน ข้อมูลจากการวิจัยของทุกสถาบันชี้ให้เห็นทุกครั้งว่า ปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญสำหรับเกษตรกรผู้ยากจนในสังคมไทย^{๑๒} จากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี ๒๕๖๑ เนื้อที่เกษตรกรรมทั้งหมดจำนวน ๑๔๙,๒๔๔,๒๗๔ ไร่ เป็นเนื้อที่ที่เกษตรกรถือครองที่ดินของตนเองจำนวน ๗๑,๕๘๗,๐๓๙ ไร่ นอกนั้นเป็นเนื้อที่ของคนอื่น ๗๗,๖๕๗,๒๓๕ ไร่ แบ่งเป็น เช่าที่ดินผู้อื่น ๒๙,๒๒๔,๕๑๓ ไร่ รับจ้างนอกรับขายฝาก ได้ทำฟรี ๔๘,๔๓๒,๗๒๒ ไร่

พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๒๔ ควบคุมระยะเวลาการเช่าให้มีกำหนดคราวละไม่น้อยกว่า ๖ ปี ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย หากมีสัญญาเช่าอาจกำหนดน้อยกว่า ๖ ปี ได้ แต่ต้องไม่น้อยกว่า ๒ ปี โดยผู้เช่าจะได้รับการคุ้มครองด้านระยะเวลาการเช่าไม่ว่าจะมีหลักฐานเป็นหนังสือหรือไม่ก็ตาม ระยะเวลาเช่า ๖ ปีนี้ นับเป็นสัญญาการเช่าระยะสั้นเมื่อเปรียบเทียบกับบางประเทศ เช่น ประเทศฝรั่งเศสที่มีระยะเวลาเช่า ๙ ปี ในขณะที่เดียวกันควบคุมระยะเวลาการเช่าขั้นต่ำ ๖ ปีของประเทศไทยกลับค่อนข้างยาว หากเปรียบเทียบกับประเทศฟินแลนด์และประเทศสเปน ที่มีระยะเวลา ๕ ปี หรือในกรณีของประเทศอังกฤษที่มีได้กำหนดระยะเวลา โดยให้เป็นไปตามความสมัครใจของคู่สัญญา^{๑๓}

โครงการศึกษาสภาพการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในประเทศไทย (ศิริพร สัจจานันท์ ๒๕๕๙) ศึกษาในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา ๔ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ สุพรรณบุรี นครราชสีมา และกาญจนบุรี เกษตรกรในทุกจังหวัดตั้งแต่ร้อยละ ๘๖-๙๕ ของเกษตรกรทั้งหมดมีภาวะหนี้สิน วัตถุประสงค์หลักในการกู้เงินของเกษตรกรในทุกจังหวัดที่เป็นพื้นที่ศึกษาพบว่าเกือบทั้งหมดตั้งแต่ร้อยละ ๘๕ -๙๑ เป็นการกู้เพื่อการลงทุนทางการเกษตรอีกประมาณร้อยละ ๔ - ๖ เป็นการกู้ยืมมาเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองและที่ดินเป็นของตนเองบวกกับการเช่าบางส่วน โดยเกษตรกรที่เช่าที่ดินเพียงอย่างเดียวมีสัดส่วนน้อยกว่า จำนวนพื้นที่ที่

^{๑๑} กรมป่าไม้, แนวทางการดำเนินงานตามกรอบมาตรการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, เมษายน ๒๕๖๒, หน้า

^{๑๒} คัดจากบางตอนของ กรมชลประทาน, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524, กุมภาพันธ์ 2556

^{๑๓} กรมชลประทาน, อ้างแล้ว

เกษตรกรเช่าทำกิน พบว่าส่วนใหญ่มีขนาด ๑ - ๒๐ ไร่ โดยสัดส่วนของเกษตรกรที่เช่าที่ดินสัดส่วนร้อยละ ๖๐.๘-๙๒.๒ รองลงมาเป็นการเช่าในพื้นที่ดินขนาดกลาง ๒๑ - ๔๐ ไร่ สัดส่วนร้อยละ ๗.๘ - ๑๗ และไม่มีเกษตรกรในจังหวัดใดที่เช่าที่ดินขนาดใหญ่เกินกว่า ๘๐ ไร่ ยกเว้นในจังหวัดกาญจนบุรีสัดส่วนร้อยละ ๙ จากการเก็บข้อมูลพืชเกษตรหลัก ได้แก่ ข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง ในจังหวัดที่มีพื้นที่การเช่าสูงใน ๔ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ สุพรรณบุรี นครราชสีมา และกาญจนบุรี พบว่า เกษตรกรที่เช่าที่ดินทำกินอย่างเดียวมีสัดส่วนค่อนข้างน้อยในแต่ละพื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ มีสัดส่วนร้อยละ ๒๑.๖ จังหวัดสุพรรณบุรี ร้อยละ ๒๗.๒ จังหวัดนครราชสีมา ร้อยละ ๘.๒ และจังหวัดกาญจนบุรี ร้อยละ ๑๔.๔ ของจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ในขณะที่สัดส่วนของเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองและเช่าด้วยมีสัดส่วนที่สูงกว่า คือ จังหวัดนครสวรรค์ สัดส่วนร้อยละ ๖๙.๒ สุพรรณบุรี ร้อยละ ๖๖ นครราชสีมา ร้อยละ ๘๗.๕ และกาญจนบุรี ร้อยละ ๘๔.๑ ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีที่ดินทำกินอยู่และมีการเช่าเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจากเหตุผลที่สำคัญที่สุดในการเช่าที่ดินก็พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการขยายพื้นที่ทำการเกษตร อีกทั้งการเช่าที่ดินส่วนใหญ่เป็นการเช่าในระหว่างญาติและคนรู้จักกันเป็นส่วนใหญ่ และไม่พบข้อมูลที่แสดงถึงการขูดรีดของผู้ให้เช่าต่อผู้เช่า ไม่ว่าจะเป็นการทำสัญญาหรือไม่ก็ตาม อีกทั้งผู้เช่าที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีน้อยมากที่ประสบปัญหากับผู้ให้เช่ามีเพียงร้อยละ ๑ - ๓ เท่านั้น จึงไม่อาจจะกล่าวได้ชัดเจนว่าการเช่าจะเป็นตัวแปรที่ส่งผลให้ผลิตภาพหรือการลงทุนในปัจจุบันการผลิตของเกษตรกรผู้เช่าที่ดินมีต่ำกว่าเจ้าของที่ดิน การเช่าหรือการเป็นเจ้าของที่ดินนี้จึงไม่น่าจะเป็นประเด็นที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตการเกษตรมากนัก

จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้วิธีการจับคู่โดยพิจารณาค่าคะแนนความน่าจะเป็น (Propensity Score Matching, PSM) พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. เกษตรกรที่ทำการเกษตรมานานหรือมีประสบการณ์มากมีแนวโน้มจะเป็นเจ้าของที่ดินมากกว่าเกษตรกรที่เพิ่งเริ่มทำการเกษตรมาไม่นานนัก ซึ่งอภิปรายผลได้ว่า เมื่อเกษตรกรทำอาชีพนี้มาเป็นเวลานาน ส่วนใหญ่ก็สามารถมีรายได้ที่เพียงพอที่จะสามารถจัดหาที่ดินเป็นของตนเองได้ ดังนั้น การเช่าส่วนหนึ่งก็เป็นเส้นทางที่นำไปสู่การเป็นเจ้าของที่ดินในอนาคตหากเกษตรกรมีประสบการณ์ทำอาชีพนี้เป็นเวลานานขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในต่างประเทศ พบว่าการเช่าที่ดินนับว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อผู้เช่าที่สามารถก้าวไปสู่การเป็นเจ้าของที่ดินได้ในที่สุด

๒. เกษตรกรผู้เช่ามีแนวโน้มมีหนี้สินมากกว่าเกษตรกรเจ้าของที่ดิน ซึ่งอภิปรายผลได้ว่า โดยทั่วไปแล้วผู้เช่าก็จะมีเงินทุนในการลงทุนการเกษตรน้อยกว่าเจ้าของที่ดิน จึงมีแนวโน้มที่มีหนี้สินมากกว่า และสำหรับสินค้าข้าวพบว่าเกษตรกรที่เป็นผู้เช่ามีแนวโน้มจะขายสินค้าได้ในราคาที่ต่ำกว่าเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งส่วนหนึ่งอภิปรายได้ว่าเกิดจากความต้องการรีบขายทันที เมื่อผลผลิตข้าวเก็บเกี่ยวเสร็จ ซึ่งเป็นช่วงที่อุปทานข้าวออกสู่ตลาดพร้อม ๆ กันเป็นจำนวนมาก ราคาจึงมีแนวโน้มต่ำกว่าในช่วงนั้น ในขณะที่เจ้าของที่ดินที่มีศักยภาพด้วยเงินทุนเพียงพอที่จะเก็บข้าว ไร่ขายในช่วงเวลาที่ราคาสูงขึ้นได้

๓. ความยากจนและความเหลื่อมล้ำที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนเป็นประเด็นสำคัญ จากการประชุมเชิงนโยบายเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายด้านน้ำภายใต้วาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ ที่กรุงบอนน์ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในการประชุมมีสาระสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ใช้เร่งรัดการขับเคลื่อนเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ ๖ (SDGs 6) สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน มีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

ที่ผ่านมา มีงานศึกษาเกี่ยวกับการ การบริหารจัดการน้ำที่สำคัญ ได้แก่

๑) โครงการการวิจัยเพื่อการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการจัดการน้ำ (Spearhead Research on Water Management)

แผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการน้ำ มีพื้นที่ศึกษาในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ส่งผลต่อภาคเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นผลสำเร็จของการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ ในโครงการนี้ แบ่งการทำงานเป็น ๓ ระยะในเวลา ๓ ปี ดังนี้

แนวทางการทำวิจัยในปีที่ ๑ เป็นการวิจัยพัฒนาต้นแบบ prototype)

ปีที่ ๒ เป็นการประยุกต์ใช้ (application) ร่วมกับหน่วยงานปฏิบัติ และการวิจัยเพิ่ม

ปีที่ ๓ เป็นการวิจัยเสริมพร้อมการถ่ายทอด (transfer) ผลงานวิจัยให้กับหน่วยงานปฏิบัติ

โครงการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการบรรลุเป้าหมาย ๓ ประการ ได้แก่

๑) อัตราการใช้น้ำภาคการณในพื้นที่ EEC ลดลงร้อยละ ๑๕ เทียบกับข้อมูลคาดการณ์ความ ต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ EEC (ค่าเฉลี่ยบนฐานโรงงานน้ำร่อง)

๒) ค่าเฉลี่ยการสูญเสียน้ำจากระบบส่งน้ำ (ในภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคครัวเรือน) ในกลุ่มพื้นที่ภาคกลางตอนบน ลดลงร้อยละ ๑๕ จากอัตราปัจจุบัน (ค่าเฉลี่ยบนฐานการจำลอง)

๓) ประสิทธิภาพการปล่อยน้ำต้นทุนจากเขื่อนในเขตพื้นที่ภาคกลางตอนบนใต้พื้นที่เขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๖๕ เป็นร้อยละ ๘๕ (ค่าเฉลี่ยบนฐานการจำลอง)

๒. โครงการ การพัฒนาศักยภาพของประเทศไทยต่อการรับรู้ ปรับตัว และฟื้นคืนกลับจากภัยแล้งด้านการเกษตร (Strengthening Thailand's agricultural drought resilience: STAR)

โครงการนี้ศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำปิง วิธีการศึกษาคือลงสำรวจพื้นที่แล้งซ้ำซากใน ๔ จังหวัด สัมภาษณ์เกษตรกรจำนวน ๑๘๐ คน และจัดสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลด้านดัชนีภัยแล้ง การสื่อสาร ผลกระทบและการปรับตัวของเกษตรกร

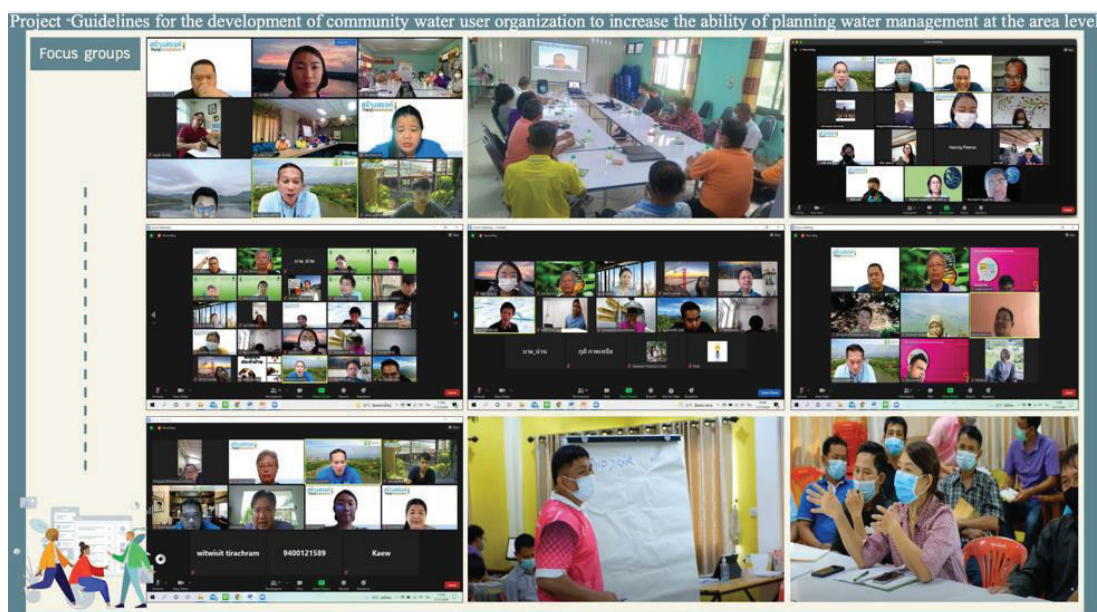
ผลการศึกษารูป ดังนี้

- เกษตรกรที่ได้รับข้อมูลคำแนะนำการปรับตัวเมื่อเกิดภัยแล้งและดำเนินการบางอย่างเพื่อปรับตัวก็มีระดับการศึกษาสูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ดำเนินการปรับตัว

- เกษตรกรที่เคยดำเนินมาตรการปรับตัวหลายครั้งในอดีตที่ผ่านมามักเป็นเกษตรกรอายุน้อย (๒๐ -๓๙ ปี) และทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่ต่ำ
- สัดส่วนของเกษตรกรที่ดำเนินมาตรการปรับตัวบางอย่างตามคำแนะนำที่ได้รับ และจำนวนครั้งของมาตรการปรับตัวที่ดำเนินการในอดีตทั้งหมดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในแต่ละหมู่บ้าน แต่ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในแต่ละจังหวัด
- เกษตรกรที่เปลี่ยนแปลงและดำเนินการมาตรการปรับตัวมากกว่าเกษตรกรอื่น เป็นเกษตรกรที่มีความเป็นศูนย์กลาง (Centrality) สูงกว่าในเครือข่ายทางสังคม มักให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นในเครือข่าย และมักอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับคนในเครือข่ายมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัว
- เกษตรกรที่สร้างเครือข่ายกับเกษตรกรอื่นมากกว่า (ได้รับหรือให้คำแนะนำกับเกษตรกรอื่น) จะดำเนินมาตรการปรับตัวมากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีการสร้างเครือข่าย
- ประกาศหมู่บ้านและข้อมูลจากแหล่งระดับประเทศนับว่าเป็นข้อมูลที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งนี้ ผลที่ได้ี้มาจากกลุ่มย่อยของตัวอย่างซึ่งมีขนาดเล็ก ดังนั้น การอนุมานเชิงสถิตินี้อาจไม่มีความหมายอย่างมีนัยสำคัญ

๒) โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนด้วยเกณฑ์ SDGs

โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนด้วยเกณฑ์ SDGs โดย ผศ.ดร.ปิยธิดา เรืองรัมย์ และศิษย์พัฒน มณีขำ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถของกลุ่มผู้ใช้น้ำโดยดำเนินการจัด focus group ใน ๓๓ ตำบล ใน ๑๕ จังหวัด เพื่อประเมินขีดความสามารถของการจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน ทั้งนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินขีดความสามารถและดัชนีการจัดการน้ำ (WMI Index) จาก NSO และ ตรวจสอบความเชื่อมโยงกับ SDG ๖.๕.๑ เพื่อส่งเสริมการจัดการน้ำในชุมชนให้มากขึ้นในอนาคต

ภาพที่ ๒- ๔๖ โครงการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนด้วยเกณฑ์ SDGs
ที่มา: THA 2022 International Conference Friday 28 January 2022

**๓) โครงการการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้น้ำในระดับท้องถิ่นด้วยกระบวนการฝึกอบรม -
กรณีศึกษาพื้นที่โครงการชลประทานทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร**

โครงการการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้น้ำในระดับท้องถิ่นด้วยกระบวนการฝึกอบรม -กรณีศึกษาพื้นที่โครงการชลประทานทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร โดย ชีษณุวัฒน์ มณีขำ และจิตรี จุลละพราหมณ์ เป็นงานวิจัยภายใต้โครงการ Spearhead มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการน้ำในระดับท้องถิ่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงแหล่งน้ำของคนในชุมชนภายในพื้นที่โครงการชลประทานทองแดง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการใช้น้ำร่วมกันเพื่อการผลิตพืชผล และเพื่อสรุปลักษณะสำคัญของแนวทางปฏิบัติในการจัดการน้ำที่ดีในระดับท้องถิ่น ที่บรรลุผลสำเร็จผ่านกระบวนการแบบมีส่วนร่วมและฝึกอบรม (PAR/CBR)

ที่มา: THA 2022 International Conference Friday 28 January 2022

ตัวอย่าง ๑๐ แนวทางการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก สำหรับชุมชนเพื่อท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง ได้แก่ บ่อบาดาลน้ำตื้น สระข่อยซีเมนต์ ชดสบน้ำโซล่าเซลล์

ตัวอย่าง แปลงเกษตรของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งด้วย
วิธีการขุดบ่อบาดาลน้ำตื้นขนาด ๖ นิ้ว ความลึกไม่เกิน ๔๒ เมตร

แปลงของกลุ่มเกษตรกร นายไพฑูรย์ ชัยชนะ บ.โนนเขวา ม.๑๐ ต.ทำนงแนว อ.แวงน้อย จ.
ขอนแก่น พื้นที่เพาะปลูก จำนวน ๒ ไร่ เพาะปลูก ข้าว, ไร่ ๓ ถุด, กล้าย, น้อยหน้า ก่อสร้างเมื่อ ก.พ. ๒๕๖๓

ภาพที่ ๒- ๔๘ ตัวอย่างความสำเร็จของแปลงเกษตรด้วยการขุดบ่อบาดาลน้ำตื้น
ที่มา: หนังสือ ๑๐ แนวทางการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก สำหรับชุมชนเพื่อท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง

สระข่อยซีเมนต์

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร – สัตว์ป่าและฟื้นฟูแหล่งอาหารสัตว์ป่า ประชากรร่วมใจ
ถวายในหลวง อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี เพื่อเป็นแหล่งอาหารและน้ำให้กับบรรดาสัตว์ป่าก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒๘
กรกฎาคม ๒๕๖๒

ภาพที่ ๒- ๔๙ ตัวอย่างความสำเร็จเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำด้วยการทำสระข่อยซีเมนต์
ที่มา: หนังสือ ๑๐ แนวทางการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก สำหรับชุมชนเพื่อท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง

ชุดสูบน้ำโซล่าเซลล์

ตัวอย่างแปลงกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการติดตั้งชุดสูบน้ำโซล่าเซลล์ ชับเมอร์ส บัสเลส และโครงสร้างรับแผง
โซล่าเซลล์ช่วยแก้ไขปัญหาภัยแล้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แปลงกลุ่มเกษตรกร นายประจวบ ชำแป บ.เสาลำดู่ ต.กุดเพียขอม
อ.ชนบท จ.ขอนแก่น ก่อสร้างเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐

แปลงกลุ่มเกษตรกรบริเวณฝายบ้านเสาลำดู่ ต.กุดเพียขอม
อ.ชนบท จ.ขอนแก่น ก่อสร้างเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

ภาพที่ ๒- ๕๐ ตัวอย่างความสำเร็จของแปลงกลุ่มเกษตรกรด้วยการติดตั้งชุดสูบน้ำโซล่าเซลล์
ที่มา: หนังสือ ๑๐ แนวทางการสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก สำหรับชุมชนเพื่อท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง

๓. งานสัมมนาออนไลน์ TSRI Talk “วน.รับมือภัยแล้งและน้ำท่วม ปี ๒๕๖๔”

งานสัมมนาออนไลน์ TSRI Talk “วน.รับมือภัยแล้งและน้ำท่วม ปี ๒๕๖๔” จัดขึ้นโดยสำนักงานการวิจัย
แห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อมูลการรับมือภัยแล้งและน้ำท่วมปี ๒๕๖๔ เพื่อ

เสนอผลวิจัยที่สนับสนุนทางรับมือภัยแล้งและน้ำท่วม และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อทางออกของการแก้ไข ป้องกันปัญหาดังกล่าว ในงานสัมมนาแบ่งออกเป็น ๕ ประเด็นได้แก่

๑. สถานการณ์ภัยแล้งและน้ำท่วมในปี ๒๕๖๔

- สถานการณ์น้ำประเทศไทยปี 2564 จากการศึกษา พบว่าปริมาณฝนรายปีประเทศไทย น้อยกว่า ค่าเฉลี่ยต่อเนื่อง 2 ปี

- ในช่วงปี 2547 -2563 ประเทศไทยมีฝนตกมาก ฝนตกน้อย เกิดสลับกันถี่มากขึ้นมีความแปรปรวนในเชิงปริมาณ

- การคาดการณ์ฝนในปี 2564 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเตรียมรับฝนตกลดลงช่วงปลายเดือน ก.ค.-ส.ค. และฝนตกหนักเดือน ก.ย.-ต.ค.

- สถานการณ์น้ำฝน โอกาสเกิดภัยแล้งและน้ำท่วม ในปี 2564 เป็นผลต่อเนื่องมาจากปี 2562 – 63 ที่มีปริมาณฝนค่อนข้างน้อย สำหรับในปี 2564 นี้ สถานการณ์ฝนจะเหมือนกับปี 2551 โดยในปีนี้ (ปี 2564) ฝนคาดการณ์ในเดือนกรกฎาคม จะอยู่ในเกณฑ์ปกติ ในเดือนกันยายน ตุลาคม ฝนอาจจะมีมากกว่าปกติ ทั้งนี้เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า

๒. การแก้ปัญหาภัยแล้งด้านการเกษตร

การทำงานของ สวก. นั้นมีการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบทุกมิติของน้ำ และเน้นให้เกิด impact และสอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ชาติ

สวก. ให้การสนับสนุนงานวิจัยด้านการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำเชิงพื้นที่/ลุ่มน้ำ กว่า 29 พื้นที่จังหวัด โดยมีการใช้ประโยชน์ครอบคลุมตั้งแต่ระดับลุ่มน้ำไปจนถึงระดับพื้นที่เพาะปลูก เป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่/ลุ่มน้ำ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2560-2564

๓. สถานการณ์น้ำและการบริหารเขื่อนในลุ่มน้ำเจ้าพระยาใหญ่ปี ๒๐๒๑

สำหรับสถานการณ์น้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยาปี 2021 จะประสบกับภาวะน้ำท่วมหรือฝนแล้ง สามารถสรุปประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

- ปริมาณน้ำใช้การของ 4 เขื่อนหลักในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาใหญ่รวมกันเท่ากับ 1,823 ล้าน ลบ.ม. (ข้อมูล ณ วันที่ 12 ก.ค. 2564) ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างน้อย

- สถานการณ์น้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ต้นปีถึงกลางปี 2021 มีแนวโน้มว่าจะเป็นปีน้ำน้อย เนื่องจากปัจจัยปริมาณน้ำไหลเข้าเขื่อนภูมิพลและสิริกิติร์รวมกันอยู่ในเกณฑ์ต่ำ หากไม่มีฝนมาเติมในช่วงฤดูฝน อาจทำให้การบริหารเขื่อนเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับปี 2020 ที่ต้องเผชิญกับปัญหาภัยแล้งที่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการใช้น้ำต่าง ๆ

- ปริมาณฝนของสถานีโทรมาตรเหนือเขื่อนภูมิพลและสิริกิติ์พบว่า ต้นปี 2021 ปริมาณฝนสะสมเฉลี่ยเท่ากับ 530 และ 621 มิลลิเมตร ตามลำดับ

- โอกาสความน่าจะเป็นที่จะบริหารเขื่อนในสถานการณ์น้ำมาก (จากปัจจัยฝนในช่วงฤดูฝนนี้) ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ปริมาตรอ่างว่างของทั้ง 4 เขื่อนหลักยังคงสูง (>90% ของปริมาตรเก็บกักใช้การ)

- โอกาสความน่าจะเป็นที่จะบริหารเขื่อนในสถานการณ์น้ำน้อยมีแนวโน้มสูงกว่า และสถานภาพน้ำต้นทุนของ BB & SK มีแนวโน้มใกล้เคียงปี 2020 ในขณะที่ปัจจัยความต้องการน้ำภาคการเกษตรกรรมยังสูง

๔. การประเมินผลเสียหายจากภัยแล้ง และน้ำท่วมที่จะเกิดขึ้น

- ตัวอย่างการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ เช่น สำนักจัดการภาวะฉุกเฉินกลาง (Federal Emergency Management Agency หรือ FEMA) เป็นหน่วยงานรัฐของสหรัฐอเมริกามีหน้าที่หลักคือการประสานงานสำหรับแก้ปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาได้ประกาศ "COVID-19 Disaster Declarations" เพื่อช่วยแต่ละรัฐ (FEMA, 2021)

- UN ได้เสนอหลักการทำงาน "from managing disasters to managing risk" คือ เราไม่สามารถจัดการภัยได้แต่เราจัดการความเสี่ยงจากภัยได้(UN, 2021)

- การจัดการความเสี่ยงต้องการข้อมูลและการสื่อสารที่เข้าใจง่าย

- ความเสียหายในรูปแบบตัวเงินเป็นข้อมูลที่ทุกคนเข้าใจ ง่ายต่อการใช้ข้อมูลนี้วางแผน

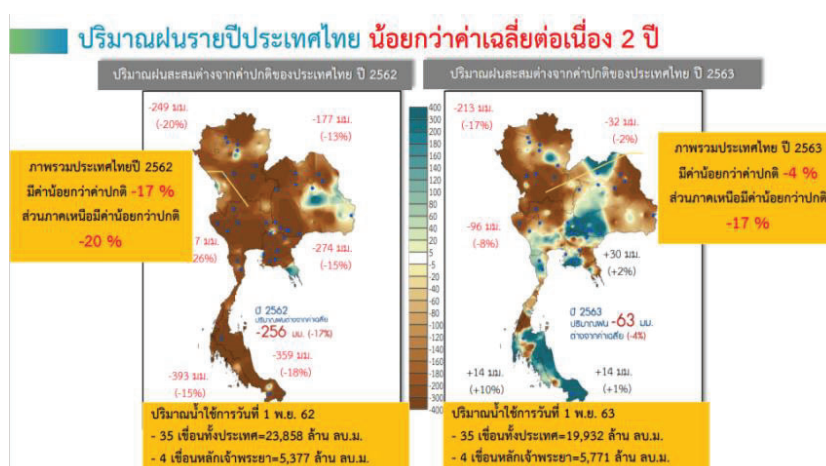
๕. ช่องว่างของงานวิจัย โอกาส และการหนุนเสริมจาก ววน. ช่วยแก้ปัญหาภัยแล้ง

สถานะงานวิจัยในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับ ภัยแล้ง น้ำท่วม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) แยกตามแพลตฟอร์ม (วช) ประกอบด้วยงานในด้านต่างๆ ดังนี้ (1) การพัฒนากำลังคน (2)การเกษตร (3)การตลาด (4)กฎ กติกา ฯลฯ

(2) หลากหลาย ไม่แยกตามพื้นที่ แบ่งเป็น (1) ทั้งประเทศ (2) ภูมิภาค และ(3) ชุมชน

ช่องว่างของงานวิจัยในด้านภัยแล้ง น้ำท่วม ได้แก่ (1)เนื้อหา งานวิจัยมีเนื้อหาที่เป็นเฉพาะเรื่อง ยังขาดความเชื่อมโยงกัน (2) พื้นที่ งานวิจัยมีขอบเขตพื้นที่ในการวิจัยทั้งในระดับประเทศ และระดับชุมชน ซึ่งสามารถตอบโจทย์ประเด็นปัญหาในงานวิจัยได้หรือไม่ (3) ด้านเทคนิค ต้องใช้เวลาในการนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ และ (4) ขั้นตอนการทำงาน เริ่มจากหัวข้อวิจัย คณะทำงาน กระบวนการวิจัย จนถึงการนำไปใช้ประโยชน์มีกระบวนการที่ยาวนาน

ภาพที่ ๒- ๕๑ สถานการณ์น้ำประเทศไทยปี ๒๕๖๔ ปริมาณฝนรายปีประเทศไทย
ที่มา งานสัมมนาออนไลน์ TSRI Talk “วน.รับมือภัยแล้งและน้ำท่วม ปี ๒๕๖๔”

๔. งานสัมมนาออนไลน์ CBR Talk ep.๑ การบริหารจัดการน้ำ ขยายผลการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำระดับชุมชนจากปีแรกสู่การสร้างเครือข่ายน้ำชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ

การนำเสนอผลการวิจัยสู่สาธารณะโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนากลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ เพื่อเพิ่มความสามารถในการวางแผนการบริหารจัดการน้ำระดับพื้นที่ ภายใต้โครงการแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ ๒ ร่วมกับรายการ CBR Talk จัดเวทีเสนาเรื่องการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน “ทางเลือก ทางรอด” เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๔ เพื่อเผยแพร่รู้ปธรรมผลการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) และทางเลือก ทางรอดในการจัดการน้ำช่วงที่ประสบปัญหาอุทกภัยในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เป็นการขยายผลการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำระดับชุมชนจากปีแรกสู่การสร้างเครือข่ายน้ำชุมชนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ โดยนำเสนอกรณีศึกษา ๔ พื้นที่ ที่ช่วยแก้ไขปัญหา น้ำท่วมและน้ำแล้งตั้งแต่ระบบนิเวศต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังนี้

1. พื้นที่ตำบลแม่จริม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน กับการจัดการแก้มืองแกฝายในการจัดการน้ำ

พื้นที่ต้นน้ำจังหวัดน่านประสบปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้ง เน้นกระบวนการที่โจทย์มาจากชุมชน ชุมชนต้องเก็บข้อมูล และทดลองปฏิบัติการด้วยตนเอง กระตุ้นให้ชุมชนรู้เท่าทันปัญหามากกว่าการมองเพียงปรากฏการณ์ที่เห็น เก็บข้อมูล วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หัวใจสำคัญคือ การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ และเกิดสิทธิในการเข้าถึงน้ำ โดยเฉพาะการเพิ่มพื้นที่ป่าต้นน้ำ การควบคุมคุณภาพน้ำ และฟื้นฟูระบบแก้มืองแกฝายในการจัดการน้ำ ช่วยลดความขัดแย้งในการจัดการแก้ไขปัญหาจากจุดเล็กๆ ในชุมชน และชักชวนหน่วยงานต่างๆ มาช่วยร่วมกันแก้ไขปัญหา เพื่อจัดทำแผนน้ำในระดับหมู่บ้านและอบต.ได้

2. พื้นที่ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี กับการจัดทำแผนน้ำ

พื้นที่ต้นน้ำของจังหวัดราชบุรี ฤดูฝนน้ำมากและฤดูแล้งน้ำขาดแคลน เมื่อมีจำนวนคนเพิ่มขึ้น ปริมาณน้ำจึงไม่พอใช้ การบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนเริ่มจากการกระตุ้นชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง และวางแผนระบบการใช้น้ำ ผสมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลน้ำท่าและน้ำใจในการจัดการน้ำ นำไปสู่การปรับปรุงแหล่งน้ำ และเกิดการจัดการน้ำอย่างมีน้ำใจ แบ่งปัน มีการร่วมกันสร้างฝายมีชีวิต ทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อเติมน้ำและความชื้นลงดิน โดยจัดทำบ่อเก็บน้ำ สร้างฝาย สระน้ำ เพื่อให้มีน้ำไหลลงสู่ดิน สร้างกติกาและมาตรการในชุมชนร่วมกัน และสรุปลงองค์ความรู้ในการสร้างฝายมีชีวิตด้วยงบประมาณที่ลดลง สร้างรูปธรรมจากการจัดทำแผนน้ำระดับชุมชน ที่เชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายของแผนน้ำชาติได้ เป็นตัวอย่างของ การเชื่อมประสานระหว่างชุมชน หน่วยงาน และภาควิชาการ และประสานงานกับระบบอื่นๆ ในพื้นที่ร่วมกันด้วย

3. พื้นที่ตำบลสำโรง (น้ำแล้ง) ตำบลบ้านกูด และตำบลปทุม (น้ำท่วม) ของจังหวัดอุบลราชธานี

เดิมปัญหาที่ชาวบ้านคิดว่าขาดน้ำในตำบลสำโรง เมื่อชาวบ้านทำงานวิจัย เก็บข้อมูล กลับพบว่า มีน้ำใช้มากกว่าปริมาณความต้องการการใช้น้ำ ข้อมูลที่มีพลังช่วยให้ทุกหมู่บ้านประหยัดน้ำ ชาวบ้านกล้าที่แสดงออกและคิดค้น “นวัตกรรมแอร์แวน” สูบน้ำขึ้นที่สูงเพื่อใช้แรงดันอากาศสูบน้ำเข้าถึงและแจกจ่ายในครัวเรือน ประสานกับเขตอุทยานผาแต้มเพื่อทำฝายปล่อยน้ำตามระบบกัลกน้ำไว้ในหน้าแล้งของหมู่บ้าน เกิดกติกาการใช้น้ำ ชุมชนสามารถนำน้ำมาใช้ในการทำเกษตรได้ ปลูกผัก ทำเกษตรในที่นา ได้อย่างเพียงพอ

ภาพที่ ๒- ๕๒ การบริหารจัดการน้ำ และการใช้นวัตกรรม ตำบลสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี

ที่มา งานสัมมนา CBR Talk ep.1 การบริหารจัดการน้ำ

พื้นที่อีกหนึ่ง เดิมประสบปัญหาวิกฤตน้ำท่วมนาน มี อบต.กุดลาด กับ อบต.ปทุมดูแลร่วมกัน จับมือกันทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการสื่อสารข้อมูลระดับน้ำให้กับกลุ่มผู้ประสบภัยเพื่อเตรียมรองรับปัญหาอุทกภัย เมื่อน้ำลดมีการสร้างแหล่งอาหารเพื่อใช้บริโภคโดยการทำนาแปลงรวมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน ปลูกผักแปลงรวมและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ เมื่อน้ำท่วม ไฟดับ ไม่สามารถสื่อสารได้ ทีมวิจัยจึงคิดค้น “นวัตกรรมชุดนอนนา” เพื่อให้มีไฟส่องสว่าง ชาร์ตโทรศัพท์ได้ในช่วงประสบภัยพิบัติให้ผู้กักตัวสถานการณ์โควิด-19 จากพลังแสงอาทิตย์ อันเป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน

ภาพที่ ๒- ๕๓ การบริหารจัดการน้ำ และการใช้นวัตกรรม อบต.กุดลาด จังหวัดอุบลราชธานี
ที่มา งานสัมมนา CBR Talk ep.1 การบริหารจัดการน้ำ

๔. พื้นที่ตำบล จังหวัดสตูลกับการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ

จังหวัดสตูลมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขา มีลำคลองไหลผ่านลงสู่ทะเล ระยะทาง 76 กม. ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากคลองสายนี้เป็นหลัก น้ำจากคลองตุน-คลองมาบังถูกนำไปใช้ทำน้ำประปาและภาคการเกษตร ปัญหา คือ คนที่อยู่ริมคลองไม่ได้ใช้น้ำและช่วงฝนตกน้ำหลากทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม ที่ผ่านมา การแก้ไขที่ผ่านมายังขาดการมองเชิงระบบ ทำให้ผู้บริโภคน้ำไม่เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของน้ำ งานวิจัยทำให้เกิดการเก็บรวบรวมข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในตำบล และปรับเปลี่ยนชุดความคิด (Mindset) ไปจากเดิม เมื่อชุมชนเปลี่ยนมุมมองช่วยเพิ่มคุณค่าของลำคลอง ทำให้เกิดการใช้น้ำอย่างประหยัด

๕. บรรยายพิเศษ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ หลังโควิด ๑๙

แนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ด้วยโครงการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ๔ โครงการ ได้แก่ แกนซอยซีเมนต์ บ่อบาดาลน้ำตื้น แผงโซลาร์เซลล์ ร่องเติมน้ำ โดยรศ.ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์ ประธานกมธ ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา

ภาพที่ ๒- ๕๔ แนวทางการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้วยโครงการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ๔ โครงการ
ที่มา บรรยายพิเศษ (ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ หลังโควิด 19) -

๒.๖ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

มาตรา ๗๒ กำหนดให้รัฐพึงดำเนินการเกี่ยวกับที่ดิน ทรัพยากรน้ำ และพลังงาน

มาตรา ๗๓ รัฐพึงจัดให้มีมาตรการหรือกลไกที่ช่วยให้เกษตรกรประกอบเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพสูง มีความปลอดภัย โดยใช้ต้นทุนต่ำ และสามารถแข่งขันในตลาดได้ และพึงช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้ให้มีที่ทำกินโดยการปฏิรูปที่ดิน หรือวิธีอื่นใด

หมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ มาตรา ๒๕๘ กำหนดให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านต่าง ๆ ให้เกิดผล ดังต่อไปนี้

(๒) จัดให้มีการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม รวมทั้งการตรวจสอบกรรมสิทธิ์ และการถือครองที่ดินทั้งประเทศเพื่อแก้ไขปัญหากรรมสิทธิ์และสิทธิครอบครองที่ดินอย่างเป็นระบบ

๒.๖.๒ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการที่ดิน

การลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้วยการจัดการที่ดิน มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

(๑) พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

(๒) ประมวลกฎหมายที่ดิน

(๓) พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑

(๔) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘

(๕) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

(๖) พระราชบัญญัติองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก พ.ศ. ๒๕๑๐

(๗) พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. ๒๕๑๘

(๘) พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๕๔

(๙) พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. ๒๕๕๑

(๑๐) พระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. ๒๕๐๙

(๑๑) พระราชบัญญัติภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. ๒๕๖๒

๑) พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒

กำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศเพื่อประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคง โดยการบูรณาการการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และภูมิสังคม ซึ่งจะทำให้การ

บริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศที่มีอยู่อย่างจำกัดมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุด สมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

คทช. มีนายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ ให้ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่และอำนาจตามมาตรา ๑๐ ดังนี้

(๑) กำหนดนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศเพื่อขอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรี

(๒) เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดมาตรการในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผลการดำเนินการตามนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ

(๓) ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการใช้ที่ดินของประเทศให้เหมาะสมกับสภาพที่ดินและศักยภาพที่ดิน

(๔) กำหนดมาตรการหรือแนวทางการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม ซึ่งรวมถึงรูปแบบการจัดที่ดินในลักษณะแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ หรือรูปแบบในลักษณะอื่นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ คทช. กำหนด โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเพื่อให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์สูงสุด

(๕) กำหนดมาตรการหรือแนวทางเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน

(๖) เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีให้มีการตรา แก้ไข ปรับปรุง หรือยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน รวมทั้งเสนอความเห็นเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหากรณีหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการตามกฎหมายอื่นหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน ข้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน

(๗) เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาแนวเขตที่ดินของรัฐ และมาตรการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกำหนดแนวเขตที่ดินของรัฐ

(๘) ติดตาม ประสานงาน สนับสนุน หรือเร่งรัดการดำเนินงานของคณะกรรมการตามกฎหมายอื่นหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ เพื่อรายงานต่อคณะรัฐมนตรี

(๙) ประสานงานและจัดให้มี รวมถึงการเชื่อมต่อระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศของที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศเพื่อการวางแผนพัฒนาการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ รวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ

(๑๐) จัดทำรายงานผลการดำเนินงานและการประเมินผลการปฏิบัติงานของ คทช. เสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อทราบอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง และให้เผยแพร่ต่อสาธารณชนด้วย

(๑๑) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่พระราชบัญญัตินี้และกฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นหน้าที่และอำนาจของ คทช. หรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานของ คทช.

๒) ประมวลกฎหมายที่ดิน

มีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่ประชาชนโดยตรง มุ่งช่วยเหลือผู้ยากจนหรือเกษตรกร โดยจัดที่ดินและที่อยู่อาศัยเพื่อประกอบเกษตรกรรม มี “คณะกรรมการจัดที่ดิน” ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธาน มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๒๐ คือ กำหนดแนวทางการจัดที่ดิน เพื่อให้ประชาชนมีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยและหาเลี้ยงชีพตามควรแก่สภาพและสอดคล้องกับนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ วางแผนการถือครองที่ดินในการจัดที่ดิน สงวนหรือหวงห้ามที่ดินของรัฐซึ่งมิได้มีบุคคลใดมีสิทธิครอบครองเพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น

๓) พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑

กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินการจัดที่ดินให้แก่ประชาชนตามพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสหกรณ์ ในที่ดินของรัฐ เพื่อจัดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยพร้อมทั้งสาธารณูปโภคพื้นฐานให้แก่ราษฎร รวบรวมราษฎรที่ได้รับจัดที่ดินแล้วให้จัดตั้งเป็นสหกรณ์จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติการสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อให้สหกรณ์เป็นองค์กรจัดหาและให้บริการต่าง ๆ แก่สมาชิกด้านการจัดหาสินเชื่อ การรวมกันซื้อรวมกันขาย การส่งเสริมการเกษตร และการศึกษาอบรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดระบบที่ดีในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต การตลาด และการเพิ่มผลผลิต ทั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกสามารถผนึกกำลังกันประกอบอาชีพอย่างมั่นคง มีรายได้ที่เป็นธรรมและมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นอีกหน่วยงานหนึ่ง ที่ดำเนินการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน โดยออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นในที่ดินของรัฐที่เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าหรือที่ดินป่าเสื่อมโทรม แบ่งออกเป็นหลายลักษณะ เช่น นิคมสร้างตนเองเพื่อช่วยเหลือราษฎรทั่วไป นิคมสร้างตนเองเพื่อช่วยเหลืออพยพราษฎรจากเขตนํ้าท่วม นิคมสร้างตนเองเพื่อช่วยเหลือราษฎรในเขตจังหวัดชายแดนและเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้าย นิคมสร้างตนเองเพื่อช่วยเหลือราษฎรเพื่อเป้าหมายทางการเมืองและเศรษฐกิจ และนิคมสร้างตนเองในลักษณะพิเศษ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและแก้ไขปัญหาในทางการปกครอง เป็นนิคมสร้างตนเองที่จัดตั้งขึ้นเพื่อชักนำและส่งเสริมให้ราษฎรได้รู้จักประกอบอาชีพใหม่ ๆ ที่คนไทยยังไม่คุ้นเคยและอาชีพเหล่านั้นจะเป็นพื้นฐานอาชีพที่มีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะขยายให้กว้างขวางออกไปในอนาคต

กฎหมายนี้ มีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่ประชาชนโดยตรง มุ่งช่วยเหลือผู้ยากจนหรือเกษตรกร โดยจัดที่ดินและที่อยู่อาศัยเพื่อประกอบเกษตรกรรม

๔) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘

การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีจุดมุ่งหมายในการกระจายสิทธิในที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินและอยู่อาศัย ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาอาชีพ รายได้ของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพในที่ดินที่ได้รับจากการปฏิรูปที่ดินด้วย โดยมีสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ทำหน้าที่ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

การกำหนดเขตที่ดินให้เป็นเขตปฏิรูปที่ดินจะต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกาและมีแผนที่แสดงเขตและระบุท้องที่ที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินแนบท้ายพระราชกฤษฎีกานั้นด้วย ที่ดินที่นำมาปฏิรูปที่ดินอาจเป็นที่ดินของรัฐ หรือเป็นที่ดินเอกชนที่ ส.ป.ก. จัดซื้อหรือดำเนินการเวนคืนเพื่อนำมาปฏิรูปที่ดิน

๕) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

พระราชบัญญัตินี้ มิได้มีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน แต่มีประชาชนจำนวนมากเข้าไปอยู่อาศัยทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติจึงต้องแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินโดยอนุญาตให้ทำประโยชน์ บางกรณีส่งมอบให้กรมส่งเสริมสหกรณ์ไปจัดที่ดินในรูปสหกรณ์การเช่าที่ดิน

มาตรา ๑๔ วางหลักว่าห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เฝ้าป่า ทำไม้ เก็บหาของป่าหรือกระทำการด้วยประการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อต้องการที่จะสงวนป่าไม้ไว้รักษาสภาพธรรมชาติและระบบนิเวศให้อนุชนรุ่นหลัง มีช้อยกเว้น เช่น การทำไม้หรือเก็บหาของป่าตามมาตรา ๑๕ เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยตามมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๖ ทวิ หรือมาตรา ๑๖ ตรี กระทำการตามมาตรา ๑๗ ใช้ประโยชน์ตามมาตรา ๑๘ หรือกระทำการตามมาตรา ๑๙ หรือมาตรา ๒๐ และการทำไม้หวงห้ามหรือเก็บหาของป่าหวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

๖) พระราชบัญญัติองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก พ.ศ. ๒๕๑๐

องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก (อผศ.) เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้มีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน แต่พระราชบัญญัติองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก พ.ศ. ๒๕๑๐ บัญญัติให้การสงเคราะห์แก่ทหารผ่านศึก ครอบครัวทหารผ่านศึก และทหารนอกประจำการของกระทรวงกลาโหม การจัดที่ดินเป็นการสงเคราะห์แบบหนึ่งที่ดำเนินการให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยไม่รวมประชาชนทั่วไป

ให้มีสภาพทหารผ่านศึก ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นนายกสภาพทหารผ่านศึก มีอำนาจหน้าที่วางนโยบายและควบคุมกิจการทั่วไปของ อผศ. และให้มีอำนาจประการหนึ่งที่สำคัญ คือ กำหนดข้อบังคับตามมาตรา ๑๑ ซึ่งเกี่ยวกับการให้ทหารผ่านศึก ครอบครัวทหารผ่านศึก หรือทหารนอกประจำการ ได้รับการสงเคราะห์หรืออุดหนุนการสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการในข้อบังคับสภาพทหารผ่านศึก

๗) พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. ๒๕๖๒

พระราชบัญญัตินี้ มิได้มีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน แต่มีที่ดินที่ส่วนราชการยังมีได้ใช้ประโยชน์ กรมธนารักษ์มีอำนาจนำไปจัดให้เช่าเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ความยากจน ที่อยู่อาศัยที่ทำกิน สภาพแวดล้อม โดยให้เช่าที่ดินอยู่อาศัย ประกอบการเกษตร หรือปลูกสร้างอาคารโดยยกกรรมสิทธิ์อาคารที่ปลูกสร้างให้กระทรวงการคลัง เป็นต้น

เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังรักษาการ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงและระเบียบและให้กรมธนารักษ์มีหน้าที่ในการปกครอง ดูแล และบำรุงรักษาที่ราชพัสดุ

กำหนดให้มี “คณะกรรมการที่ราชพัสดุ” ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นประธานกรรมการ ให้อธิบดีกรมธนารักษ์ เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่และอำนาจกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ราชพัสดุ กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำทะเบียนที่ราชพัสดุ เสนอแนะรัฐมนตรีในการออกกฎกระทรวงเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการปกครอง ดูแล บำรุงรักษา ใช้ และจัดหาประโยชน์ที่ราชพัสดุ เป็นต้น

๘) พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๕๔

พระราชบัญญัตินี้มีสาระสำคัญคือการจัดตั้งสถาบันบริหารจัดการธนาคารที่ดิน (องค์การมหาชน) (บจธ.) ทำหน้าที่ในการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดิน เพื่อประกอบเกษตรกรรมอย่างทั่วถึง และให้จัดตั้งธนาคารที่ดิน พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้จึงมีเจตนารมณ์ในการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกรและผู้ยากจนโดยมุ่งไปที่ที่ดินเอกชนทิ้งร้างไม่ใช่ประโยชน์เป็นหลัก

สถาบันมีอำนาจและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดที่ดิน คือ ให้สินเชื่อ เพื่อการจัดหา และพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกร ผู้ยากจน ผู้ประสงค์จะใช้ประโยชน์ที่ดิน องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน หรือบุคคลตามที่คณะกรรมการกำหนด ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนในการบริหารจัดการที่ดิน ประสานงาน ให้คำปรึกษาและคำแนะนำการวางแผนพัฒนาและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งธนาคารที่ดิน เรียกเก็บค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง ค่าตอบแทน หรือค่าบริการในการดำเนินการของสถาบัน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และอัตราที่คณะกรรมการกำหนด เป็นต้น

๙) พระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. ๒๕๐๙

พระราชบัญญัตินี้มีสาระสำคัญในการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์การเกษตรสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ประกอบอาชีพอย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้ พัฒนาความรู้ในด้านเกษตรกรรมหรืออาชีพอย่างอื่นเพื่อเพิ่มรายได้หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรหรือครอบครัวของเกษตรกร ดำเนินกิจการตามโครงการที่เป็นการส่งเสริมหรือสนับสนุนการประกอบเกษตรกรรมซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกับผู้ประกอบการ เพื่อเพิ่มรายได้หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรหรือครอบครัวของเกษตรกร

รวมถึงประกอบธุรกิจอื่นอันเป็นการส่งเสริมหรือสนับสนุนการประกอบเกษตรกรรม ดำเนินงานเป็นสถาบันการเงิน เพื่อการพัฒนาชนบท และให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สหกรณ์

กำหนดให้มี “กองทุนที่ดิน” เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านการให้กู้เงินแก่เกษตรกรเพื่อนำไปจัดหาที่ดินทำกิน พัฒนาที่ดินและประกอบอาชีพเกษตรกรรมของตนตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กองทุนที่ดินประกอบด้วย เงินที่ได้รับจากกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกองทุนรวมเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นำมาฝากไว้กับธนาคาร รายได้จากการดำเนินการและเงินจากแหล่งอื่น ๆ

๑๐) พระราชบัญญัติภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง พ.ศ. ๒๕๖๒

การจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นการนำมามาตรการทางภาษีมาใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม และกระตุ้นให้เกิดการกระจายการถือครองที่ดิน เนื่องจากผู้ที่มีที่ดินที่มีมูลค่าสูงจะต้องมีการต้องเสียภาษีมากกว่าผู้ที่มีที่ดินที่มีมูลค่าต่ำ รวมถึงกระตุ้นให้มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เนื่องจากที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าหรือไม่ได้ทำประโยชน์ จะถูกเก็บภาษีในอัตราที่เท่ากับหรือสูงกว่าอัตราภาษีการใช้ประโยชน์อื่น

กฎหมายกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจจัดเก็บภาษีจากที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยภาษีที่จัดเก็บได้ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด ให้เป็นรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น

๒.๖.๓ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ

กฎหมายเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาวะแล้ง อาทิ พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. ๒๕๖๑ และพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. ๒๕๕๐

๑) พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. ๒๕๖๑

ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ.๒๕๖๑ เพื่อใช้เป็นกฎหมายกลางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๔๒ หน่วยงาน ๑๐ กระทรวงและบูรณาการเกี่ยวกับการใช้ การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟู และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้เกิดความเป็นเอกภาพ กำหนดมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาภาวะน้ำแล้งและภาวะน้ำท่วม วางหลักเกณฑ์ในการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำสาธารณะ ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจัดให้มีองค์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตั้งแต่ระดับองค์กรผู้ใช้น้ำ ระดับลุ่มน้ำ และระดับชาติ สาระสำคัญของพ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ พ.ศ.๒๕๖๑ มีดังนี้

พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ พ.ศ.๒๕๖๑ มี ๙ หมวด ๑๐๕ มาตรา โดยมีหมวดที่เกี่ยวข้องกับภาวะแล้ง ได้แก่ หมวดที่ ๕. ภาวะน้ำแล้งและภาวะน้ำท่วม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ ๑ การใช้ประโยชน์ที่ดินในระบบทางน้ำมาตรา ๕๖ เมื่อมีการประกาศผังน้ำในราชกิจจานุเบกษาตามมาตรา ๑๗ (๕) แล้วการใช้ประโยชน์ที่ดินที่อยู่ในระบบทางน้ำตามผังน้ำจะต้องไม่ก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนทางน้ำหรือกระแสน้ำหรือกีดขวางการไหลของน้ำในระบบทางน้ำ อันเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติตามแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้ง และแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำท่วม

ส่วนที่ ๒ การป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้ง มาตรา ๖๑ ให้คณะกรรมการลุ่มน้ำจัดทำแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้งขึ้นไว้เป็นการล่วงหน้า โดยให้จัดทำเป็นแผนเพื่อเตรียมการรองรับทั้งกรณีปกติซึ่งสามารถคาดหมายได้ว่าจะเกิดภาวะน้ำแล้งในระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งเป็นประจำ และกรณีที่เกิดภาวะน้ำแล้งอย่างรุนแรง

แผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้งตามวรรคหนึ่ง อย่างน้อยต้องมีรายการ ดังต่อไปนี้

- ๑) หน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักและหน่วยงานสนับสนุน
- ๒) งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการ
- ๓) การจัดเตรียมข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ในการป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้ง
- ๔) การเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนทราบ
- ๕) วิธีการควบคุมการใช้น้ำในพื้นที่
- ๖) การหาแหล่งน้ำทดแทนและการขนส่งน้ำจากแหล่งน้ำทดแทนมายังพื้นที่ซึ่งเกิดภาวะน้ำแล้ง
- ๗) การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำแล้ง

ในการจัดทำแผนป้องกันและแก้ไขภาวะน้ำแล้ง ให้มีการบูรณาการร่วมกับแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติและแผนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานของรัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในเขตลุ่มน้ำตามความเหมาะสม

บทที่ ๓ ผลวิเคราะห์

๓.๑ ผลวิเคราะห์ด้านที่ดินและน้ำ

ผลวิเคราะห์ในงานศึกษาแนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ประกอบด้วยผลวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ (๑) ทรัพยากรที่ดิน (๒) และแหล่งน้ำ (๓) ความยากจน เหลื่อมล้ำ (๔) ตัวอย่างความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำด้วยทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำ และ (๕) มาตรการและหน่วยงานรับผิดชอบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑.๑ ที่ดิน

สภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ทำให้ลักษณะที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ปัญหาที่ดิน ฯลฯ แตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ดังนี้

การใช้ที่ดิน ภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันดังนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่ใช้พื้นที่เกษตรกรรมสูงที่สุด และภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ป่าไม้มากกว่าพื้นที่เกษตรกรรม

กิจกรรมทางการเกษตร ภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีการเพาะปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพดินและน้ำในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

พื้นที่ที่ปลูกข้าว ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง (กระจุกตัวอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) และภาคเหนือ (กระจายอยู่ทั่วพื้นที่)

พื้นที่ปลูกยางพารา ปลูกอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ภาคตะวันออก และตอนบนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่ปลูกข้าวโพด พบว่ามีการปลูกอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคเหนือ

ทั้งนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลัก

การถือครองที่ดิน ประเทศไทยมีครัวเรือนเกษตรกร ประมาณร้อยละ ๕๙.๘ ทำการเกษตรในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ขณะที่ครัวเรือนที่เช่าที่ดินทำกินจะมีสัดส่วนสูงในภาคกลาง ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์กระจายอยู่ในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะในเขตพื้นที่สูงและพื้นที่ป่า

การกระจายการถือครองที่ดิน การกระจายการถือครองที่ดินของเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเอง พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๓๒.๘๔) ถือครองที่ดินจำนวน ๑๐ – ๑๙ ไร่ รองลงมา ร้อยละ ๒๕.๙๕ ถือครองที่ดินจำนวน ๒๐ – ๓๙ ไร่

การไร้ที่ดินทำกิน ข้อมูลจากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มีผู้มาขึ้นทะเบียนไร้ที่ดินทำกิน ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑ รวม ๘๒๓,๙๓๖ ราย โดยอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด จำนวน ๓๘๖,๘๓๘ ราย คิดเป็นร้อยละ ๔๗ ของผู้มาขึ้นทะเบียนทั้งหมด

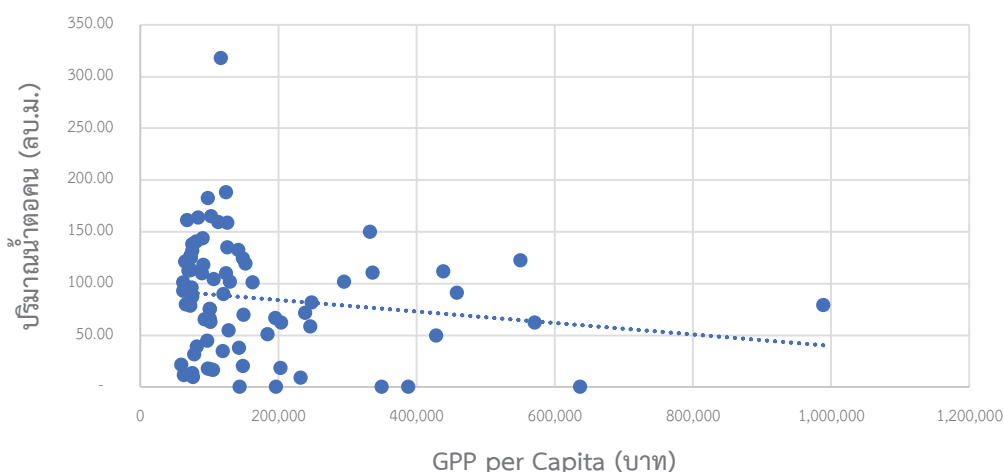
การจัดที่ดินแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ พื้นที่เป้าหมายในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓ มีจำนวน ๙๑๙ พื้นที่ ๗๐ จังหวัด เนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๒,๙๙๒ ไร่ ๓ งาน ๔๙.๗๐ ตารางวา

๓.๑.๒ แหล่งน้ำ

รายได้กับปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จากการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง GPP per capita กับปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็กไม่สามารถสรุปได้อย่างแน่ชัด เนื่องจากจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำ เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีปริมาณน้ำเฉลี่ยต่อหัวต่ำ แต่มีจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำบางจังหวัด มีปริมาณน้ำต่อหัวเฉลี่ยที่สูง แสดงให้เห็นว่านอกจากปัจจัยด้านน้ำแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความยากจนและเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงควรใช้การแก้ไขแบบมุ่งเป้าในระดับพื้นที่

รายละเอียดดังภาคผนวก จ รายได้ประชากรต่อหัว (GPP per Capita) และ ปริมาณน้ำเฉลี่ยต่อหัว (ลบ.ม.)

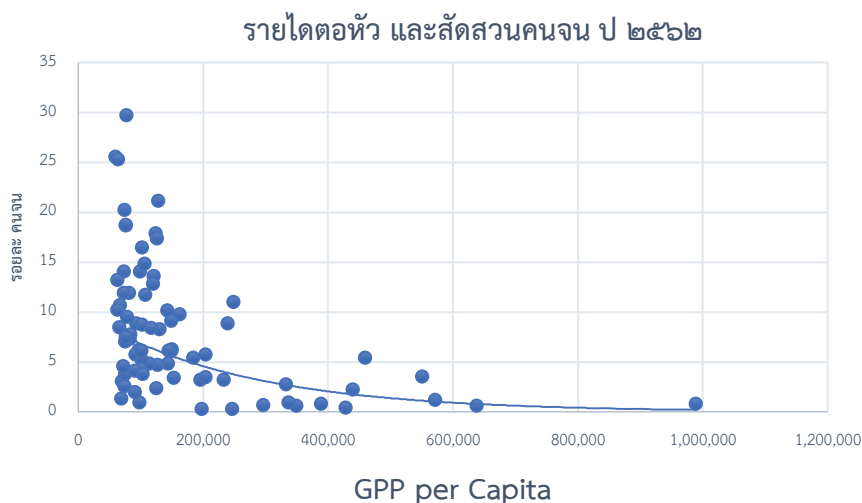
ภาพที่ ๓-๑ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัว กับปริมาณแหล่งน้ำขนาดเล็ก

๓.๒ ผลวิเคราะห์ด้านความยากจน และเหลื่อมล้ำ

ในส่วนนี้ ประกอบด้วยผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความยากจน และเหลื่อมล้ำกับรายได้ ได้แก่ สัดส่วนความยากจน สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient)

๓.๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับความยากจน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับความยากจนโดยใช้รายได้ประชากรต่อหัว และสัดส่วนคนจนของจังหวัด จากการศึกษ พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับความยากจนในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำ จะมีสัดส่วนคนจนที่สูง (สัดส่วนคนจนวัดจากจำนวนคนจนเทียบกับคนไม่จนของจังหวัด)

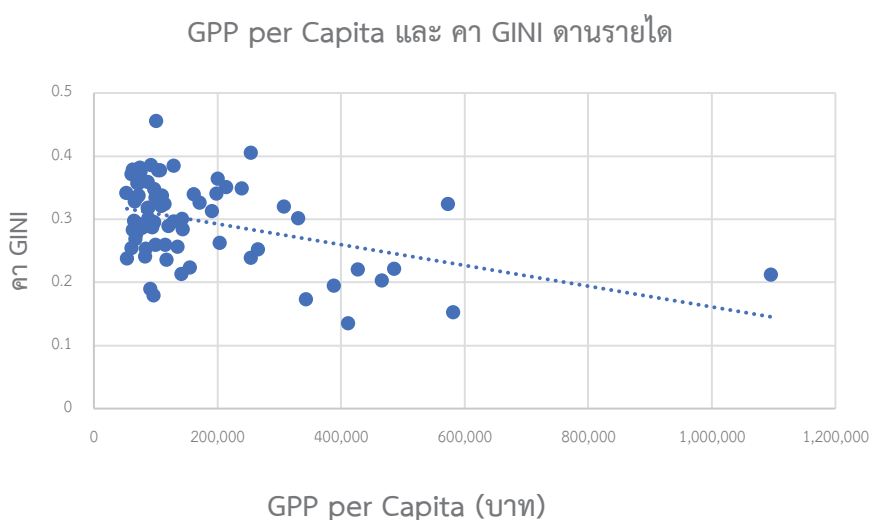

ภาพที่ ๓-๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวกับความยากจน

๓.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient)

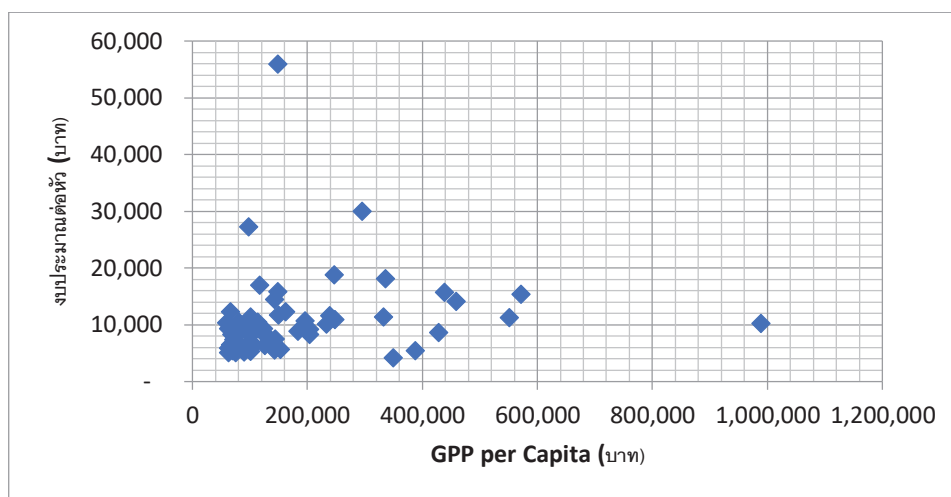
ในงานศึกษาด้านความเหลื่อมล้ำ พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ของความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) โดยใช้ค่า Gini ของรายได้ ซึ่งเป็นค่าที่แสดงความแตกต่างของรายได้ของครัวเรือนในรูปของสัดส่วน มีค่าระหว่าง ๐ - ๑ ถ้าเป็น ๐ แสดงว่า ไม่มีความแตกต่างของรายได้ แต่ถ้าเป็น ๑ แสดงว่า มีความแตกต่างของรายได้มากที่สุด

จากการศึกษา พบว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับความเหลื่อมล้ำในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือ จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำ จะเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำที่สูง สำหรับจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวปานกลางถึงสูง จะมีแนวโน้มที่มีความเหลื่อมล้ำลดลง

ภาพที่ ๓- ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ต่อหัวกับค่า Gini

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของรายได้ประชาชาติต่อหัว (GPP per Capita) และงบประมาณต่อหัว พบว่า จังหวัดที่มีรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำ จะได้รับงบประมาณต่อหัวในจำนวนที่ต่ำด้วย

ภาพที่ ๓- ๔ ความสัมพันธ์ของรายได้ต่อหัว (GPP per Capita) และงบประมาณต่อหัว

๓.๓ ผลการวิเคราะห์พื้นที่เป้าหมาย

๓.๓.๑ ภาพรวมกลุ่มเสี่ยง จำนวน และ พื้นที่

ในงานศึกษานี้ใช้ข้อมูลของโครงการ TMap โดยในปี ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีจำนวนคนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน หรือที่เรียกว่า "คนจนเป้าหมาย" ทั้งสิ้น ๙๘๓,๓๑๖ คน จากจำนวนประชากรที่สำรวจทั้งสิ้น ๓๖,๘๙๓,๐๘๔ คน (จปฐ.) เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนคนจนมากที่สุด จำนวน ๕๐,๒๔๓ คน ในขณะที่สมุทรสงครามมีคนจนน้อยที่สุด จำนวน ๗๕๐ คน ดังตารางที่ ๓.๑

ตาราง ๓.๑ จังหวัดและจำนวนคนจน สูงสุด ๑๐ อันดับแรก และต่ำสุด ๑๐ อันดับแรก

๑๐ ลำดับแรกสูงสุด			๑๐ ลำดับแรกต่ำสุด		
1	เชียงใหม่	50,243	1	สมุทรสงคราม	750
2	เชียงราย	40,744	2	ภูเก็ต	1,012
3	บุรีรัมย์	39,722	3	ตราด	1,793
4	นครศรีธรรมราช	39,238	4	อำนาจเจริญ	1,802
5	ศรีสะเกษ	35,950	5	ระนอง	1,824
6	นครราชสีมา	34,457	6	หนองบัวลำภู	2,013
7	น่าน	31,045	7	ระยอง	2,128
8	อุดรธานี	28,202	8	หนองคาย	2,209

9	ตาก	27,848	9	ชัยนาท	2,687
10	บึงกาฬ	25,569	10	นนทบุรี	2,775

ที่มา โครงการ TMap, ๒๕๖๒

๓.๓.๒ ระบุจังหวัดเป้าหมาย

ในการระบุจังหวัดเป้าหมาย ได้ศึกษาข้อมูลจากโครงการการแก้ปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ (โครงการ tpmap) นโยบายของภาครัฐ รวมถึงข้อมูลสถิติ และงานวิจัยศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจนในประเทศไทย เพื่อนำมาใช้ในการพิจารณากำหนดจังหวัดเป้าหมาย โดยพิจารณาจากจังหวัดที่มีจำนวนคนจนมากเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศ

๓.๓.๓ ระบุพื้นที่เป้าหมาย

ศึกษาข้อมูลความยากจนในจังหวัดเป้าหมายจากโครงการ TMap และศึกษาข้อมูลรายพื้นที่จากแผนพัฒนาตำบล/แผนพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดเป้าหมาย เพื่อคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายด้วยเกณฑ์ปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดินและแหล่งน้ำในพื้นที่

๓.๓.๔ เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย พิจารณาจากปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดินและแหล่งน้ำในพื้นที่ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พื้นที่ที่มีทั้งที่ดินและทรัพยากรน้ำ แต่ยังมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๒ พื้นที่ที่มีที่ดินแต่ขาดแคลนน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๓ พื้นที่ไม่มีที่ดิน แต่มีน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๔ พื้นที่ที่ไม่มีทั้งที่ดินและน้ำ และมีปัญหาความยากจน

จากการศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาตำบล / แผนพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดในส่วนของการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย (SWOT Analysis) ในแผนพัฒนา ฯ นำมาคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย เพื่อศึกษาปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้น

๓.๔ ผลการวิเคราะห์จากตัวอย่างที่ดี (Best Practice) ในระดับสากลและระดับประเทศ

๑. ระดับสากล

ในงานศึกษานี้ ศึกษาแนวคิดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ ๑ การหลุดพ้นจากความยากจน (SDG ๑) เป้าหมายที่ ๖ น้ำสะอาด (SDG ๖) และเป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำ (SDG ๑๐)

- ตัวอย่างความสำเร็จ

๑) ประเทศจีน

- สำรวจพื้นที่ยากจน เพื่อระบุพื้นที่เสี่ยงและจัดอันดับความยากจน
- จัดตั้ง “สถาบันฟื้นฟูชนบท” (Institute of Rural Vitalization)
- บริหารจัดการธุรกิจรูปแบบใหม่ เช่น ร้านค้าออนไลน์ การเปิดโอกาสใหม่แก่ผู้ประกอบการในชนบท
- นวัตกรรมและเทคโนโลยี

๒) ประเทศอินเดีย

- ดึงประชากรเข้าไปอยู่ในระบบ Aadhaar ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มข้อมูลประชากร เพื่อนำไปใช้ในการช่วยเหลือผ่านนโยบายต่าง ๆ เช่น การให้เงินสนับสนุนผ่านทางบัญชีธนาคาร/การช่วยเหลือค่าแก๊สในครัวเรือน
- การจัดการ Micro Finance

กล่าวโดยสรุป ผลการดำเนินงานจากตัวอย่างที่ดี ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลเพื่อการระบุพื้นที่เป้าหมายความยากจน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐผ่าน platform การใช้กลไกการเงินระดับฐานราก (Microfinance) การช่วยสร้างรายได้ และการตลาดสมัยใหม่

๒. ระดับประเทศ

ในงานศึกษานี้มีแนวคิด รวมถึงแนวทางการพัฒนาทั้งที่ดินและน้ำจากตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ในระดับชุมชนมาใช้เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดินและน้ำ เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ ดังนี้

๑) การจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ โดยมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

การจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน ตามแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๙ มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน (กรอบคิด กรอบงาน เทคโนโลยี) ดังนี้

กรอบคิด ประกอบด้วย ฟังตนเอง คิดให้เชื่อมโยงกัน ธรรมชาติแก้ธรรมชาติ ทุกอย่างมีค่า ไม่มีของเสียทำแล้วต้องไม่มีคนเสียประโยชน์ เหมาะสมกับพื้นที่ ยั่งยืน และ ลงมือทำ สร้างตัวอย่าง

กรอบงาน ประกอบด้วย ข้อมูล ฝังงาน ฝังคิด เชื่อมโยงข้อมูล ฝังงาน เข้ากับพื้นที่จริง เครือข่ายการทำงาน ทดลอง ติดตาม ประเมินและขยายผล

เทคโนโลยี ประกอบด้วย วิทยุสื่อสาร คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต แผนที่ GIS GPS ข้อมูลดาวเทียม เรดาร์ และโทรมาตร

๒) พังชมพูโมเดล พื้นที่ตำบลพังชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น โดยคณะกรรมการจัดการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา

เกษตรกรตำบลทุ่งชมพู แก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ด้วยการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ร่วมกับการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน พึ่งตนเองได้ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

เกษตรกรได้จัดการเรื่องน้ำ โดยใช้ระบบบาดาลน้ำตื้น โดยมีชุดโซลาร์เซลล์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการก่อสร้างสำนักงานชลประทานเขต ๖ ทำให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชผักหมุนเวียนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ทำให้มีรายได้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น พริก เก็บผลผลิตได้วันละ ๘๐ กิโลกรัมต่อรอบ ทำให้มีรายได้ ๓,๐๐๐ บาท หรือประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน นอกจากนี้ เกษตรกรกลุ่มปลูกดอกดาวเรืองบ้านห้วยขี้หนูตำบลทุ่งชมพู ได้บริหารจัดการเรื่องน้ำให้พอเพียงต่อการเพาะปลูก ทำให้มีรายได้เฉลี่ยวันละ ๔,๐๐๐ บาท

๓) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อชุมชนด้วยการทำฝายแกนดินซีเมนต์ จังหวัดขอนแก่น และ จังหวัดชัยภูมิ โดยคณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา

จากผลการดำเนินงานของการบริหารจัดการน้ำในชุมชนด้วยการน่านวัตกรรม และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในระดับชุมชน โดยการก่อสร้างฝายแกนดินซีเมนต์ซีเมนต์ (Soil cement) ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๕ ราย และ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑ ราย พบว่าเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นตั้งแต่ ๗๕๐ - ๒๐,๐๐๐ บาทต่อไร่

๔) การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนในรูปแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์

การสร้างมูลค่าให้กับที่ดินที่รัฐจัดให้กับประชาชน ทำให้เกษตรกรและคนยากจนที่ได้รับการจัดสรรที่ดินจากรัฐสามารถนำเอกสารแสดงสิทธิในที่ดินหรือหนังสือ/เอกสารให้ใช้ที่ดินที่ได้รับจากรัฐไปใช้เป็นหลักประกันการเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับการประกอบอาชีพ

๓.๕ ผลการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะ ฯ

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่าสภาพภูมิประเทศและสภาพอุทกวิทยามีผลต่อสภาพปัญหาด้านที่ดินและน้ำในพื้นที่แต่ละแห่งที่แตกต่างกัน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาที่ดิน และน้ำเพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำจึงต้องใช้รูปแบบการดำเนินงานในระดับพื้นที่ ดังนั้น งานศึกษานี้จึงเสนอแนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อม โดยแบ่งเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านที่ดิน น้ำ ความยากจน และความเหลื่อมล้ำ เช่น สัดส่วนคนจน ค่า GINI เพื่อเป็นแนวทางในการแบ่งจังหวัดยากจน

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาข้อมูลจากโครงการ -TP Map

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อระบุปัญหาด้านที่ดิน และน้ำที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่เป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พื้นที่ที่มีทั้งที่ดินและทรัพยากรน้ำ แต่ยังมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๒ พื้นที่ที่มีที่ดินแต่ขาดแคลนน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๓ พื้นที่ไม่มีที่ดิน แต่มีน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๔ พื้นที่ที่ไม่มีทั้งที่ดินและน้ำ และมีปัญหาความยากจน

ขั้นตอนที่ ๔ วิเคราะห์เพื่อกำหนดมาตรการ และหน่วยงานรับผิดชอบที่เหมาะสม

บทที่ ๔ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๔.๑ สรุปผลการศึกษา

แนวทางเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

๔.๑.๑ สถานการณ์ที่ดิน แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน ความยากจนและเหลื่อมล้ำ

ที่ดิน

ประเทศไทยมีพื้นที่ ๓๒๐.๖ ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ทางการเกษตร ประมาณ ๑๔๙.๒ ล้านไร่ คิดร้อยละ ๔๖.๕ ของพื้นที่ทั่วประเทศ จากสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ทำให้ภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยมีลักษณะการใช้ที่ดิน กิจกรรมทางการเกษตร การถือครองที่ดิน ฯลฯ ที่แตกต่างกันไป ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่ดินที่เกิดขึ้น จึงต้องทำการสำรวจในระดับพื้นที่ ปัจจุบันการจัดที่ดินแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ถูกนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินเพื่อการเกษตรที่เกิดขึ้น

แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน

ประเทศไทยมีแหล่งน้ำขนาดเล็ก ทั้งแหล่งน้ำธรรมชาติและอ่างเก็บน้ำ (ความจุ้นน้อยกว่า 2 ล้านลูกบาศก์เมตร) จำนวน 142,234 แห่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศ

ความยากจนและเหลื่อมล้ำ

สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของไทย ปรับตัวในทิศทางที่ดีขึ้น โดยสัดส่วนคนจน ในปี ๒๕๖๒ เท่ากับร้อยละ ๖.๒๔ ลดจากร้อยละ ๙.๘๕ ในปี ๒๕๖๑ สำหรับความเหลื่อมล้ำ ซึ่งวัดจากค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini coefficient) ประเทศไทยมีแนวโน้มความเหลื่อมล้ำลดลงต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ ในปี ๒๕๖๒ ประเทศไทยมีค่า GINI ด้านรายจ่าย เท่ากับ ๐.๓๔๘ ลดลงจาก ๐.๓๖๑ ในปี ๒๕๖๑

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ๒๕๖๒ จนถึงในปัจจุบัน ทำให้ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศเพิ่มสูงขึ้น โดยในปี ๒๕๖๓ ประเทศไทยมีจำนวนคนจนเท่ากับ ๔.๘ ล้านคน เพิ่มจาก ๔.๓ ล้านคน (ปี ๒๕๖๒) สำหรับสัดส่วนคนจน เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๖.๘๔ จากเดิมเท่ากับ ร้อยละ ๖.๒๔ (ปี ๒๕๖๒) ส่วนความเหลื่อมล้ำที่วัดจากค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ด้านรายจ่ายเพิ่มขึ้นเป็น ๐.๓๕๐ จากเดิมเท่ากับ ๐.๓๔๘ ในปี ๒๕๖๒ (สศช. ๒๕๖๓)

ในปัจจุบัน (ปี ๒๕๖๔) ประเทศไทยอยู่ในช่วงของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาประกอบด้วย ๑๓ หมายเหตุ ทั้งนี้ หมายเหตุที่ ๙ เป็นหมายเหตุที่ต้องการให้ประเทศไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และคนไทยทุกคนมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม

๔.๑.๒ แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการที่ดิน แหล่งน้ำขนาดเล็กระดับชุมชน ความยากจนและเหลื่อมล้ำทั้งในระดับสากล และในประเทศ

ตัวอย่างความสำเร็จของประเทศที่สามารถลดจำนวนคนยากจนลงได้อย่างมีนัยยะสำคัญ ได้แก่ ประเทศจีน และอินเดีย ในปี ๒๕๓๖ ทั้ง ๒ ประเทศมีจำนวนคนยากจนอยู่ถึงร้อยละ ๕๘ ของประชากรยากจนทั่วโลก (๑,๘๘๙ ล้านคน) โดยประเทศจีนมีจำนวนคนยากจนประมาณ ๖๖๘ ล้านคน และประเทศอินเดียมีจำนวนคนยากจนประมาณ ๔๔๑ ล้านคน ต่อมา จำนวนคนยากจนในประเทศจีนลดลงเหลือเพียง ๖.๙ ล้านคน ในปี ๒๕๕๙ ส่วนประเทศอินเดีย สามารถลดจำนวนคนยากจนลงเหลือเพียง ๒๘๑ ล้านคนปี ๒๕๕๔ (World Bank ๒๕๖๔)

๔.๑.๓ วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานในการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ

๑. จำแนกพื้นที่เป้าหมายตามสภาพปัจจัยการผลิต (ที่ดิน และน้ำ)

ในงานศึกษานี้ จำแนกพื้นที่ในระดับจังหวัดด้วยปัจจัยการผลิต (ที่ดิน และน้ำ) แบ่งตามสภาพพื้นที่ และกำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายเพื่อศึกษาสาเหตุ และแนวทางลดความยากจน เป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พื้นที่ที่มีทั้งที่ดินและทรัพยากรน้ำ แต่ยังมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๒ พื้นที่มีที่ดินแต่ขาดแคลนน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๓ พื้นที่ไม่มีที่ดิน แต่มีน้ำ และมีปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ ๔ พื้นที่ที่ไม่มีทั้งที่ดินและน้ำ และมีปัญหาความยากจน

จากการวิเคราะห์ พบว่าพื้นที่เป้าหมายประสบปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ เช่น ไม่มีเทคโนโลยี ปัญหาด้านรายได้ การเข้าถึงแหล่งเงินทุน สิทธิในการถือครองที่ดิน การขาดทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวแทนเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนและลดเหลื่อมล้ำสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

๒. เพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนให้มีฐานะที่ดีขึ้นโดยการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ โดยใช้การจัดการที่ดิน และการพัฒนาแหล่งน้ำระดับชุมชน

ในงานศึกษานี้ เสนอมาตรการเพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนให้มีฐานะที่ดีขึ้น ด้วยมาตรการลดรายจ่าย และมาตรการเพิ่มรายได้ในพื้นที่นาร่อง ๔ กลุ่ม ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ มาตรการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในพื้นที่นาร่อง ๔ พื้นที่

กลุ่ม	ลักษณะพื้นที่	มาตรการลดรายจ่าย และมาตรการเพิ่มรายได้
๑	มีที่ดินและมีน้ำ แต่ยังมีปัญหาความยากจน	- ส่งเสริมเทคโนโลยี - จัดตลาดสินค้า - สนับสนุนการเงิน - ส่งเสริมกลุ่มผู้ใช้น้ำ

กลุ่ม	ลักษณะพื้นที่	มาตรการลดรายจ่าย และมาตรการเพิ่มรายได้
๒	<u>มีที่ดินแต่ไม่มีน้ำ</u> และมีปัญหาความยากจน	- ส่งเสริมเทคโนโลยีพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ๑๐ แนวทาง - สนับสนุนการเงิน
๓	<u>ไม่มีที่ดินแต่มีน้ำ</u> และมีปัญหาความยากจน	- การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนในรูปแบบแปลงรวมโดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ - ส่งเสริมกลุ่มผู้ใช้น้ำ
๔	<u>ไม่มีที่ดินและไม่มีน้ำ</u> และมีปัญหาความยากจน	- พัฒนาฝีมือ/อาชีพ - สร้างตลาดแรงงาน - สนับสนุนการเงิน

๓. หน่วยงานรับผิดชอบ

ในการแก้ไขปัญหาความยากจน และเหลื่อมล้ำให้สำเร็จ จำเป็นต้องมีการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ และเอกชน สำหรับในภาครัฐ รัฐบาลไทยดำเนินโครงการสำคัญๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่อง อาทิ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) (ปี ๒๕๖๐) โครงการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ (โครงการ TPMaP) (ปี ๒๕๖๑) และ ศูนย์อำนวยการจัดการความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) (ปี ๒๕๖๔) ซึ่งอยู่ระหว่างการจัดทำแผนงานร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ

ในงานศึกษานี้ กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาความยากจนและเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่นำร่อง ๔ กลุ่ม ดังตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ หน่วยงานรับผิดชอบในพื้นที่นำร่อง ๔ พื้นที่

กลุ่ม	ลักษณะพื้นที่	หน่วยงานรับผิดชอบ
๑	<u>มีที่ดินและมีน้ำ</u> แต่ยังมีปัญหาความยากจน	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด ปกครองจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
๒	<u>มีที่ดินแต่ไม่มีน้ำ</u> และมีปัญหาความยากจน	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด ปกครองจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

กลุ่ม	ลักษณะพื้นที่	หน่วยงานรับผิดชอบ
๓	<u>ไม่มีที่ดินแต่มีน้</u> และมีปัญหาความยากจน	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด ปกครองจังหวัด คณะกรรมการนโยบายที่ดินจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
๔	<u>ไม่มีที่ดินและไม่มีน้ำ</u> และมีปัญหาความยากจน	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด ปกครองจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

๔.๑.๔ เสนอแนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการบริหารจัดการน้ำและที่ดินในระดับชุมชน เพื่อลดความยากจนและเหลื่อมล้ำ

แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านที่ดิน น้ำ ความยากจน และความเหลื่อม

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาข้อมูลจากโครงการ -TP Map

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาข้อมูลจากแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อระบุปัญหาด้านที่ดิน และน้ำที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ตามสภาพที่ดินและน้ำ

ขั้นตอนที่ ๔ วิเคราะห์เพื่อกำหนดมาตรการ และหน่วยงานรับผิดชอบที่เหมาะสม

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ ในงานศึกษานี้ เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำขนาดเล็กในระดับชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ดังนี้

๑. ด้านการเงิน

ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน

ควรมีแนวทางการบริหารการเงิน รายรับ รายจ่าย การบริหารความเสี่ยง การจัดหาแหล่งเงินทุนในรูปแบบของการออมทรัพย์ และการถือหุ้นของสมาชิก และเงินงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ หรือเงินสนับสนุนปัจจัยการผลิต ในลักษณะ Micro finance รวมถึงการจัดระบบงบประมาณมุ่งเป้า และบูรณาการ ตามแผนปฏิบัติการระดับจังหวัด

๒. ด้านข้อมูลสารสนเทศ

ปัจจัยด้านข้อมูลและการใช้เทคโนโลยี ในการระบุพื้นที่ และเป้าหมาย โดยการสำรวจภาคสนามเพิ่ม เพื่อช่วยในการกำหนดเป้าหมาย ช่วยเหลือ พัฒนาในการแก้ไขปัญหา น้ำ ที่ดิน การผลิตและการคาดการณ์การเพาะปลูก รวมถึงการพัฒนากระบวนการข้อมูลสนับสนุนที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัย

๓. ด้านการพัฒนาขีดความสามารถ

ปัจจัยด้านแรงงาน

ความยากจนเกิดจากการมีรายได้ไม่เพียงพอในการยังชีพ คนยากจนมักเป็นผู้ใช้แรงงาน แหล่งรายได้หลักของคนจนจึงมาจากการใช้แรงงาน ดังนั้นจึงควรสร้างงานเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคนไม่มีที่ดินทำกิน

ปัจจัยด้านการตลาด มีการวางแผนการขายและประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการขายให้เป็นที่รู้จัก

ปัจจัยด้านศักยภาพของกลุ่มแกนนำ แกนนำกลุ่มมีความพร้อมในการเรียนรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต

๔. ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

ปัจจัยด้านการผลิต มีแผนการบริหารจัดการน้ำ แผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนการผลิตและศักยภาพการผลิตที่ดี

ปัจจัยด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการบริหารจัดการน้ำ นำแนวทางศาสตร์พระราชาพึ่งพาตนเองในรูปแบบการจัดสร้างฝายชะลอน้ำแกนดินซีเมนต์ในลำห้วย การขุดเจาะบาดาลน้ำตื้น และการนำชุดพลังงานโซลาร์เซลล์มาใช้กับเครื่องสูบน้ำแบบชัก ตลอดจนการตลาดสมัยใหม่ (e commerce)

๕. ด้านธรรมาภิบาล

ปัจจัยด้านการบริหารและจัดการกลุ่ม

ควรวางแผนงาน กำหนดโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ชัดเจน โดยสร้างกลไกระดับจังหวัดจัดทำแผนปฏิบัติการแก่นจน โดยทำการทวนสอบข้อเท็จจริงในพื้นที่และกำหนดมาตรการลดจน ลดเหลื่อมล้ำแบบระบุกลุ่มคนจน เพื่อแก้ไขปัญหาแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ เป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

- ๑.๑ กลุ่มที่มีทั้งที่ดินทำกิน และแหล่งน้ำ แต่ยังยากจน
- ๑.๒ กลุ่มที่มีที่ดินทำกิน แต่ไม่มีแหล่งน้ำ และยังยากจน
- ๑.๓ กลุ่มที่ไม่มีที่ดินทำกิน แต่มีแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร และยังยากจน
- ๑.๔ กลุ่มที่ไม่มีทั้งที่ดิน และแหล่งน้ำ และยากจน

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกมีส่วนร่วมในการคิดการตัดสินใจ และมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม รวมถึงการปรับบทบาทของภาครัฐจากการให้ความช่วยเหลือ เป็นสิทธิที่ประชาชนพึงได้โดยเฉพาะกลุ่มยากจนทั้งในเรื่องของทรัพยากรทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน

ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก มีความสัมพันธ์ที่ดีทั้ง กับชุมชนและ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อเข้ามามีส่วนร่วม ในการลดจน ลดเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบ และมีสิ่งจูงใจที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น การสร้างเครือข่ายจาก สถาบันการศึกษา หน่วยงาน NGO และเอกชน ร่วมกับจังหวัดให้เกิดการถ่ายทอด และนวัตกรรมวิธีเทคนิคใหม่เข้า ประยุกต์ใช้

ปัจจัยด้านพลัง มีพลังจากภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน ในการหนุนเสริมการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อเนื่อง และมีการติดตามและประเมินผล

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาของโครงการแนวทางการจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการน้ำ และที่ดิน เพื่อช่วยแก้ปัญหาสังคม ภายใต้โครงการขับเคลื่อน แผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการจัดการน้ำ วช. สามารถดำเนินการสำเร็จ ลุล่วงมาได้ด้วยดีจากความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งในด้านบุคลากร และการสนับสนุนข้อมูลในงานวิจัย ทางโครงการฯ ขอขอบคุณทุกฝ่าย ประกอบด้วย คณะกรรมการการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ วุฒิสภา ผศ. ดร. สุภัทรา วิเศษศรี หัวหน้าโครงการขับเคลื่อน คุณเดือนเพ็ญ ปุณยงกูร ผู้ช่วยวิจัยจากหน่วยปฏิบัติการวิจัยระบบการจัดการแหล่งน้ำ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคุณวิภารัตน์ ดี่อง ผู้อำนวยการแผนงานวิจัยเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการน้ำ วช. รวมถึงขอขอบคุณสำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช) สำหรับเงินทุนสนับสนุนการวิจัย มา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยโครงการ ฯ

มกราคม ๒๕๖๕

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน, เกษตรทฤษฎีใหม่: ศาสตร์พระราชาสู่ โคก หนอง นา โมเดล, กระทรวงมหาดไทย, เข้าถึงได้ที่ <https://nakhonpathom.cdd.go.th>
- กรมชลประทาน, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524, กุมภาพันธ์ 2556
- กรมป่าไม้, แนวทางการดำเนินงานตามกรอบมาตรการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑, เมษายน ๒๕๖๒
- กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน, โคก หนอง นา โมเดล, จดหมายข่าวเกษตรและสหกรณ์, เข้าถึงได้ที่ <https://www.opsmoac.go.th>
- กัญญา สุทัศน์ และคณะ, โครงการศึกษาลักษณะของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการจัดการที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน, ชุดโครงการ ศูนย์ประสานงานการศึกษานโยบายที่ดิน (Land Policy Study Forum), ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), พฤษภาคม 2556.
- ชินหัว ๒๕๖๒ สถาบันฟื้นฟูชนบท เข้าถึงได้ที่ <https://www.xinhuaithai.com/?s=%E0%B8%AA%E0%B8%96%E0%B8%B2%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%9F%E0%B8%B7%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B8%9F%E0%B8%B9%E0%B8%8A%E0%B8%99%E0%B8%9A%E0%B8%97>
- ดวงมณี เลาวกุล. (๒๕๕๖). การกระจุกตัวของความมั่งคั่งในสังคมไทย. ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการ"สู่สังคมไทยเสมอหน้า การศึกษาโครงสร้างความมั่งคั่ง และโครงสร้างอำนาจเพื่อการปฏิรูป" (บทที่ 2). ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าถึงได้ที่ https://www.landactionthai.org/phocadownload/Download/570925_distribution.pdf
- ธนาคารแห่งประเทศไทย (๒๕๖๒), ความเหลื่อมล้ำไทย ทำไมไม่เท่าเทียม เข้าถึงได้ที่ https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconomicConditions/AAA/Inequality_1Summary.PDF
- ธนาคารแห่งประเทศไทย (๒๕๖๔), ยกระดับสุขภาพของประชาชน ความท้าทายใหม่หลังการแก้จนของจีน , เข้าถึงได้ที่ https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_17Jul2021.aspx

ธนาคารแห่งประเทศไทย (๒๕๖๔), รายงานอีสานคืนถิ่น... ปรับตัวอย่างไรในวิกฤตโควิด 19. BOT MAGAZINE

เข้าถึงได้ที่ <https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256402LocalEconomy.aspx>

ธรรมาธิปไตย มหภาพประชาจักร คอรัปชั่น “บางขุนพรหมชวนคิด” นสพ.ไทยรัฐ ฉบับวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๔
มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ (๒๕๖๐) ตัวอย่างความสำเร็จการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนว

พระราชดำริ เข้าถึงได้ที่ https://www.utokapat.org/wp-content/uploads/2018/10/Book_cwrm57-small.pdf

รณนิตร์ จันทราณกุล (๒๕๖๑) มหัทธรรยแก้จนของรัฐบาลจีนเป็นอย่างไร? ผู้จัดการออนไลน์ ๒๗ ต.ค. ๒๕๖๑

โดย: ผู้จัดการออนไลน์ เข้าถึงได้ที่ <https://mgronline.com/china/detail/9610000107276>

วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ และคณะ, โครงการการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมี

ประสิทธิภาพ : ศึกษากรณีขนาดการถือครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน, ชุดโครงการ ศูนย์

ประสานงานศึกษานโยบายที่ดิน (Land Policy Study Forum), ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ตุลาคม 2554.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา (๒๕๖๒) รายงานการพิจารณาศึกษารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้า:

กรณีศึกษาประเทศจีน และ อินเดีย เข้าถึงได้ที่

https://www.senate.go.th/document/Ext26018/26018104_0003.PDF

_____ รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำและเศรษฐกิจชุมชนเพื่อลดความ
เหลื่อมล้ำในพื้นที่นอกเขตชลประทาน เข้าถึงได้ที่

https://www.senate.go.th/document/Ext24380/24380597_0002.PDF

วารสารวิทยุไมตรีไทย-จีนจากกรุงปักกิ่ง ประจำเดือนมกราคม ๒๕๖๔ เข้าถึงได้ที่

<https://www.mhesi.go.th/index.php/>

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักตรวจราชการ, ข้อมูลและแนวทางการตรวจราชการแบบบูรณาการใน

ภาพรวมของผู้ตรวจราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ประเด็นนโยบายสำคัญ: การจัด

ที่ดินทำกินให้ชุมชน.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ ความยากจนและเหลื่อมล้ำ

ของประเทศไทย ปี ๒๕๖๒, กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม (กขส.), กันยายน ๒๕๖๓.

_____, รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๓, กองพัฒนา
ข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม (กขส.), กันยายน ๒๕๖๓. เข้าถึงได้ที่

https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=10857

สำนักงานงบประมาณ (๒๕๖๓) งบประมาณลงพื้นที่จังหวัด (Area) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ เข้าถึงได้ที่

<http://dmsic.moph.go.th/index/detail/8085>

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) หลักการ
ทรงงาน เข้าถึงได้ที่ <http://www.rdpb.go.th/th/King/หลักการทรงงาน-c24>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (๒๕๖๓) สถิติเกษตรและประมง เข้าถึงได้ที่
<http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/11.aspx>

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2563) ปริมาณความต้องการใช้น้ำทั้งประเทศต่อ
ปี – ฐานข้อมูลเพื่อการรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย (onep.go.th) สืบค้น
จาก http://env_data.onep.go.th/01_02/35-water-demand/

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2563) ปริมาณน้ำท่า สืบค้นจาก
http://env_data.onep.go.th/01_02/32-runoff/

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2563) ปริมาณฝนเฉลี่ยทั้งประเทศ พ.ศ. 2553-
2562 สืบค้นจาก http://env_data.onep.go.th/01_02/31-rainfall/

สุภัทรา วิเศษศรี และคณะ (2563) รายงานความก้าวหน้า (Progress Report) โครงการการวิจัยเพื่อการ
ขับเคลื่อนแผนงานวิจัยเชิงบูรณาการด้านการจัดการน้ำ ปีที่ 2 เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และแผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย ด้าน
สังคม แผนงานการบริหารจัดการน้ำปีที่ 2 ปี 2565

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์ ๘ ต.ค. ๒๕๖๔ “ทำฝายแกนขอยซิเมนต์ เก็บกักน้ำ” นวัตกรรมบริหารจัดการแหล่ง
น้ำขนาดเล็ก แก้ปัญหาขาดน้ำทางเกษตรยั่งยืน ลดเหลื่อมล้ำ เข้าถึงได้ที่
<https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9640000099684>

อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์ และคณะ, ศึกษาแนวทางการจัดที่ดินให้แก่ประชาชน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.), มิถุนายน ๒๕๖๑

_____ เอกสารนำเสนอของผู้ตรวจราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นายพุดพิงศ์ สุ
รพฤษ) ในการสัมมนาเพื่อขับเคลื่อนการตรวจราชการแบบบูรณาการของผู้ตรวจราชการประจำปี
งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

Attavanich, Witsanu, Sommarat Chantararat and Boontida Sa-ngimnet, **Microscopic view of
Thailand’s agriculture through the lens of farmer registration and census data**,
PIER Discussion Paper, 2018.

BBC News Thai (๒๕๖๓) ปีชี วีลด์ เซอร์วิส ปัญหาความยากจนในโลกบรรเทาแล้วจริงหรือ เข้าถึงได้ที่
<https://www.bbc.com/thai/international-50072975>

BBC News Thai (๒๕๖๔) ปธน. สี จิ้นผิง ของจีน นำพาประชาชนหลุดพ้นจากความยากจนแล้ว 100 ล้านคน
จริงหรือไม่ เข้าถึงได้ที่ <https://www.bbc.com/thai/international-56232958>

Chitsanuwat Maneesrikum and Teetitorn Chullapram (2022) Water use efficiency improvement
at local level via training process -Case study in the Thor Tong Daeng (TTD) Irrigation
Project area, Kamphaengphet Province Thailand. THA 2022 International Conference
Friday 28 January 2022

Chitsanuwat Maneesrikum and Piyatida Ruangrassamee (2022) Community based water
resources management criteria towards SDGs. THA 2022 International Conference
Friday 28 January 2022

SDG Move (2021) SDG Insights | Inside SDG Index : เจาะลึก SDG Index 2021 ของประเทศไทย ศูนย์วิจัย
และสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Centre for SDG Research and Support : SDG Move)
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้าถึงได้ที่
<https://www.sdgmove.com/2021/06/20/sdg-insights-inside-sdg-index-thailand-index-2021/>

SDG Vocab | 18 – Integrated Water Resources Management – การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์
รวม (IWRM) เข้าถึงได้ที่ <https://www.sdgmove.com/2021/06/11/sdg-vocab-18-integrated-water-resources-management-iwrm/>

World Bank (๒๐๒๑) Nowcasts of the Global Poverty Rate and Number of Poor at the US\$1.90-a-
Day Poverty Line, 2015- 21
https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34496/9781464816024_Ch1.pdf

World Bank (๒๐๒๑) **Poverty headcount ratio** ,
https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?end=2017&locations=1W&name_desc=false&start=1981&view=chart

ภาคผนวก ก แหล่งน้ำขนาดเล็ก (ลบ.ม.)

จังหวัด	แหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุ ต่อคน (ลบ.ม.)	อันดับแหล่งน้ำ (เรียงจากค่ามาก ไปน้อย)
นครนายก	317.93	1
ชัยนาท	187.89	2
พิจิตร	182.27	3
อุทัยธานี	164.75	4
สุโขทัย	163.41	5
บึงกาฬ	161.16	6
พิษณุโลก	159.30	7
นครสวรรค์	158.74	8
พังงา	149.97	9
หนองคาย	143.18	10
นครพนม	140.33	11
สุรินทร์	137.71	12
อ่างทอง	134.64	13
ลพบุรี	132.41	14
มหาสารคาม	131.32	15
บุรีรัมย์	126.24	16
ร้อยเอ็ด	124.74	17
สิงห์บุรี	123.79	18
ปราจีนบุรี	121.84	19
สกลนคร	120.88	20
กำแพงเพชร	119.05	21
เพชรบูรณ์	117.81	22
กาฬสินธุ์	112.83	23
ชัยภูมิ	112.24	24

พระนครศรีอยุธยา	111.59	25
สระบุรี	110.20	26
อุดรธานี	109.77	27
ขอนแก่น	109.67	28
สุพรรณบุรี	104.21	29
นครปฐม	101.13	30
กาญจนบุรี	101.12	31
ยโสธร	100.88	32
ตราด	100.87	33
ศรีสะเกษ	95.57	34
อำนาจเจริญ	94.00	35
หนองบัวลำภู	92.46	36
ฉะเชิงเทรา	90.81	37
นครราชสีมา	89.74	38
สระแก้ว	86.75	39
ราชบุรี	81.22	40
มุกดาหาร	79.66	41
ระยอง	78.60	42
อุบลราชธานี	78.32	43
ลำปาง	75.10	44
อุดรดิตถ์	74.95	45
จันทบุรี	71.20	46
เพชรบุรี	69.18	47
ประจวบคีรีขันธ์	66.04	48
เลย	65.75	49
เชียงราย	64.86	50
ระนอง	62.71	51
ชลบุรี	62.12	52

ลำพูน	61.74	53
ปทุมธานี	58.06	54
ตาก	54.47	55
สุราษฎร์ธานี	50.41	56
ภูเก็ต	49.13	57
พะเยา	44.49	58
แพร่	38.86	59
เชียงใหม่	37.64	60
นครศรีธรรมราช	34.29	61
น่าน	31.09	62
นราธิวาส	21.36	63
สงขลา	20.01	64
กระบี่	17.83	65
ยะลา	17.70	66
ตรัง	16.98	67
สตูล	15.92	68
พัทลุง	13.26	69
แม่ฮ่องสอน	11.20	70
ปัตตานี	9.54	71
ชุมพร	8.89	72
กรุงเทพมหานคร	-	
สมุทรสาคร	-	
สมุทรปราการ	-	
นนทบุรี	-	
สมุทรสงคราม	-	
ทั่วประเทศ	77.33	

ภาคผนวก ข รายได้ประชากรต่อหัวเฉลี่ย GPP per Capita (บาท) ของประเทศไทย ปี ๒๕๖๒
(เรียงจากค่ามากไปน้อย)

อันดับ	จังหวัด	GPP per Capita (บาท) ปี 2562	อันดับ	จังหวัด	GPP per Capita (บาท) ปี 2562	อันดับ	จังหวัด	GPP per Capita (บาท) ปี 2562	อันดับ	จังหวัด	GPP per Capita (บาท) ปี 2562
1	ระยอง	988,748	21	สุราษฎร์ธานี	184,214	41	สตูล	105,827	61	สุรินทร์	75,919
2	กรุงเทพมหานคร	637,397	22	ตราด	162,741	42	อุทัยธานี	102,710	62	พัทลุง	75,726
3	ชลบุรี	571,234	23	กำแพงเพชร	153,170	43	ตรัง	102,221	63	มหาสารคาม	75,334
4	ปราจีนบุรี	551,150	24	เพชรบุรี	149,773	44	ระนอง	101,822	64	ศรีสะเกษ	75,182
5	ฉะเชิงเทรา	459,005	25	สงขลา	149,027	45	เลย	101,527	65	กาฬสินธุ์	73,587
6	พระนครศรีอยุธยา	439,159	26	สิงห์บุรี	148,651	46	อุดรดิตถ์	100,872	66	ร้อยเอ็ด	73,567
7	ภูเก็ต	428,351	27	สมุทรสงคราม	144,711	47	ลำปาง	100,711	67	บุรีรัมย์	73,305
8	สมุทรสาคร	388,372	28	เชียงใหม่	143,638	48	ยะลา	98,501	68	อุบลราชธานี	72,607
9	สมุทรปราการ	349,406	29	ลพบุรี	142,776	49	พิจิตร	98,011	69	อำนาจเจริญ	71,815
10	สระบุรี	336,393	30	กาญจนบุรี	130,445	50	พะเยา	97,282	70	ชัยภูมิ	70,159
11	พังงา	333,015	31	ตาก	128,124	51	เชียงราย	93,182	71	บึงกาฬ	68,727
12	นครปฐม	295,818	32	นครสวรรค์	126,679	52	เพชรบูรณ์	91,498	72	มุกดาหาร	66,599
13	ราชบุรี	248,028	33	อ่างทอง	126,370	53	หนองคาย	91,068	73	สกลนคร	65,900
14	ปทุมธานี	246,897	34	ขอนแก่น	124,729	54	อุดรธานี	90,269	74	แม่ฮ่องสอน	63,370
15	จันทบุรี	239,453	35	ชัยนาท	124,150	55	สุโขทัย	83,865	75	หนองบัวลำภู	63,002
16	ชุมพร	232,817	36	นครราชสีมา	121,068	56	แพร่	82,678	76	ยโสธร	62,623
17	ลำพูน	204,009	37	นครศรีธรรมราช	119,589	57	นครพนม	80,956	77	นราธิวาส	59,498
18	กระบี่	203,719	38	นครนายก	117,028	58	น่าน	78,156			
19	นนทบุรี	197,159	39	พิษณุโลก	113,593	59	ปัตตานี	76,997			
20	ประจวบคีรีขันธ์	195,923	40	สุพรรณบุรี	107,023	60	สระแก้ว	76,199			

ภาคผนวก ค งบประมาณรายจ่าย รายจังหวัด ปี ๒๕๖๒

จังหวัด	งบประมาณ ปี2562 (ล้านบาท)
ทั่วราชอาณาจักร	45,073
จังหวัดสมุทรปราการ	4,204
จังหวัดศรีสะเกษ	5,072
จังหวัดหนองบัวลำภู	5,077
จังหวัดอุดรธานี	5,174
จังหวัดร้อยเอ็ด	5,337
จังหวัดสมุทรสาคร	5,418
จังหวัดชัยภูมิ	5,445
จังหวัดราชบุรี	5,505
จังหวัดบุรีรัมย์	5,578
จังหวัดกำแพงเพชร	5,683
จังหวัดพิจิตร	5,710
จังหวัดสุรินทร์	5,787
จังหวัดยโสธร	5,914
จังหวัดมหาสารคาม	5,956
จังหวัดเพชรบูรณ์	6,029
จังหวัดอุบลราชธานี	6,080
จังหวัดนครสวรรค์	6,280
จังหวัดสุโขทัย	6,320
จังหวัดกาฬสินธุ์	6,352
จังหวัดสกลนคร	6,388
จังหวัดสุพรรณบุรี	6,439

จังหวัดลำพูน	6,524
จังหวัดพัทลุง	6,716
จังหวัดอำนาจเจริญ	7,375
จังหวัดสมุทรสงคราม	7,517
จังหวัดกาญจนบุรี	7,749
จังหวัดลพบุรี	8,095
จังหวัดตาก	8,168
จังหวัดลำปาง	8,205
จังหวัดบึงกาฬ	8,211
จังหวัดอ่างทอง	8,275
จังหวัดขอนแก่น	8,370
จังหวัดแพร่	8,568
จังหวัดภูเก็ต	8,616
จังหวัดสตูล	8,649
จังหวัดตรัง	8,772
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	8,829
จังหวัดนครศรีธรรมราช	8,898
จังหวัดอุทัยธานี	9,004
จังหวัดกระบี่	9,171
จังหวัดแม่ฮ่องสอน	9,291
จังหวัดน่าน	9,291
จังหวัดชัยนาท	9,342
จังหวัดนครราชสีมา	9,428
จังหวัดหนองคาย	9,455
จังหวัดสระแก้ว	9,504

จังหวัดเชียงราย	9,506
จังหวัดปัตตานี	9,565
จังหวัดชุมพร	10,056
จังหวัดเลย	10,164
จังหวัดระนอง	10,234
จังหวัดนราธิวาส	10,305
จังหวัดนครพนม	10,386
จังหวัดพิษณุโลก	10,447
จังหวัดพะเยา	10,497
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	10,626
จังหวัดระยอง	10,907
จังหวัดปราจีนบุรี	11,278
จังหวัดอุตรดิตถ์	11,313
จังหวัดพังงา	11,388
จังหวัดจันทบุรี	11,630
จังหวัดเพชรบุรี	11,638
จังหวัดมุกดาหาร	12,221
จังหวัดตราด	12,301
จังหวัดฉะเชิงเทรา	14,099
จังหวัดเชียงใหม่	14,472
จังหวัดชลบุรี	15,382
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	15,673
จังหวัดสงขลา	15,848
จังหวัดนครนายก	16,946
จังหวัดสระบุรี	18,041

จังหวัดปทุมธานี	18,817
จังหวัดยะลา	27,277
จังหวัดนครปฐม	29,975
จังหวัดสิงห์บุรี	55,903
จังหวัดนนทบุรี	161,538
กรุงเทพมหานคร	311,330

ภาคผนวก ง หนังสือเปรียบเทียบอาชีพและรายได้ของเกษตรกรทั้งก่อนและหลัง การดำเนิน
โครงการก่อสร้างฝายแกนซอยซิเมนต์

ภาคผนวก จ ปริมาณน้ำเฉลี่ยต่อหัว (ลบ.ม.) และรายได้ประชาชาติต่อหัว (GPP per Capita)

จังหวัด	แหล่งน้ำขนาดเล็ก ความจุต่อคน (ลบ.ม.)	อันดับแหล่งน้ำ (เรียง จากค่ามากไปน้อย)	GPP per Capita (บาท) ปี 2562	อันดับ GPP (เรียง จากค่ามากไป น้อย)
นครนายก	317.93	1	117,028	38
ชัยนาท	187.89	2	124,150	35
พิจิตร	182.27	3	98,011	49
อุทัยธานี	164.75	4	102,710	42
สุโขทัย	163.41	5	83,865	55
บึงกาฬ	161.16	6	68,727	71
พิษณุโลก	159.30	7	113,593	39
นครสวรรค์	158.74	8	126,679	32
พังงา	149.97	9	333,015	11
หนองคาย	143.18	10	91,068	53
นครพนม	140.33	11	80,956	57
สุรินทร์	137.71	12	75,919	61
อ่างทอง	134.64	13	126,370	33
ลพบุรี	132.41	14	142,776	29
มหาสารคาม	131.32	15	75,334	63
บุรีรัมย์	126.24	16	73,305	67
ร้อยเอ็ด	124.74	17	73,567	66
สิงห์บุรี	123.79	18	148,651	26
ปราจีนบุรี	121.84	19	551,150	4
สกลนคร	120.88	20	65,900	73
กำแพงเพชร	119.05	21	153,170	23
เพชรบูรณ์	117.81	22	91,498	52
กาฬสินธุ์	112.83	23	73,587	65
ชัยภูมิ	112.24	24	70,159	70

พระนครศรีอยุธยา	111.59	25	439,159	6
สระบุรี	110.20	26	336,393	10
อุดรธานี	109.77	27	90,269	54
ขอนแก่น	109.67	28	124,729	34
สุพรรณบุรี	104.21	29	107,023	40
นครปฐม	101.13	30	295,818	12
กาญจนบุรี	101.12	31	130,445	30
ยโสธร	100.88	32	62,623	76
ตราด	100.87	33	162,741	22
ศรีสะเกษ	95.57	34	75,182	64
อำนาจเจริญ	94.00	35	71,815	69
หนองบัวลำภู	92.46	36	63,002	75
ฉะเชิงเทรา	90.81	37	459,005	5
นครราชสีมา	89.74	38	121,068	36
สระแก้ว	86.75	39	76,199	60
ราชบุรี	81.22	40	248,028	13
มุกดาหาร	79.66	41	66,599	72
ระยอง	78.60	42	988,748	1
อุบลราชธานี	78.32	43	72,607	68
ลำปาง	75.10	44	100,711	47
อุดรดิตถ์	74.95	45	100,872	46
จันทบุรี	71.20	46	239,453	15
เพชรบุรี	69.18	47	149,773	24
ประจวบคีรีขันธ์	66.04	48	195,923	20
เลย	65.75	49	101,527	45
เชียงราย	64.86	50	93,182	51
ระนอง	62.71	51	101,822	44
ชลบุรี	62.12	52	571,234	3

ลำพูน	61.74	53	204,009	17
ปทุมธานี	58.06	54	246,897	14
ตาก	54.47	55	128,124	31
สุราษฎร์ธานี	50.41	56	184,214	21
ภูเก็ต	49.13	57	428,351	7
พะเยา	44.49	58	97,282	50
แพร่	38.86	59	82,678	56
เชียงใหม่	37.64	60	143,638	28
นครศรีธรรมราช	34.29	61	119,589	37
น่าน	31.09	62	78,156	58
นราธิวาส	21.36	63	59,498	77
สงขลา	20.01	64	149,027	25
กระบี่	17.83	65	203,719	18
ยะลา	17.70	66	98,501	48
ตรัง	16.98	67	102,221	43
สตูล	15.92	68	105,827	41
พัทลุง	13.26	69	75,726	62
แม่ฮ่องสอน	11.20	70	63,370	74
ปัตตานี	9.54	71	76,997	59
ชุมพร	8.89	72	232,817	16
กรุงเทพมหานคร	-		637,397	2
สมุทรสาคร	-		388,372	8
สมุทรปราการ	-		349,406	9
นนทบุรี	-		197,159	19
สมุทรสงคราม	-		144,711	27
ทั่วประเทศ	77.33			